

TÎrroj

Kovara Du Mehî Çandeyî Hunerî
Sal: 8 Hejmar: 43 • Adar - Avrêl (Mart-Nisan) 2010 • 5 TL

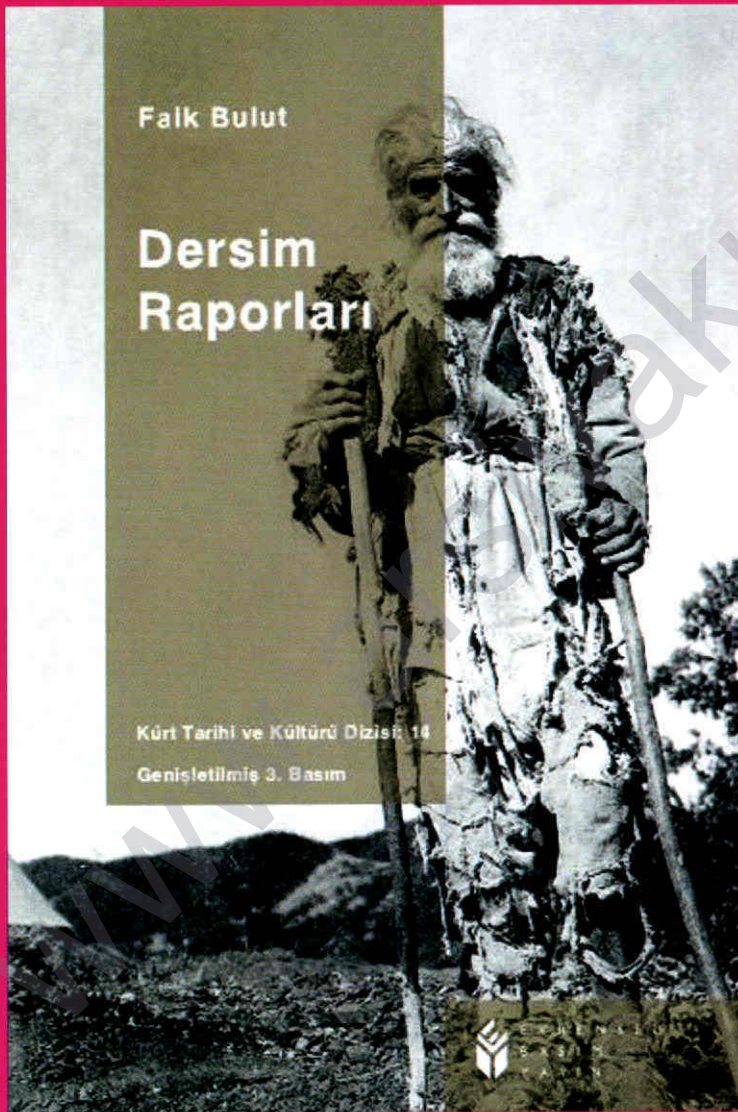
efsaneden gerçeğe
geçmişten bugüne...

benim KAWAM

DERSİM RAPORLARI

Faik Bulut

Kürt Tarihi ve Kültürü Dizisi 14

Dersim, isyanlarıyla bilinen Kürt bölgesidir. Yok sayma şiddet politikasını benimseyen gelenek, bir taraftan sürgünlerle, tenkil operasyonlarıyla Dersim halkını dizginlemeye çalışırken, diğer yandan onun geçmişinden, kökeninden, kültüründen, geleneklerinden yarına devredeceği her şeyinden mahrum etmeye yönelmiştir. Öyle ki, bölgeyi anarken Dersim kelimesini telaffuz etmek bile tehlikeli sayılmıştır.

Açılım tartışmalarında Dersim'in bir gözdağı, bir tehdit olarak dillendirilmesi, Meclis kürsüsünden fütursuzca, 'dün nasıl ezdiysek bugün de aynısını yapmaya hazırız' diyenlere karşı, "Dersim Raporları" kitabı tam anlamıyla verilmiş bir yanittir.

416 Sf. 14 TL

EVRENSEL BASIM YAYIN

TARLABAŞI BULVARI KAMERHATUN MAH. ALHATIN SK. NO: 25 BEYOĞLU/ İSTAN

T: (+90) 212 255 25 46 (PBX) F: (+90) 212 255 25 87 W: www.evrenselbasim.com E: bilgi@evrenselbasim.com

Newroz	2
Xweza, ji bo jinên xwe dadî û wehkeviyê dixwaze! - Doğa, kadınları için adalet ve eşitlik istiyor! - Yildiz Çakar	3
Fevzi Bilge'den çeliğin izleri - Ji Fewzi Bilge 'Şopên Polayê' - Ferda Çağlayan	5
Şop-Îz - Ferid Edgü	7
TEKEL direnişi ve Kürt sorunu - Di çarçoveya berxwedana Tekelê de pirsgirêka kurd - Ahmet Yaşaroglu	9
Em ên ku çirokên xwe bi xwîna xwe ya şîn dinivîsin - Biz, öykülerini yeşil kanlarıyla yazanlar - Helim Yüsvî	12
Me çîrok got, dinya di xew re çû - Biz hikaye okuduk, dünya uyudu - Arjen Arî	13
Etnisite ile sınıf kültür ile ekonomi politik - Etnisite û çîn, çand û abori politik - Sibel Özbudun	14
Cizre - Cizir - Ahmed Telli	17
Dengê kewan ji nema - Kekliklerin sesi de kalmadı - İsmail Dindar	18
Kürtçe üzerinden Türkçe Tartışmalar - Ji ser kurdî re niqaşên bi tirkî - Kemal İnal	20
Çavkaniya hunera kurd Evdalê Zeynikê - Kürt sanatının kaynağı Evdalê Zeynikê - Mukit Arslan	24
Dosya: benim Kawam... Kawayê min... Kawa Nemir, Sennur Sezer, Arjen Arî, Ahmet Tulgar, Halil İncesu, Mehmet Atlı	27-37
Forum: 'TMK mağduru çocuklar' - 'Zarokên Mexdûrê TMK'yê' -	38
Teheir, Temsil, Temdin, Tasfiye... - Mehmet Bayrak	44
Mîrname - Lokman Polat	48
Li ser wergera berhemên teatrî an listikên dramayê - Tiyatro çevire eserleri ya da draması üzerine - Bengîn Amedî	51
Kızıl afişteki şair: Manuşyan - Helbestvanê di afîşa sor de: Manuşyan - Ragıp Zarakolu	53
Ha ji we re werger! - Buyrun size çeviri - Dawud Rêbiwar	55
İktidarla sanatçının karşılıklı imtihanı - Ezmûna desthilatdarî û hunermendan a bi hev re - Barış Avşar	58
Oyunaltı - Binlistik - Cuma Boynukara	61
Tütüncü Zehra'nın mektubundan bugüne - Ji nameya Zehraya Titûnkar heta îro - Heval Evindar	63
Li dû xezalekê - Ceylanın ardından - Receb Dildar	65
Şivanlık - Şivani - Enver Özkahraman	67
Kitap - Pirtuk -	71
Bulmaca - Xaçepirs	72
Helbest - Şiir: Bargiran Şanaz, Reyhan Sarhan	

Tîroj

Sal: 8 Hejmar: 43 / Adar-Avrêl 2010 Yıl: 7 Sayı: 43 / Mart-Nisan 2010

Kovara Du Mehi Çandeyî Hunerî İki Aylık Kültür ve Sanat Dergisi

Xwedî: Zekayî Doğan Sahibi: Zekayî Doğan

Berpîrê Nivîseran: Bülent Ulus Yazışlari Müdürü: Bülent Ulus

Navnîşan (Adres) Tarlabası Bulvarı, Kamerhatun Mahallesi, Alhatun Sk. No: 25 Beyoğlu / İstanbul Telefon 0212 255 25 46 Faks 0212 255 25 87

Nûneriya Diyarbekir / Diyarbakır Temsilçiliği: İstasyon Caddesi Özlem Apt. No: 16 Kat: 2 D: 9 Yayın Türü: Yerel Süreli

web: www.tiroj.net · e-mail: tirojdersisi@gmail.com, info@tiroj.net Çapxane / Baskı: Ezgi Matbaacılık Sanayi Caddesi Altay Sokak No: 10 Çobançeşme / Yenibosna-İSTANBUL

Abone Koşulları: 6 sayı: 25 TL., 12 sayı: 50 TL.

Posta Çeki Hesabı: Songül Özkan, 666 748/Sirkeci-İstanbul · Banka Hesabı: Songül Özkan, İş Bankası Kuledibi Şubesi 1078 0174908

NEWROZ

Newroz; ew roj e ku ji kesk, sor û zer, ji govend û tilifi, ji agir û kincên folkloric derketiye, bûye siyasî, bûye roja nişaneyê nasnameya kurdi...

Newroz li hemberî pergala ku kurdan tune dihesibîne, li hemberî tezên 'entegrasyon'î yê ku cudabûna kurdan qebûl nakin eşkerekirina nasname û iradeyê ye...

Newroz ne tenê yekîli û piştgiriya kurdan careke din eşkere dike, di heman demê de îmkana hatine cem hev a gelê Anatoliyê ye...

Newroz, yekîliya neteweyî ya kurdan e...

Newroz, hatine cem hev a şoreşger a gelan e.

Pîroz be!

Newroz; kirmızının, yeşilin, sarının, balayların, zilgıtların, ateşin... her birinin folklorik kostümlerinden sıyrılarak artık siyasileştiği, Kürdün kimliğine dair birer simge haline geldiği gündür...

Newroz; Kürdü yok sayan inkâr sisteminin; Kürdü farklılıklarıyla kabul etmeyen 'entegrasyon' tezlerinin tutmayacağına dair bir kimlik ve irade beyanıdır...

Newroz; Kürtlerin büyük birlik ve dayanışmasını bir kez daha teyit etmekle kalmayıp, bunu, bütün Anadolu halklarıyla buluşarak taçlandırmanın değerli olanağıdır...

Newroz; Kürtlerin ulusal birliğidir...

Newroz; halkların büyük devrimci buluşmasıdır...

Kutlu olsun!

TÎR J

Fotograf: Elif Görgü

Xweza, ji bo jinên xwe dadî û wehkeviyê dixwaze!

YILDIZ ÇAKAR

Her çiqas 8'ê Adarê wekî sembola jinên tekstilê yên New Yorkê (1857) tê zanîn, îro li dinyayê ev roj rengê xwe û wateya xwe berfireh kiriye. Di despêka vê rojê heta îro gelek bûyerên girîng çêbûne. 8'ê Adarê encameke ji bo jinên îroyîn e. Di dirokê de gelek gav li ser vê bingehê hatina avêtin. Ji Rûsyayê heta Înglistanê 8'ê Adarê bi sembola xwe û bi serhildana xwe riya gelek çalakî, konferans û biryargirtinan vekiriyê.

Li Tirkîyeyê destpêka 8'ê Adarê

Guherîna jiyana û dinyayê rûpeleke din li 8'ê Adarê zêde dike. Civaka sanayî û bajarvaniya bi lez, mercê

jiyanê her roj guhertiye û diguhêre. Ji bo vê reng, qad û tixûbên mafan jî diguhêre. Ev guherîn ji bo mafê cihê xwe bigre, wekî rojên 8'ê Adarê dê her tim derkevin pêşiya me. Wekî sembola jinên kedkar 8'ê Adarê li Tirkîyê jî cihê xwe girtiye. Li Tirkîyeyê di sala 1921'ê de pîrozkirina 8'ê Adarê dest pê kiriye. Heta îro ji bo pîrozkirina vê rojê gelek astengî derketine. Lê, îro ev roj êdî temsiliyeta jinê dike. Niha li Tirkîyeyê 8'ê Adarê ji aliyê jinên kurd ve jî rojêke taybet e.

Di destpêka pîrozkirina vê rojê de mafên jinên kedkar û ên betal li rojevê bû. Tevgerên ronahiyê da zanîn ku jin pêşî azadiya xwe divê bi dest bixwe. Ji bo vê jî, niha nasname azadî li pêş e. Ji diroka mirovahiyê

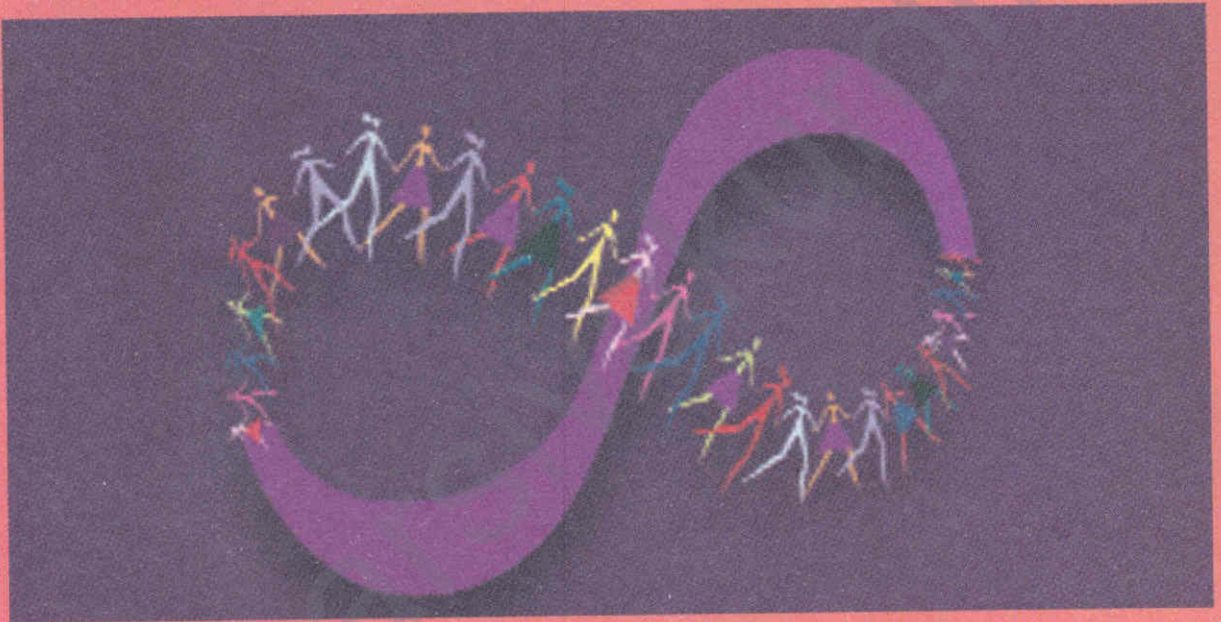
heta niha hatiye xwestin ku jin azad nebe û her tim di bin ban û bandora çewsandineke dijwar de be. Li kar, li mal, li tevgera hemû jiyanê de jin bûye ya duyem, sêyem... Ji bo ku jin pêşî bibe 'keseke serbixwe' di vê sedsalê de berê xwe daye qadan û dengê xwe bilind kiriye.

Pêşengiya rengê jina kurd

Dema azadî tune be, tu tiştêkî din jî tune ye. Ji bo mafê jiyanê pêwîst e ku jin azadiya xwe bi dest bixe. Ev 8'ê Adarê ya li pêş me, jî bo jinên kurdan jî bi wate ye û cihêkî wê yê girîng heye. Li Tirkîyê ya îroyîn de, di vê roja taybet de hebûn, deng û rengê jina kurd pêşengiyê dike. Li cihê ku çewsandin hebe, li wir serîrakin jî heye. Pirsgrîeka jina kurd bi sedsalan

qolên ku di serê jinan de ava bûye divê werin şikandin. Ne tenê di serê jinan de di malên wan de, di taxên wan de, di karê wan de... Her ku niha jin dikare derbîkeve qadan lê hin ev derketina azadiyê nekariye pêk bîne û tenê derketina qadan jî wekî sembolîk maye. Divê berî her tiştî jin azadiyê ne di diruşmeyan de di pratîka jiyanê de karibe hîs bike û bijî. Ji bo azadî û jiyanê wekhevî hewcedariya jinan bi teoriyan tune ye. Divê gavên berbiçav werin avêtin ku jin bîzaniye di nav mirovahiyê de cudatî tune ye.

Hin li bajarê kurdan hejmara întîxar (ku kujerê wê diyar e) li gor heremên din gelek e. Balkeş e ku hejmara jinên derdikevin qadan û çalakîyan jî li gor heremên din gelek in. Nakokîya sistêmê bendaveke di navbera jin û azadiyê de çêkiriye. Haya jinê jî maf û

dom kiriye û heta îro hatiye. Niha jî jin jî bo azadiyê, jî bo evînê, jî bo mafê jiyanê berdêlên giran dide. Pirrî caran jî berdêla azadiyê û hebûna pûxta xwe canê xwe jî feda kiriye. Di nava sistêma feodal de vîna jinê hatiye xwestin ku were tunekirin. Lê belê xweza bi ya xwe dike, diyalektîka xwe û afirandina xwe dide nîşan, pêşkêş dike.

Di her serdemê xweza neheqîyeke mezin li jinê kiriye, jî bo vê niha dixwaze piştgiriya jinê bike. 8'ê adarê jî bo jinên kurd jî semboleke girîng e û jina kurd dixwaze vê sembolê bi pêş ve bibe. Di vê pêvajoya sih salan de jina ku haya wê jî wê çêbûye li şert û mercên civakî-aborî û çandî dixwaze ava bike û têde cih bigire. Her çi qas di nava siyasê de hejmara jinan û rengê jinê xuya bike jî divê bi her aliyê jiyanê ve jin hebe û karibe xwe ifade bike. Ji bo jin bibe keseke serbixwe divê jî mantalîteya feodal xilas bibe û qere-

pirsgirêkên xwe heye. Di dîbariyê de her tişt xweş xuya dike. Lê ên ku nayên xuyakirin? Derûniya ku di bin banê îşkenceya veşartî de divê were çareserkirin û were derman kirin. Ji bo vê çareseriyê tekoşîneke bi hev re û wekî rojên 8'ê Adarê mil bi mil, deng bi deng divê jin xwe li hev bigrin. Ne tenê jina kurd, li dinyayê di rewşên xirabtir de jî jin hene û wekî mirov jî nayên pejirandin. Ji bo xwe û jî bo jinên dieciqîn û tune tîn pejirandin, êdî dem dema mafan e. Mafê tu sistêmê tune ye ku li ser jinê bibe xwediyê maf û mafan. Jin derketiye ser riyeke û li xwe digere. Û êdî naxwaze jî bo evînek panzdeh sal di axurekê de dîl bibe. Jin êdî naxwaze jî bo axaftineke bi zilamekî re were xeniqandin. Jin naxwaze bibe parsûyê xwar. Jin kirasê tengê ku jê re hatiye fesilandin, êdî wê kirasê pedersahî naxwaze. Jin dixwaze bi xwezayîya xwe bijî. Jin dadmendî û wekhevîyê dixwaze! ☀

RESSAM FEVZİ BİLGE'DEN

ÇELİĞİN İZLERİ

FERDA ÇAĞLAYAN

Fevzi Bilge Batman'da yaşıyor, resimlerini Batman'daki atölyesinde üretiyor. Bir sanatçı için yaşamsal sayılabilecek birçok olanaktan yoksun. Bu bilinçli bir tercih olmalı. Özellikle de İstanbul'da eğitim almış ve yaşamış biri olarak.

Oysa bir sanatçının düşünü süsleyecek onlarca imkân; seçkin galeriler, bienaller, müzeler, sergiler, söyleşiler, festivaller, sinema, tiyatro, konser, sanat kitapları, binbir çeşit resim malzemeleri, sanat pazarı... İstanbul bir sanatçı için tam da kültür-sanat cenneti sayılır. Sanatçı neden bu imkânları elinin tersiyle iterek sanatıyla yaşamasının neredeyse olanaksız olduğu küçük bir kenti seçer? Bu seçimin nedeni yaşadığı coğrafyaya ait olmanın, Kürt kimliğinin bir sonucu mu acaba? Bunlar önemli etkenler olabilir ama daha çok da özveri, duyarlılık, sorumluluk duygusu ve bilinçle açıklanabilir sanki. Sanatçının yaşadığı coğrafyaya, içinden bakması, o atmosferi so-

luması, derinden hissetmesi ihtiyacından kaynaklanmış olmalı. Aslında sanatçının bu bilinçli tavrı kendi kimliğine ait kültürel, tarihsel, toplumsal değerleri sanatın görsel diliyle yorumlama çabası. Bu değerli çaba, bastırılmış, ihmal edilmiş, dışlanmış, ötekileştirilmiş, sanatın var olma olanakları ortadan kaldırılmış bir coğrafyada, Bilge'nin resim sanatını filizlendirme çabası olarak okunabilir.

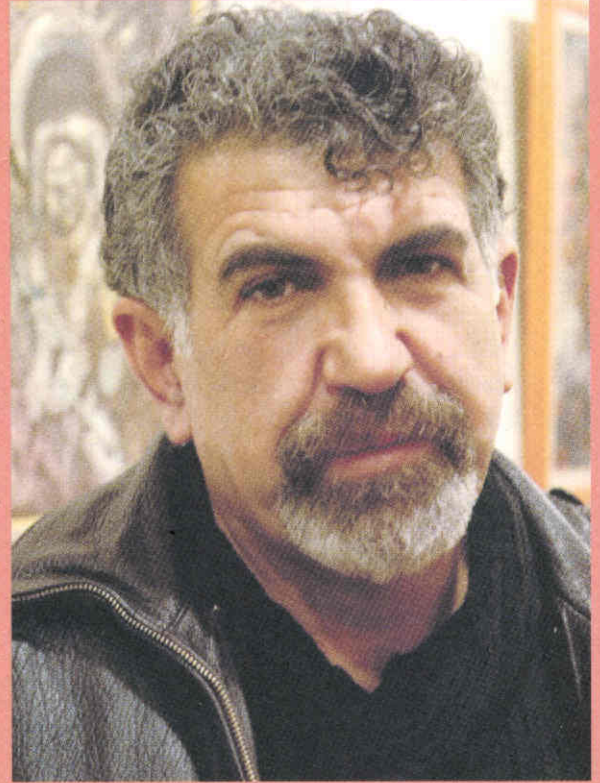
Kendi soluğuyla, kendi rengiyle...

Fevzi Bilge bu çabasının ürünlerini İstanbul'a taşıyarak Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi'nin mütevazı galerisinde 32 resmini sergiledi. "Çeliğin İzleri" başlıklı sergide yer alan resimler daha ilk bakışta bize Bilge'nin çetin coğrafyasının soluğunu hissettiriyor. Ama bu soluk daha çok da ressamın soluğu ve nefesi. Resimlerin konusunu ağırlıkta doğa betimleme-

leri oluşturuyor. Yalnız bunlar peyzaj (görü) resimleri değil. Daha çok içsel resimler. Yinelemek gerekirse sanatçı soluduğunu, özümsemediğini kendi rengiyle, kendi tavrıyla, kendi diliyle yorumluyor. Doğa metaforik bir dile dönüşüyor. Resimlerinde soyutlamaya gidiyor. Soyutlama çağdaş bir duyarlılığın göstergesi. Bir başka özellik ise coşkucu, dışavurumcu (expresyonizm) yaklaşım. Seçtiği konuları (çiçekler, bitkiler, kuşlar...) resmederken dışavurumcu soyut tavrını, (fırça yerine) spatulanın sert keskin hareketleriyle daha da güçlendiriyor, dinamizm katıyor. Resimlerin bazıları şiirselliğe daha yakın duruyor, daha az renk, daha az söz, daha fazla derinlik. Politik ve anlatımcı resmin sınırlayıcı, didaktik, sığ etkilerinden uzak duruyor sanatçı. Bazı resimlerinde bunun etkileri istisnai olarak görülsede.

Sanatın metalaştığı, kitlelerden kopararak seçkin çevrelerin uğraşı haline getirildiği, içeriğinin boşaltıldığı bir süreçte Kürt ressam Fevzi Bilge resimleriyle yakınımızdaki uzakla Batman'dan İstanbul'a halklar arasına bir sanat köprüsü kuruyor, umut aşıyor. ☀

Fevzi Bilge

ŞOP*

FERİD EDGÜ

WERGER: CEMİL OGUZ

Wan rojan ez her dihatim şopandin
Ez aciz bûm.
Min jî dest bi şopandina
yên ku min dişopînin kir.
Bi vî awayî di navbera me de wekheviyeke çêbû.
Ew jî, ez jî, em hem bûn yê dişopînin, hem yê
têne şopandin

**Ji pirtûka Do Sesi hatiye girtin*

...

Tütün işçileri yoksul,
Tütün işçileri yorgun,
Ama yiğit
Pırıl-pırıl namuslu.
Namı gitmiş deryaların ardına
Vatanımın bir umudu...

...

Fotoğraf: Nail Yollu

Karkerên titûnê yê xizan,
Karkerên titûnê yê westiya yî,
Lê egîd
Wekî şewqa namûsê dibiriqîn.
Navûbangê wan deng daye diyaran
Hêviyekî welatê min...

AHMED ARÎF

TEKEL DİRENİŞİ IŞIĞINDA KÜRT SORUNUNA YAKLAŞIM

AHMET YAŞAROĞLU

Tekel işçileri Ankara'ya ülkenin farklı şehirlerinden, bölgelerinden Trabzon'dan, Diyarbakır'dan, Bitlis'ten, İzmir'den, Adıyaman'dan, İstanbul'dan, Samsun'dan, Tokat'tan geldiler. Kazanılmış özlük haklarının korunması için kararlı bir direniş sergilediler başkentte. Türk ve Kürt işçiler, belki de tarihlerinde ilk kez, birbirlerinin ulusal aidiyetlerini bile rek ortak bir mekânda bir araya gelmekte, ortak bir mücadele örmekteydiler. Üstelik bu birliktelik, "Kürt açılımı" tartışmalarının ardından, Türk şovenizminin linç saldırılarına dönüşen politik ortamın hemen içinde gerçekleşiyordu.

Tekel işçilerinin eylemi kuşkusuz pek çok deney ve tecrübeyi içeriyor. Burada sorunun yalnızca bir boyutunu, Kürt sorununa ilişkin boyutunu ana çizgileri ile irdelemeye çalışacağız. Öncelikle vurgulamak gerekir ki, Türk ve Kürt ulusundan işçilerin Ankara'nın göbeğindeki bu eyleminin belki de ilk sonucu,

ülkeyi giderek daha fazla zehirleyen şoven havanın geriletilmesi oldu. İşçiler "ortak davayı", iş, ekmek ve sosyal haklar davasını öne çıkarmış, bu dava için kenetlenmişlerdi. Bundan daha doğal bir şey de olmazdı zaten. Ama işçilerin mücadelesi için son derece doğal olan bu durum, bazı çevrelerin Tekel işçilerinin eylemine farklı anlamlar yüklemesini de beraberinde getirdi. Kimilerine göre –ki içlerinde "sol" cemahta bulunan çevreler de var– bu durum, ülkenin "asıl sorununun" iş ve ekmek sorunu olduğunu açık seçik ortaya çıkarmıştı. Ama bu türden "tahliller" burada kesilmedi. Bazı solculara göre, Kürt sorununun "yapaylığı", "asli olmadığı" da kanıtlanmıştı işte! Hükümette olmayan muhalif sağ ve ulusalcı gerici çevreler ise Kürt sorununun zaten olmadığını, vatan- daşın ekmek davasının –ki kendileri pratikte bunun da karşısında yer alsalar da!– temel olduğunu söyle yegelmekteydiler.

Fotoğraf: Yeter Yeşil

Yeni bir bilinç eşiği...

Peki ama Türk ve Kürt işçilerin birlikte, omuz omuza, ortak sorunları için yani iş, ekmek ve özlük haklarının korunması için, "ortak hedefte" kenetlenmeleri, onların başka "ortak davaları" olmadığı anlamına gelecek biçimde yorumlanabilir mi? Kalkış noktaları farklı olsa da, sözkonusu yaklaşıma sahip çevrelere bakılırsa, Tekel direnişi rahatlıkla böyle yorumlanabilir; ulusal sorun, ulusal farklılıklar gözardı edilebilir ve zaten bunların "yapay" olduğu kanıtlanmıştır vb. "Sol" cemahta bulunanlar, bunların üzerine bir de "işçi davası" için ortak mücadele cılası çekmekte, böylece sorun "kökten" çözülmektedir!

Ama Türk ve Kürt işçi, emekçilerinin iş, ekmek ve sosyal haklar mücadelesiyle birlikte başka bir "ortak davaları" daha vardır. Bu, özgürlük, yani siyasi demokrasinin elde edilmesi davasıdır. Bu davanın tam merkezinde de ulusların hak eşitliği bulunmaktadır. Görülmüştür ki, ekmek ve iş için ortak mücadele etmek, bu mücadeleyi başarıyla verebilmek, ancak işçilerin birliğini sağlamakla olanaklı olabilmektedir. Yine görülmüştür ki, iş ve ekmek mücadelesi ile demokrasi mücadelesi ayrılmazcasına birbirine bağlı duruma gelmiştir. Türk işçisi, Kürt kardeşi ile bu "ortak dava" için bir araya gelirken, daha iyi farkına varmıştır ki, birlikte mücadele ettiği sınıf kardeşinin çok temel, farklı sorunları da bulunmaktadır. Farklı bir dili konuşuyor olması, kırık dökük bir Türkçeye sahip olması, bu dilin ona sonradan öğretildiği, memleketinde bırakıp geldiği çocuklarına halen öğretilmekte olduğu gerçeği çarpıcı bir biçimde orta yeredir.

Bu durum sadece Tekel işçisi bir Türk için değil, evinde, kahvesinde Tekel işçilerinin mücadelesini yürekten destekleyen Türk ulusundan diğer işçi ve emekçiler için de yeni bir politik bilinç kapı aralamaktadır. Bu ise, Kürt sorununa "çözüm" iddiasını ileri süren ege-

men sınıf kesimlerinin halkı bölen ve düşmanlaştıran yaklaşımlarını yadsıyan, işçi-emekçi kardeşliğini temel alan, iş ve ekmek mücadelesinin özgürlük mücadelesine doğru genişlemesini içeren bir bilinçtir. Kuşkusuz bu bilincin işçi sınıfı ve emekçi yığınlar içinde egemen hale gelmiş olduğu ileri sürülemez. Ama benzer mücadelelerin deneyimlerinden süzülün, bu deneyimleri ortaklaştıran çabaların nesnel sonucu, nihayetinde buraya varacaktır.

Yani Türk ve Kürt işçisinin en temel ortak çıkarları için bir araya gelmelerinden, "ulusal sorunun" yapaylığı değil, sorunun işçi ve emekçi mücadelesi temelinde köklü bir çözüme kavuşabilme olanağı çıkmaktadır. Açıkçası bu ortak mücadelenin Kürt ayağını yok sayanların ulaştıklarından tam tersi bir sonuçtur. Bu, Kürt ulusal sorununun göz ardı edilmesi değil, şu olabilir: Türk ve Kürt işçilerinin ortak mücadelesi demokrasi sorununu halkçı bir temelde çözüme bağlayabilir ve iki halkın birlikte ortak bir gelecek kurmasını güçlü bir zemine oturtabilir. Kendi içerisinde hak eşitliğini tanımayan, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını gözardı eden bir işçi hareketinin, nihai zafer için en küçük bir şansı olabilir mi? Açıktır ki, böylesi bir zafer olanağı yoktur. Maddi gerçeklik işçilerin sadece bu nihai zafer için değil, en basit talepler için bile birlikte mücadele yürütme-

sinin zorunlu olduğunu sürekli hatırlatmaktadır. İşçilerin sınıf savaşımının çıkarları, sınıf dayanışmasının, kardeşçe birliğin yollarını inşa etmenin zorunluluğunu, buna karşın "ulusalcı" güvensizliklerin, önyargıların parçalanmasını, farklı uluslardan işçilerin tam hak eşitliğini dayatmaktadır.

Kürdü tanımamak işçiyi bölmektir

Çok uluslu ülkelerde, işçilerin farklı ulusların hak eşitliği için mücadele etmesi, işçi hareketinin güçlenmesinin temel koşuludur. Kendi içerisinde birlik sağlayamayan bir işçi hareketinin ciddi hiçbir kazanım elde etmesi mümkün değildir. Bu durumda işçi hareketini bölmek iste-

Fotoğraf: Nail Yollu

yenilerin ulusal farklılıkları körükleyeceğinden kuşku duymamak gerekir. İşçilerin az çok ciddi her eylemi bölünmeye, ulusal farklılıklar kışkırtılmaya çalışılacaktır. Gericilik giriştiği böylesi provokatif tutumlarla, "ulusal farklılıkları" unutan, onların "yapaylıkları" üzerine gevezelik eden "solculara" da bunların önemini yeniden yeniden hatırlatır gibidir.

Bütün bunların temel politik anlamı şudur ki, temel demokrasi sorunlarının üstünden atlanarak, ne iş ve ekmek, ne de "sosyalizm mücadelesi" verilebilir. Bu gerçeğin unutulması durumda tökezlemek kaçınılmazdır. Günümüzde ulusların gerçek anlamda özgürlüğünü savunmak, işçiler arasındaki birliğin gerçek koşullarının oluşturulmasının en büyük güvencesidir. İşçi sınıfı demokrasi için mücadele ederken, kendi içerisinde demokrasiyi en ileri biçimleriyle uygular. Tekel işçisi "açılımı burada biz yaptık" derken, kendi içlerinde en ileri demokrasiyi uyguladıklarını, sermayeye karşı birliklerinin bu demokrasi üzerinde yükseldiğini belirli belirsiz bir bilinçle ifade etmektedir.

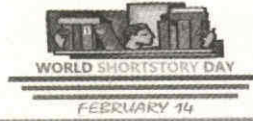
Daha baştan verdikleri, "bakın biz Türk ve Kürt işçileri burada birlik içerisinde ortak bir mücadele yürütüyoruz" mesajıyla, devletin, sermayenin ve gericiliğin bölme ve parçalama girişimlerine de set çekmektedirler. Bu nedenle direniş çadırlarından yükselen Kürtçe şarkılar ve konuşmalar, ortak çekilen halaylar Kürt sorununun yapaylığının ve önemsizliğinin değil, sahiçiliğinin, işçilerin birliğinin bu "farkındalık" üzerinde yükseldiğinin somut bir göstergesidir. Tekel işçileri, "aman Kürtçe konuşmayın, şarkı türkü söy-

lemeyin yanlış anlaşılır, provokasyon olur, vb", ya da, "Kürt işçisinin Kürtlüğünden geçici bir süre için de olsa vazgeçmesi" gibi işçi demokrasisine yakışmayacak eğilimlere prim vermemişlerdir. İşçiler kuşkusuz bunu "kendi dillerini, ifade biçimlerini" bularak yapmışlar, bilinçlenmenin derecesi de bunu etkilemiştir.

Bu durum işçi, emekçi temelli yürütülecek mücadele ile kazanılacak demokraside, Kürt ulusal haklarının en ileriden tanınacağına da güvencesidir. İşçiler gerici hükümetlerin, statükocu, devletçi yaklaşımların "inkâr temelinde birlik" anlayışına kendi cephelerinden en açık yanıtı vermişlerdir. Birlik temelini Kürtlere demokrasi tanımaktan geçtiği, onların tüm temel hak ve özgürlüklerinin verilmesi gerektiği, fiili olarak bir kez daha ortaya çıkmıştır. Gerçeğin farkında olarak mücadele eden direnişçi işçinin tutumunda, kafasındaki kuruntuları ve hayalleri sınıf mücadelesinin yanlış yorumlanması üzerinde kurgulamış, "Kürt sorununun yapaylığı" üzerine karnıt arayan "solcunun" davranışından en küçük bir eser bile bulunmamaktadır.

Esasen bu tür "solcu" anlayışların, "ulusların kendi kaderini tayin hakkını savunmaya ne gerek var, zaten sosyalizm bu sorunu çözmeyecek mi?" diyen, ya da "kadın sorunu mu, geçelim; sosyalizm bu sorunu zaten çözecek..." vb. gibi sözde "radikal" çözümler öneren emperyalist ekonomizmle özdeş olduğunu biliyoruz. Ama bunların, bazı durumlarda, sosyal şovenizmin, "ulusalcılığın" değirmenine su taşıdığına da altını kalınca çizmek gerekiyor. ✨

ÇAR ÇÎROKÊN AXEKÊ * FOUR STORY OF A LAND * BİR TOPRAĞIN DÖRT HİKAYESİ

ROJA KURTEÇIROKÊ YA CİHANÊ - DÜNYA KISA ÖYKÜ GÜNÜ - 14 ŞUBAT 2010 12:00-13:00

Rêvebir / Moderator / Moderator: HANÊ S. WÊŞÎ

Roja Kurteçirokê: Pêşkeftiya bûna ji çirokê di sînorên welatê: Rusa û Mazn (Kurt Beşîr) / Gelişandina Hikaya anîstîçîyê: Rusa û Nazê

Çîrokanê Kêr: Pevana li Zindanê / Zindandîna mesajê var (Kurdî/Kurçî: H. WÊŞÎ, Tirkî/Türkçe: H. WÊŞÎ, Farsî/Farsiya) /

Avakirina Çîrokanê: Pevana li Zindanê / Zindandîna mesajê var (Kurdî/Kurçî: H. WÊŞÎ, Tirkî/Türkçe: H. WÊŞÎ, Farsî/Farsiya) /

Çîrokanê Kêr: Li Behdînan serencama çirokê / Behdînan'ê hikayeyê serencamê

Çîrokanê Kêr: Serpêhatiya nivîsandina Çîrokanê / Hikayeyê nivîsandinê

Asaltîya Destpeka Rojê / Acting Komiserat / Inaugural speech

Xwendinadaxwaziyê roja çirokê / Dûnya Öykü Günü Bildirisinin Okunması / Diyar

Çîrokanê Kêr: /

DÜNYA KISA ÖYKÜ GÜNÜ - 14 ŞUBAT 2010 15:30-17:30

Rêvebir / Moderator / Moderator: HANÊ S. WÊŞÎ

Roja Kurteçirokê: Di zaravên kurdî / Hîmîkî de çirokê / Kurçî yê Dîwîkî lebcasîna hikayê

Çîrokanê Kêr: Çiroka Hîmîkî / Serîye Kêrtîrîndê hikayê

Çîrokanê Kêr: Çîrokanê Hîmîkî / Serpêhatiya nivîsandina çîrokanê / Dîwîkîyê nivîsandinê

Çîrokanê Kêr: Sema û çîrokê / Hikayê ya Tiyatrê

Çîrokanê Kêr: Xwendina çirokê

Çarçûk / Çarş. Salona Konferansê ya Navenda Çand û Hünere û Çegerxwîn / Çegerxwîn Bûltirê ya Sanet Merkezê Kauterancê Salanta / The conference hall Culture and Art Centre of Çegerxwîn
 Çarçûk / Çarş. 14.2.2010 / Yekşem / Pazir / Sunday
 Çarçûk / Çarş. 13:00 - 17:00

Em ên ku çîrokên xwe bi xwîna xwe ya şîn dinivîsin

HELİM YÜSİV

Li cihanê ji bo çîrokê rojê hatibe terxankirin, li welatê me yê ku çîrokeke wî ya dûr û dirêj heye, her roj dikare roja çîrokan be. Dewleta me tune ye, welatekî biserhev ve û bê sinorên bi bombe û leşker tune ye, miletekî ku li ser yekperçeerd û bi yekzimanî bi-axive tune ye.

Di nava ew qas heyînê de dibe ku tişteki me tune be û em ji her tiştî bêpar mabin; lê em bi çîrokên xwe dewlemend in. Rojane, bi hezarên çîrokên hêjayî gotinê li welatê me diqewimin. Her kurdek sindoqeke mezin e ji çîrokên ku li ser du lingan dimeşin. Bi her awayî em feqîr, hejar û belengaz hatibin hiştin jî, zengîntirîn miletê dinyayê di warê çîrok û melz-meyên nivîsandina wêjeyê de, miletê kurd e. Em jî, zarokên vî miletê serhildêr, serhişk û berxwedêr, çîrokên wî, çîrokên xwe, bi êşa dirokeke kor û cografîyê seqet dipêçin, di nav ava rihê xwe dadikin û bi xwîna xwe ya şîn dinivîsin.

Vê rojê li vir hêjayî gotinê ye, ku tunebûna dewleta serbixwe, pê re jî birêvebirina siyaseta kurdan bi zimanê serdestan, hem ziman û wêjeya kurdî û hem jî çîroka kurdî xistiye quncikên teng û ew dûrî dergehên cihanê hiştine.

Ji aliyê din ve di qada wêjeya cihanê de jî, "xwedî-

yek" ku karibe bibe xwedî pirojeyê wergera jî kurdî, heta niha nehatiye dîtin û çîroka kurdî jî wergera zimanên sereke yê cihanê bê par maye.

Eşkere ye; xwedîderketina li ziman û wêjeyê hata niha sinorên axaftinê derbas nekiriye, nebûye proje û nirxdayîn. Ji lew re, siyaseta kurd divê hem guh bide serpêhatiyên diroka kurdan, hem jî, ji diroka cihanê, fêrî girîngî û giranbuhayîya wêjeyê bibe.

Bi taybetî ewên ku îmanên kurdan û dezgehên wan bi rê ve dibin divê bizanibin ku, siyaseta an îdeolojî bi rojan re, bi salan re tê guhertin û diçe, cihê di de siyaseteke din, lê ya ku dimîne, ji dirokê re dibe mal û mîletan zindî û li jiyandê dihêle wêjeya wî ya neteweyî ye.

Ew divê têbigihêjin ku nivîskarekî kurd, ji bo di-rok û hebûn û berdewamiya çand û zimanê kurdan, dikare ji deh "Qeyseran" girîngtir û gewretir be.

Hêvî dikim ku ji niha pê de, bi lidarxistina Roja Çîrokê ya Cihanê; li Amedê, li Qamişlo, li Silêmanî û li Sinê...li seranserê axa ku kurd lê dijîn çîroka kurdî karibe hem xwendevanên xwe û hem jî xwediyên xwe bibîne; da ku li kêleka çîrokên zimanên din, cihê xwe di nava wêjeya cihanê de bigre.

Wê gavê em jî çîrokên me jî dê azadtir bin... ❁

Me çîrok got, dinya di xew re çû*

ARJEN ARÎ

Mévanên ezîz,

Amadabûyên xoşewîst,

Birêzên kit kir hêjayî hez û rêzgirtinê

Bi navê Komeleya Nivîskarên Kurd, û sazî û dezgehên hevkar ên saxkirina vê rojê 2'yemîn Roja Çîrokê ya Cîhanê li bajarê dêrîn û qedîm li Amedê, bi hestên herî dilsoj li we pîroz dikim û dibêjim hûn bi xêr hatin, ser çavan hatin.

Par ev roj li jêr navê 'Çîrok hinekî dîrok e li vê erdnîgariyê' hate yadkirin. bi tevlêbûna çîroknûsên ji başûr û bakur, bi zimanê kurdî û tirkî, ji bajarên cur bi cur...

Îsal li gel dezgeh û saziyên piştgir û pişikdar me nevek li vê rojê kir: "Çar Çîrokên Axakê"!

Çar çîrok û axak, axek û çar çîrok...

Wekî duh îro jî çîrok yek e, ax yek e.

Ji çîrokên ku xewn û xeyalên me bi wan diruv û teşegirtin: Şengê û Pengê, Gur û Rovî, Diko... xebrojkên bi dêwen heft serî... û çîrokdestanên wekî Kerr û Kulik em hatin ghiştin pala çîrokên nivîskarên wan diyar: Nûredîn Zaza, Mîr Celadet, Qedri Can... Şêrzad Hesen, Ferhad Pîrbal, Enwer Mihemed Tahîr... Bavê Nazê, Pîr Rustem, Helim Yûsiv... Hesenê Metê, Çiya Mazî, Dilawer Zeraq, Enwer Karahan....

Di çîrokên van çîroknûsan de her çîrok çîrokek ji çîrokên axa bindest e. Çîrokên rizgariyê ne, ev çîrok. Hebe nebe çîrokên azadiyê ne.

Çîrokên me yên dawî ji geli birêz û ezîzan: yek; 'Zarokên 300 sal li temênê wan hetî birin e', ya diduyê; 'Rûyê zilmê' ye, ya sisê ji 'Destên kelepçekirî' ye.

Dest dikarin werin kelepçekirin, gelî ezîzan...lê ziman?

Ji bo ku em çîrokan nebêjin an divê zimanê me bêthilkirin ji qurm de, an jî divê bê jêkirin...

Zimanê me bê jêkirin jî; emê serê neynûkê tiliyên xwe bikin xame, di xwîna xwe dabikin û dîsa çîroka xwe

binivîsin...

Lê em naxwazin çîrokên bi êş elem, çîrokên zilmê, çîrokên koçberiyê, yên kuştinên qesasnediyar li ser vê axa pahr bi pahr ji zarokên xwe re bibêjin û wan bi wan çîrokan di xew ve bibin.

Em dixwazin çîrokên bêje bi bêje keskesor, hevok bi hevok qazoqer; navê yekê "welat", yê yekê "azadî", yê yekê din "aşti û birati", yê yekê "wekhevî û li gel hev jiyîn"...bibêjin, vebêjin û bi zarokên xwe re bêmitala, ji tirs û sawê dûr? serê xwe deynin ser balgihê û têkevin xewê.

Amedebûyên birêz, mévanên ezîz,

'Pêşeroj ya mirovên ku baweriya xwe bi spehitiya xewnan tînin e' peyv û pêşbîna kesayetê namdar Eleanor Roosevelt e.

Du sed sal e em xewna azadiyê nabînin?

Du sed sal e ne peyrewê azadiyê ne em?

Ji azadiyê, ji xewna azadiyê xweştir?

Hêjayan:

Li vir, careke din bi navê saziyên pişikdar:

Komeleya Nivîskarên Kurd, Kurdî-Der, Dicle û Firat, Exîtim-Sen, Kovara W, Nûbihar, Tiroj, Belkî, Weşanxaneya Lîs, Ava, Ronahî bixêrhatineke germ didime we û di hizûra we de spasiyên xwe pêşkêşî Şaredarî û Şarşaredarê Amedê birêz Osman Baydemîr, Şaredariya Sûrê û Şaredar Abdullah Demîrbaş û her wiha Şaredarî û Şaredarê Kayapinarê birêz Zulkuf Karatekin dikim ji ber piştgiriya wan a berdeyam di ber ziman, wêje û hûnera kurdî de...

Roj dê bê em ê çîrokên xêrê bibêjin ji zarok û neviyên xwe re...

Bi xêr hatin, hûn ser çavan hatin. ✨

*Axaftina destpêkê ya Roja Çîrokê ya Amedê

ETNİSİTE İLE SINIF, KÜLTÜR İLE EKONOMİ-POLİTİK*

SİBEL ÖZBUDUN

"Sana söylediğim yerdeyiz şimdi;
Akıl hazinelerini yitirdikleri için
Acı çekenleri göreceksin." ¹

[Bu sunum, cemaatlerin asimetrik güç ilişkileri içerisine yerleştiği Batı Avrupa'daki –özellikle göçmen işçilerin– etnik cemaat oluşum süreçleri üzerine kimi gözlemlerden çıkarsanan sonuçları tartışmayı hedeflemektedir. Onların deneyimleri bizlere, gerçek durumlardaki toplumsal ve iktisadi eşitsizlikleri görmezden gelen çokkültürlü söyleminin, bu cemaatlerin karşı karşıya olduğu toplumsal, siyasi ve iktisadi haksızlıkları arttırabileceğini göstermektedir. Sunumda samimi ve ilgili olma savındaki kimlik söyleminin etnik cemaat ile içerisinde yer aldığı geniş toplum arasındaki asimetrik iktisadi ve siyasi karşılaşmaları sorunsallaştırması gerektiği öne sürülüyor. Pek çok Latin Amerika ülkesinde görülen, kültürel grupları bir yandan kendi kültürlerini sürdürüp geliştirmeye teşvik ederken aynı zamanda kültürel gruplar arasında yoğun etkileşimi de destekleyen ve geçim kaynaklarına erişim süreçlerini demokratikleştirerek en zayıflara ses veren hareket tarzının geçerli bir seçenek olduğu savunuluyor.]

Kagarlitsky'nin (2000) de dikkati çektiği üzere, günümüzün "kimlik tartışmaları"nın pek azı, toplum içerisinde servet ve iktidar gibi kritik kaynakların dağılımı sorunuyla ilgileniyor, bir başka deyişle kimlik/etnisite ile sınıf arasındaki ilişkileri sorgulamaya/kurmaya gönüllü gözüküyor. Oysa kimlik/etnisitenin görünür olduğu (ya da az-çok gerilimli bir bagaj oluşturduğu) her durum, aynı zamanda eşitsiz iktisadi-siyasal ilişkilerin damgasını taşır. ["Kültürler arasında ne zaman çelişkili ve eşitsiz bir karşı karşıya geliş yer alsın, işgal, sömürgecilik veya iletişimin gelişkin biçimleriyle de olsa, kültürel kimlik ortaya çıkar" diyor Larrain (1995: 197).]

Şu halde kültür ve kültürel kimliği, bünyesinde biçimlendikleri iktisadi-siyasal ilişki ve çatışkılardan yalıtılarak, örneğin ayırt edici bir paylaşılan gösterenler/simgeler dizini olarak ele alan kültüralist yaklaşımlar, kaynakların paylaşımındaki eşitsizlik sorunu üzerinden atlıyor, demektir.

Avrupa ulusları arasındaki rekabet ve çatışmalar ortamında biçimlenen XIX. yüzyıl milliyetçiliği, kültür/ekonomi-politik ilişkisinin üzerinden atlamaya elverişli ideolojik geri-beslemeyi sağlamıştır; etnik kimliklerin, "dış"larıyla kavgalı, ama kendi içlerinde çelişkisiz/çatışkisiz olarak tasarlanmaları ise, daha çok postmodernist "Elveda Proletarya" hâlet-i ruhiyesiyle bağlantılı gözükmekte:

"Sınıf hareketlerinin hem erimi hem de siyasi kapsamı konusunda giderek artan bir amnezi söz konusu; esas olarak işyerinde ortaya çıkan ve günümüzün sınıai üretim sistemi tarafından büyük ölçüde aşılmış olan iktisadi çıkarlara ilişkin mücadeleler olarak anımsanırlar. Onların ölümü, kimi analizcilere göre (Escobar; Touraine), enerjilerin siyasi mücadelenin, özellikle etnik sorunlar etrafında (yoğunlaşan -ç.n.) daha karmaşık ve farklılaşmış biçimlerine, 'yeni toplumsal hareketler'e yönelmesine olanak sağladı." (Pratt 2003: 2)

Oysa vurguladığımız gibi, kültürel gruplar çelişkilerden arı, uyumlu, vb. kendilikler değildir. Çünkü nihai olarak bir kültürün taşıyıcıları, aktarıcıları, tanımlayıcıları, yorumcuları vb. –insanlardır, üretim-bölüşüm ilişkileri içerisindeki, kaynaklara erişmeye, çıkarlarını yaşama geçirmeye çalışan insanlar. Kapitalizm koşullarında insanlar arasındaki ilişkilerde rekabet ve çatışma, normdur. Özellikle "etnik/kültürel cemaatler" söz konusu olduğunda gözden kaçan, bunların iktidar, iktisadi konum, otorite, toplumsal statü vb. açısından farklılaşmış ve çatışmalı kendilikler olduğudur. Ve "kimlik" in nasıl tanımlanacağı, içinin nasıl doldurulacağı, grubun kendini nasıl "tahayyül etmesi" gerektiği, genellikle grup içindeki elit(ler) tarafından çizilir.²

'Düşman toprağı'nda yaşamak...

Azınlık grubunun içinde yer aldığı geniş toplum tarafından dışlanması, tahakküm altında bulunması, yani eşitsiz iktisadi-siyasal-toplumsal ilişkiler içeri-

sinde konumlanması, onun kendi içine kapanması-na, yani "geleneksel" iç hiyerarşilerin pekiştiği bir mekân olarak etnik cemaatlerin oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Böylesi durumlarda genellikle "dışarı", yani egemen/başat toplum ile müzakereleri yürüten konumdaki (dinsel ya da seküler) önderler, simsarlar (ki çoğunlukla ekonomik bir güce de sahiptirler) otorite konumlarını pekiştirirken, cemaatin "güçsüzleri"ni (kadınlar, gençler, çocuklar, yoksullar...) bastırmanın zeminini oluşturmaktadır. "Dışarı" ile gerilimli ilişkiler, iktisadi-siyasal çelişkilerin "Medeniyetler/Dinler çatışması" olarak serimlendiği çatışki ortamları, "cemaat"ın en "özel" özelliklerinin (genellikle dinsel referanslar) bu simsarlar eliyle seçilip vurgulanması ve "dış" a karşı olduğu kadar, "cemaat"ın diğer üyeleri üzerinde bir baskı unsuru olarak kullanılmasını getirir. İçerisinde yaşanan ülke tehlike ve bilinmezliklerle dolu bir "düşman toprağı" olarak algılandığı ve/veya temsil edildiği sürece, kadınların çalışması, gençlerin eşlerini özgürce seçmesi, kız çocukların sokağa çıkması vb. dışarıdan içeriye yönelik tehditler olarak algılanır ve "cemaat" içeri doğru büzülerek muhafazakârlık dozajını durmaksızın artırır. Uluslar arasındaki gerilim ve çatışmanın mantığı, etnik grup(lar) ile içerisinde yer aldığı ulus-devlet arasında tekrarlanmaktadır.

Gerçekte, en azından göçmenler söz konusu olduğunda, "cemaatleş(tir)me" süreçlerinin kapitalizm açısından yararları, tartışmasızdır. Wallerstein (1995: 106-107), göçmenlerin kendi kültürlerinde sosyalleştirilmelerini sağlayan çokkültürcü uygulamaların, (talepkârlık düzeyi düşük, uysal, düşük ücretlere ve elverişsiz çalışma koşullarına razı bir işgücü biçimlendirmedeki ve bunun ülke içerisindeki ücretlerini aşağıya çekmedeki rolüyle -b.n.) kapitalizmin hiyerarşik gerçekliğinin meşrulaştırılmasına nasıl katkıda bulunduğuna işaret eder.

Öte yandan, sosyal dayanışmada refah devletinin rollerinden bazılarını üstlenebilen cemaat yapısının sosyal harcamaları düşürücü rolü ve etnikler arası rekabetin kapitalist sistemi dinamize edici yönleri de vurgulanmalıdır. Etnisitenin yeniden değer kazanmasının, neo-liberal yönelişin "sosyal/refah devleti" kavramının aşındırarak yurttaşların sosyal güvencelerini minimize ettiği (ya da bazı durumlarda toptan ortadan kaldırdığı), kamusal hizmetleri özelleştirme yolunda önemli mesafeler kat ettiği bir döneme denk düşmesi³, bir rastlantı olmasa gerek. Sosyal devletin aşındırılması süreci, sınıf temelli örgütlenmelerin (örneğin sendikalar) güçlerini yitirmesi, ulus-dev-

letler içerisinde sayıları hızla artan yoksulları, etnik ve/veya dinsel cemaatler hâlinde iç-dayanışmaya yönelmektedir. Bunun yanı sıra, etnik gösterenleri aracılığıyla (başörtüsü, etek altı pantolon, kurban kesimi, sarık, mangal, bıyık, sakal...) sınırlarını çizerek görünür hâle gelen "etnik cemaat" kriz durumlarında öfkeli kitlelere hedef gösterilebilecek uygun bir "günah tekesi" oluşturmaktadır...

Tanımlayana göre 'kültür'ün işlevi

Her durumda, bu saptamalar bizi etnisite ile sınıf, kültür ile ekonomi-politik arasındaki ilişkiler üzerinde düşünmeye olduğu kadar, kültürün dinamik, değişken, etkileşimsel özelliklerini vurgulamaya da çağırılmaktadır. Hiçbir kültürel grubun tecrit bir yaşam sürdürmediği, her bir topluluk için bir ya da daha fazla "öteki"nin varlığı, kültür bilimleriyle uğraşanlar açısından bir kazıdır. Küreselleşme süreçlerinin farklı kültürlerin mensupları arasındaki doğrudan ya da dolaylı temas, ilişki ve bağıntılılıkları şimdiye dek görülmemiş ölçüde yoğunlaştırdığı da öyle... Bu nedendir ki günümüzde antropolojik ilgi, odağına sabitlerden çok değişkenlikleri, "iç"lerden çok sınır alanlarını, tecritten çok etkileşimleri, nüfuz edilmezliklerden çok geçirgenlikleri yerleştirmektedir.

Temas/etkileşim alanları, kültürler arası farklılıkların da tanımlandığı, değerlendirildiği ve yeniden üretildiği alanlardır. Mevcut ve/veya kısıktırılan önyargılar, ayırmacılık, kişi ve grupları "farklılıklarını" aşırı değerlendirmeye yöneltebileceği gibi (Bu bakımdan, örneğin AB ülkelerinin göçmenlerine yurttaşlık statüsü tanırken, hatta giderek oturma izinlerini uzatırken, onları ev sahibi ulus-devletin tarihi, kültürel özellikleri konusunda bilgi testlerine tabi tutup, kendi yurttaşlarının "göçmen" in kültürü, tarihi, dünya görüşü vb. konusunda bilgilenmesini beklememesi ile Kürtlere "Türkçe öğretmedik" diye hayıflanılan bir Türk'ün birkaç sözcük de olsa Kürtçe öğrenmemek konusundaki ısrarcı tutumu arasında bir fark yoktur!); fark(lılıklar)ı zenginlik olarak algılayan bir dünya görüşünden beslenen tutumlar, onları bir gerilim kaynağı olmaktan çıkartır, kültürler arasındaki alış-verişe değer katar, insanların önlerindeki seçenekleri çoğaltır, onları donanım açısından zenginleştirir. Bir başka deyişle kültürün(ün) mensupları açısından tek-tipleştirici bir cendere mi, yoksa kişileri tinsel açıdan zenginleştiren bir kaynak mı olacağı, büyük ölçüde kültürler, daha doğrusu onların taşıyıcısı olan gruplar arasındaki ilişkiler ve etkileşimin niteliğine belirlenmektedir.

"Öztanım"ları farklı gruplar arasındaki ilişkiler ve etkileşim ne ölçüde eşitlikçi ve paylaşımcı bir et-hostan beslenirse, sömürü ve tahakkümden ne denli uzaksa, hem kültürel sınırlar da o denli geçirgenleşecek, hem de "cemaat-içi"nde bastırılan, ezilenlerin sesi o denli güçlü ve duyulur hâle gelecektir. Bir başka deyişle, "kültür"ün bir grubu "öteki"lerden ayırt edici, ayrıştırıcı, giderek "ötekileştirici", karşıtlaştırıcı mı, yoksa grupları (giderek insanları) kaynaştırıcı, zenginleştirici, çeşitlenmeyi, yaratıcılığı teşvik eden bir kaynak mı olacağı, toplumun bütününe sınıfsal yönelişinden bağımsız değildir ve "kültür"ü, kim(ler)in tanımladığıyla bire bir bağlantılıdır.

Şu halde, insanlar ve/veya toplumlar arasında eşitlikçiliği, sömürsüzlük ve tahakkümsüzlüğü öngören bir toplumsallık tahayyülüyle bağdaşık (daha doğru bir deyişle, iç içe), kültürler arasında empatiyi, paylaşımı, anlamayı, etkileşimi, birbirinden beslenmeyi öngören bir "kültürlerarasılık" (interculturalism) perspektifinin, "kültüralizm"lerin tikelleştirici, ayrıştırıcı, "ötekileştirici" giderek düşmanlaştırıcı veçhelerinin panzehiri olacağına altı çizilmeli...

Çokkültürcülük mü, kültürlerarasılık mı?

Buraya kadar söylediklerimi toparlamak gerekirse:

Kültürün her bir (varsayımsal olarak) bütünleşik, korporat, iç çelişkilerden arı topluluğun (XIX. yüzyıl sonlarında "ulus"; XX. yüzyıl sonlarında "etnisite") biricik, eşsiz, ebedî, mutlak "ruhu" olarak kavranılışı, "milliyetçilik" ideolojisinin anafikrini oluşturur.

Bu fikir, XX. yüzyıl sonlarında, Batı kapitalizmini küresel ölçekli bir "piyasa ekonomisi"ne dönüştürmeyi öngören neo-liberal yönelişe eşlik eden "etnik diriliş" süreçlerinde "etnik kendilikler" tarafından da benimsenmiştir.

Tikel bir kültürün taşıyıcısı olarak "kültürel kendiliğin" ezelden ebede yönelen tikel tarihsel seyr ü seferine mündemiç, korporat, tutunumlu, türdeş, çelişkisiz bir tahayyülü olarak kültüralizm, kültürün doğanın emek aracılığıyla insanlaştırılması, sürünün toplumsallaştırılmasındaki etkinliğinin üzerinden atılmaktadır.

Kültüralist kültür kurgusunun bir başka yanılması da, kültürleri tümleşik, biricik, çelişkisiz ve değişimsiz olarak tahayyül etmesidir. Oysa kültür(ler), taşıyıcıları olan toplumların kaynaklara erişimi farklılaşmış kesimlerinin farklı/çatışmalı yorumlarının, anlamlarının, dünya görüşlerinin, değerlerinin vb. nizalı alanlarıdır. Her türlü "türdeşlik" iddiası, hâ-

kim unsurların kültüre dayattığı "pseudo" (=sahte) bir türdeşliğin ötesine geçemeyecektir. Kültürler (tıpkı toplumlar gibi) heterojen, çatışmalı ve değişimseldir.

Kültürel grupların kendilerini kültüralist terimlerle tanımlama ve kültürlerin kendi içine kapanma eğilimleri, maddi yaşamdaki eşitsizlik ve tahakküm ilişkileri içerisinde belirginlik kazanır. Bütünleşik, homojen, özsel bir kültür (= "biz"lik) kavrayışı, gruplar arası çatışmalarda grubun bütün unsurlarını seferber etmede önemli bir ideolojik kaynaktır.

Buna karşılık, eşitlikçi, tahakkümsüz bir toplumsallık düşüncesi, kültürel sınırların çizilmesinden çok bu sınırların geçirgenleştirilmesini destekleyecektir. Bir başka deyişle, tikelleştirici/ayrıştırıcı "kültüralizm", hâkim toplum içerisinde farklı kültürlerin yan yana kendi varlıklarını sürdürebileceğini ve sürdürmesi gerektiğini va'zeden bir "çokkültürcülük" (*multiculturalism*) içerisinde değil, ancak kültürel sınırların arıziliğini ve oynaklığını varsayan ve empati, etkileşim, geçirgenlik ile karakterize olan bir kültürlerarasılık (*interculturalism*) anlayışıyla inkâra uğratılabilir. "Ulusal" elitleri güçlendiren milliyetçi kültüralizm ve etnik elitleri güçlendiren çokkültürcülük'ün tersine, kültürlerarasılık, ezilenler, sömürülenler, dışlananlar arasında bir diyalog ve etkileşim fikrine dayanır. Böylelikle, kültür de ulusal/etnik elitlerin elinde bir silah olmaktan, sıradan insanların, ezilenlerin, sömürülenlerin elinde bir kardeşleşme aracına/ortamına dönüştürülebilir... ✨

NOTLAR

* Kıtasal Bolivarci Hareket Kuruluş Kongresi (Caracas-Venezuela, 7-8-9 Aralık) tartışmalarına sunulan tebliğ.

1 Dante.

2 "Biri halkın kim olduğuna karar vermeden, halk kim olduğuna karar veremez." diyor Ivor Jennings. (Akt. Huntington 2004: 16.)

3 Ekvator'daki neo-liberal çokkültürcü uygulamaların yararlı bir analizi için bkz. Rodríguez (2003).

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Huntington, S. P. (2004). Biz Kimiz? Amerika'nın Ulusal Kimlik Arayışı. İstanbul: CSA Global Yayın Ajansı.

Kagarlitsky, B. (2000). The Return of Radicalism: Reshaping Left Institutions. Londra: Pluto.

Larrain, J. (1995). İdeoloji ve Kültürel Kimlik. İstanbul: Sarmal. Pratt, Jeff (2003). Class, Nation and Identity. The Anthropology of Political Movements. Pluto Press.

Rodríguez, R. U. (2003). Educación indígena y proyecto civilizatorio en Ecuador. Quito: Universidad Andina Simon Bolívar, Abya Yala, Corporación Editora Nacional.

Wallerstein, I. (1995). "Halklığın İnşası: Irkçılık, Milliyetçilik ve Etniklik". E. Balibar ve I. Wallerstein (der.), *İrk, Ulus, Sınıf-Belirsiz Kimlikler*. İstanbul: Metis, 91-108.

CİZRE

Orhan Doğan'ın sevgili hâtrısına

İki ejderle simgelenir Dicle ile Fırat
Cizre ise ortadaki aslandır ki Cudi
Gabar'la buluşup Kasrik'in manzum
Kebîr'ini yazdırır Melayê Cizirî'ye

Sevdâ ile ilm, zûlm ile şedid hikâye
Akıp durmuştur Mezopotamya'da
Ki Bedirhan töresi kadim Botan'ın
Kalbine nakışlanır her newrozda
Sevdâkârdır ve duakârdır Cizre
Yaşmaklı Kürt kadınları Mem ile
Zîn'in mezarını ziyaret ettiklerinde
Sırtlarını dönerler Beko'ya

Zaman tetiktedir orada ve mağrur
Kelimelerin altında kuş hafifliği
Ve kederle gezinir dengbêjin dilinde
Kalbini bir gülle değişen Cıgerhûn

Kalbini bir gülle deđişen Cegerxwîn

Ahmet Telli

Dengê kewan jî nema

ÎSMÂÎL DÎNDAR

Xaniyên spî, ji kevîrên şekirî pêkhatî, mîna gesrên mîran, ji dûr ve xuya dikin. Ez di nav zeviyên bêxwedî mayî re, li ber dîwarên hêrivî yên rezên hişkbiyî diçim, ber bi gundê xalî ve. Bi mitaleyeke mezin kevîrekî diavêjime her çala ku ez digihimê. Kevîr li kevîr dikeve. Binê çalan çikziwa ne. Çal ji avê xalî ne, gud ji mirovan.

Dîwarên hewşan hêrivîne. Avê, xwe berdaye navbera dîwarên bilind yên xaniyên bêderî û bêpencere ku hemû bi hostehiya hosteyên suryaniyan ava bûne. Bêhna giyaneweran nayê. Şerekî qewimiye. Pêlavên kevin, paçikên rizî. Ne şûna tifikekê, ne qûnika çixareyekê. Ne ewt ewta seyekî, ne pisikeke çavbitirs. Ne dengê dikekî, ne barîna mêşinekê.

Behîvên hişk di şaxan de pûç bûne, cihê mêwên tiriyê mezrûne, bûne hêlinên kundan. Tenê darên hejîran li ber dîwarên rêz de, şaxên xwe li gorî xwesteke dilê bayê zivistana ziwa, dibine vî alî û wî alî. Nola şênîyên vî gundî ku li der û deverên dûr belav bûne.

Min ji serê vî diyarî, kevîrek avêtibû zarokêkî. Kevîr li nivê serê wî ketibû. Xwînê gotibû, tu here û ez tîm. Çend şevan şêveder mabûm. Heta bavê min çûbû gundê mala xalê min, hê ji nû ve çûbûme malê.

Ku berf dibarî, em diçûnê serê diyêr, em li ser kîsên naylonî rûdiniştin; me bi her du destan serê

nyalonî digirt û me her du lingên xwe hildidane jor, heta bi binê newalê, li ser piştê, bi yek carê em dişemitin. Roja ku berf dibarî, roşana me zarokan bû, roşana berfê.

Dema hin dihatin gund, mirov derdiketin serê banan, devê pencereyan; li kesên hatî dinihêrîn bi mitale, bi çavên pirsîyar. Ez digihime nav malan. Ne kesên li ser banan û ne jî çavên pirsîyar, min pêşwazî dikin. Kirasê mirinê li xwe kiriye vî gundî. Bêhna bêdengiyê tê, ji her dera gund. Bêdengîyeke ku dilê mirov diguhêje, laş dilerizîne.

Nola ku şûna şerekî giran be, nola ku kerwanên talanê di vî gundî re derbas bûne. Deriyek, pencereyek nemaye li ber xaniyên bêxwedî. Derî û pencereyên xaniyan mîna devê çêlikên hehecîkan vekirî ne, tî û birçî ne.

Ez gora bapîrê xwe zû dibînim. Gora ku berî bist salan min kola bû û piştî bi mehekê me dev jê berda bû. Gora meta min a ku li vê derê mabû bi tena serê xwe. Meta min a ku bi destên nediyar hate kuştin, di hindirîwê tirimbilekê de. Ku kesî newêribû bihate ew binax bikira. Ez biryarê didim ku gora herî dawî ev e, yê li vî gundî hatiye kolan. Ev e, gora herî nû. Ev e, gora kuştîya bi tivinga nepenî.

Wekî ku rojeke roja batizmiyê (*) ye. Wekî her

carê, mal bi mal, ez li nav gund digerim. Malên vik û vala ku şênîyên wan bi dinyayê ketine. Şênîyên ku ji axa xwe, ji çiyayên xwe, ji miriyên xwe dûr ketine, dûr û bela wela. Ne kesek şekirekî pêşkêşî min dike, û ne ji goşt û birinc tînine ber min. Ne sifre raxistî ne, ne bêhna kulîçeyan ber bi pozê min ve tê û ne ji hêkên neqîşandi di salikên qesebî de li hêviya min in.

Tiştêkî bala min dikişîne, dema ez ji gund dûr di-kevim, li ser diyarekî ku gund ji hember ve dibîne. Kew, dengê kewan ji nav rezên vî gundi kêr nedibû. Ji serê diyaran, kewan bangî hev dikir. Dengê qaqîbo, li nav newalan olan dida. Ne davkên ji dûtê hespan çekirî û ne ji tivingên nêçîrvanan tu carî kew ji van çiyayan kêr nekiribûn.

Ji şivanên koçeran, ku piştî bi bêhnekê tûşî wan dibim, dipirsim.

"Ev demeke dirêj e, ez li der û dora vî gundi digerim, lê dengê kewekî nehate ber guhê min. Ev çiya, ev newal cih û warê kewan bûn. Celo hûn nizamîn, çi bi kewan hatiye?"

Şivanekî ji wan, xuyaye ku mezinê hemûyan e. Temenê wî li derdora hivdeh salan e lê wekî kalekî xwedî tecrubeyên salan tevdigere. Bi destê çepê, tivinga li milê xwe digire, bi şiva di destê rastê de, gundên hawirdor ên valabûyî nişan dide û diaxive:

"Dengê kewan jî nema, li vî welatî. Piştî ku gund vala bûn, kew jî neman, kivrôşk jî neman, kevok jî neman. Piştî ku gund vala bûn, hêk û mirîşk jî neman ku qûzik bixwin. Ku dibe şev, qûzik derdikevine nêçîra hêkên kewan. Ku bi dest bixin, kewan jî dixwin. Ji ber vê yekê, ji zû ve ye dengê kewan li van deran nayê bihîstin."

Kew, hêk, qûzik, hêlin, çêlkew.....

Bavê min, çend şevan li ber kozka mirîşkan bûbû nobedar. Xevk û jehra ku li ber qûzikan datanî. Tivingên ku berî wan dida. Çend postên qûzik û roviyan firotibû Hanayê suryan.

Piştî xwe didime gundê wêran, berê xwe didime welatên dûr.

Miriyên gund, bi yek carê radibine ji pê. Ji serê diyarê gund, bi kevîrên hestem êrîşî min dikin. Hemû kevîr li serê min dikevin. Xwîna ji serê min diherike, çala di newalê de tije dike. Refek kew, li ser serê min difire. Lihêfa li min pêçayî, bi yek carê diavijime hêla din. Bi qîrîna min re, hemû şênîyên malê, li serê min kom dibin. Hevsera min, bi her du destan, milê min hişk digre. ❀

"Kewên çi heyran, miriyên çi?"

(*) Batizmî: Roşana Êzîdiyan.

AJA EVÎNÊ

Berf lepe lepe radimûse rûyê erdê

Her derek kefenê mirinê girê daye

Li ser lêvên mirovan hewayê zivir pal daye

Dem di bîbikên min de diqerise

Zû dişewitînim spîtiya bin piyên xwe

Vedikêşim ber bi germahiyeke nermok ve

Xwe dispêrime xeyalên şemamok

Dihêrike hêvî di çavên keçeke japonî de

Çav li wê bidûvçik û zelal û berken

Roj lertzokane dîtewisî li esman

Ew ji her tiştê bêhay

Dikene bi yarê xwe re û jidil

Ez aja evîna wê ya nû zayî dikujim

Bargiran Şanaz

KÜRTÇE ÜZERİNDEN TÜRKÇE TARTIŞMALAR - 2

KEMAL İNAL

Yer adlarının değiştirilmesi

Kürtçe üzerinden devam eden bir başka Türkçe tartışma da, geçmişte değiştirilen yer isimlerinin neden değiştirildiği ve eski isimlerin geri verilip verilmeyeceği ile ilgiliydi. Aslında değiştirilen isimler sadece Kürtçe değil; Lazca, Ermenice, Gürcüce, Arapça, Tatarca, Çerkezce başta olmak üzere birçok farklı dili içeriyordu ama kamuoyu daha çok Kürtçe isimler üzerine odaklanmıştı. Ancak, değiştirilen isimlerde "kızıl", "çan" ve "kilise" gibi sakıncalı adlar olduğu da belirtilmişti. İşin garibi, isim değiştirmeden Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın memleketi de nasiplenmişti. Bunun üzerine Erdoğan hükümeti, isimleri değiştirilen yerlerin eski isimlerine kavuşabilecekleri mesajını vermişti. Doç. Dr. Harun Tunçel'in araştırmasına göre 1940-2000 yılları arasında Türkiye'de, özellikle Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde olmak üzere 12 bin 211 köyün, yani tüm ülkedeki köylerin %35'inin ismi değiştirilmişti. En çok köy isimleri değiştirilen üç il, sırasıyla Erzurum (653), Diyarbakır (555) ve Van (415) olmuştu. Değiştirme operasyonları sonrasında yerlere (köy, belde, ilçe, şehir) Türkçe isimler verilmişti. Ancak Tunçel, Türkçe diye verilen yeni isimlerin Ermenice, hatta eski uygarlıklara (Sümer, Akad, Urartu) ait olabileceğini belirtmişti. Burada önemli olan nokta, özellikle yaşlı ve orta yaşlı köylülerin köylerini yeni değil, alıştıkları gibi eski adlarıyla anmasıydı. Aslında değiştirme işlemi, 1920'lerin başlarında başlamıştı. Fakat daha yoğun olarak 1940'tan itibaren İçişleri Bakanlığı'nın hazırladığı 8589 sayılı genelgeyle resmileşti ve "yabancı dil ve köklerden gelen ve kullanılmasında büyük karışıklığa yol açan yerleşme yerleri ile tabii yer adlarının Türkçe adlarla değiştirilmesi" işlemi başlandı (Işık, 2009).

Bu yer isimlerinin değiştirilmesi tartışmasında en çok gürültü kopan isim, Dersim (Tunceli) oldu. CHP Genel Başkan Yardımcısı Onur Öymen'in "ana-

ların ağlaması" üzerinden, "Dersim İsyanı"nın bastırılması bağlamında sarf ettiği sözler, bölgede yaşayan Alevi kökenli Zaza Kürtlerini ayağa kaldırdı ve tartışmanın bir ayağı da neden "Dersim" isminin değiştirildiği oldu...

Mecliste Kürtçe hitap

2009 Mart ayında TBMM'de eski DTP Genel Başkanı "BM Dünya Anadili Günü"nde konuşmasını Kürtçe yapınca ortalık bir anda yine ve yeniden kendini Kürtçe üzerinden Türkçe tartışırken bulmuştu. Meclis kayıtlarına Kürtçenin "bilinmeyen bir dil" olarak geçmesi, aslında Türkiye'nin kendi gerçekliği konusunda yaşadığı uzaklık ve yabancılaşmayı çok iyi ifade etmiştir. Çokdilli siyasetin bir örneği olan Ahmet Türk'ün konuşmasına gösterilen siyasal tepki ve hukuki kovuşturma, Kürtçe üzerinden ya da Kürtçe üzerine Türkçe tartışmanın bir başka örneğini oluşturmuştur.

TRT Şeş

Aslında TRT Şeş'e gelinceye değin, Türkiye'de konuşulan farklı diller üzerinden medya yayını yapma konusunda epey bir yol alındı. Yasal olarak konuya ilişkin atılan adımlarda AB'ye uyum sürecinin neredeyse belirleyici bir etkisi olmuştur. "Türk Vatan-daşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerde Yapılacak Radyo ve Televizyon Yayınları Hakkında Yönetmelik" 2004 yılında çıkarılmıştır. Bu yönetmeliğin 5. maddesine göre, "...Bu dil ve lehçelerde sadece yetişkinler için haber, müzik ve geleneksel kültürün tanıtımına yönelik yayınlar yapılabilir, bu dil ve lehçelerin öğretilmesine yönelik yayın yapılamaz." Bu değişiklik çerçevesinde TRT 3'de haftada toplam 2.5 saati aşmamak üzere her gün yarım saat farklı dil ve lehçelerde yayına başlanmıştır. Kurmanci, Zazaki (Zazaca), Arapça, Çerkezce ve Boşnakça yapılan yayınların güncelden, gündemden ve

ŞEŞ Ü ŞAŞ

mevcut çeşitli olaylardan uzak, daha çok belgesel ve müzik çerçevesinde kaldığı gözlenmiştir. 2006'da çıkarılan ve halen yürürlükte olan bir başka yönetmelikle ise özel kanallar günde 45 dakika yerel dilde yayın yapma hakkına sahip oldular. Ancak bu yayınlar da, müzik, haber ve kültürel programlarla sınırlı tutulmuştu (Başaran, 2009).

2004 tarihli yönetmeliğin üzerinden yaklaşık beş yıl geçtikten sonra 2 Ocak 2009 tarihinde TRT Şeş yayın hayatına test yayını olarak başladı. Olumlu bulanlar, bunun demokratikleşmenin önemli ve ileri bir adımı, hatta "kazanımı" olarak selamladılar. Olumsuz bulanlar ise "kültürel koruculuk" kavramı çerçevesinde TRT Şeş'e muhalefet ederken, program yapan ve hatta izleyenleri ihanetle suçladılar...

TRT Şeş'in ardından RTÜK (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu) "demokratik açılım" çerçevesinde Ekim 2009'da, özel radyo ve televizyonların 24 saat Kürtçe yayın yapabilmeleri için çalışmalarına başladı. RTÜK, farklı dil ve lehçelerde yayın yapılması için yönetmelik değişiklik taslağı hazırlayarak görüş almak üzere ilgili kişi ve kuruluşlara göndermişti. Aslında RTÜK, devletin katı denetiminin bir örneği olarak farklı dil ve lehçelerde yayın yapacak kuruluşlara birtakım kuralları dayatmıştı. Kürtçe yayın yapmak isteyen özel kanallar, yayın yapmak istedikleri dil ve lehçedeki program türlerini RTÜK'e bildirmekle, haber bültenlerini Türkçe altyazıyla vermekle ve yayının ardından içerik açısından birebir olmak kaydıyla Türkçe yayınlamakla, radyo yayınları yapanlar ise programın yayımlanmasını takiben Türkçe tercümesini yayınlamakla yükümlü kılınmıştı (Başaran, 2009).

Aslında TRT Şeş ile birlikte en çok merak edilen konuların başında Kürtçe alfabede geçen ama Türki-

ye'de kullanımı Batı dillerinin kapsamı ve bağlamı dışında yasak olan Q, X ve W harflerinin durumunun ne olacağı idi. Ancak beklenen olmadı ve TRT Şeş yayınlarında bu üç harf, mesela şehir adları anılırken kullanıldı (Van yerine Wan, Siirt yerine Sêrt gibi). TRT Şeş, kimi Kürt çevrelerinde "bunun altından çıkar bir çapanoğlu", "bu bir seçim yatırımıdır", "TRT Şeş, Kürtleri asimile etmenin başka bir biçimidir ve bir kandırma politikasıdır" şeklinde dillendirmelere neden olmuştu. Ama yine de TRT Şeş, bir kırılma noktası olarak değerlendirilmiştir, zira Kürtçe ve Kürtlerin varlığı artık resmen tanınmıştı. Üstelik dağ dilinden (Kart Kurt hikâyesi) buralara gelinmişti (Parlı, 2009).

Kürt Dili ve Edebiyatı bölümü

2008 Kasım ayında YÖK Başkanı Yusuf Ziya Özcan, üniversitelerde Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü için teklif gelirse değerlendirebileceklerini söylemişti. Aslında tartışma eski DTP Milletvekili Osman Özçelik'in Dicle ve İstanbul üniversitelerinde "Kürt Dili ve Edebiyatı" bölümü açılması için yasa teklifi vermesiyle başlamıştı. YÖK yetkilileri de bu konuda yasal bir engel olmadığını, üniversitelerin bu konuda YÖK'e teklif götürmelerinin yeterli olduğunu belirtmişlerdi. Bunun üzerine Mardin Artuklu Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Serdar Bedii Omay, bu konuda bir çalışma başlattıklarını, bölümün açılması için en kısa zamanda YÖK'e teklif götürebileceklerini açıklamıştı. Benzer olumlu yaklaşımı Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Cemal Taluğ'un yanı sıra Şırnak ve Hakkâri üniversiteleri rektörleri de göstermişti (Kotan, 2008). Ancak aradan bir yıl bile geçmeyen bir sürenin ardından YÖK, "Kürt Dili ve Edebiyatı" adıyla değil, "Yaşayan Diller Enstitüsü"

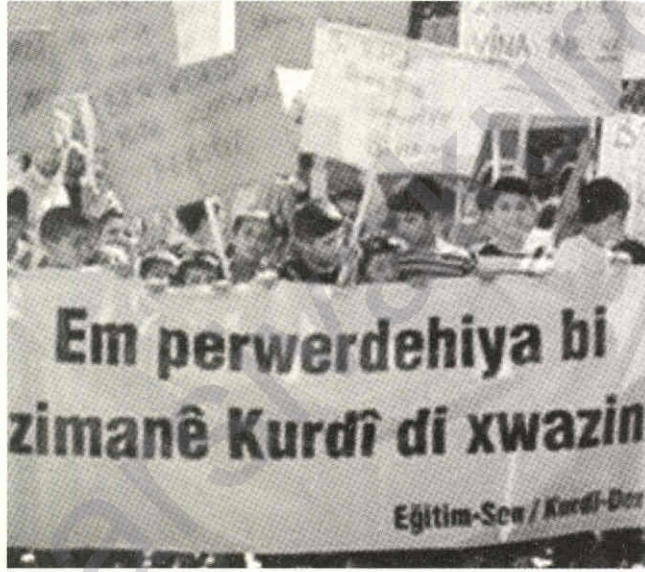
adıyla bir bölüm kurulmasına rıza gösterdi. Buna göre Enstitü bünyesinde başta Kürtçe olmak üzere Farsça, Arapça ve Süryanice üzerine çalışmalar yapılacaktı. Mardin Artuklu Üniversitesi Rektörü, taleplerinin karşılanmamasına tepki göstererek lisans düzeyinde öğrenci okutamayacağını, önemli bir eksiklik oluşturacağını ileri sürerek tartışmaya şu sözleriyle katılmıştı: "Bir bilim olarak kuruluşu 1787 yılına kadar giden ve halen dünyadaki 30 kadar üniversitede enstitü, bölüm, merkez, kürsü gibi birimler bünyesinde ele alınmakta olan Kürdoloji'nin, ülkemizde aynı isimle anılmamış olmasının bilimsellik açısından izahı zordur. Kürdoloji yerine 'yaşayan dil' ifadesinin kullanılması, ülkemizin ayrılmaz unsuru olan Kürt vatan-daşlarımızı da rencide edecektir..." (Radikal, 2009).

Yine 2009 Eylül ayında İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Yunus Söylet de, "açılım" çerçevesinde üniversitelerinde bir Kürdoloji Merkezi açmaya karar verdiklerini belirtmişti. Fakat ne yazık ki, YÖK Başkanı Özcan, önceliklerinin Kürtçe değil, diğer diller olduğunu açıklamıştı. Ona göre Kürt Dili ve Edebiyatı Araştırma Enstitüsü veya bölümünün açılabilmesi için öncelikle çok güçlü bir Türk Dili ve Edebiyatı; aynı şekilde çok güçlü bir Farsça Dil ve Edebiyatı, yanı sıra çok güçlü bir Arapça Dil ve Edebiyatı bölümlerinin kurulması gerekiyordu. Bu bölümler olmaksızın Kürdolojinin ülkemizde başarılı olamayacağını ileri süren Özcan'a göre, aslında Kürt dili, yüzde 60/70'i Farsçadan, yüzde 20/25'i Arapçadan, hatta Türkçeden ödünç alınan kelimelerden oluşmaktadır. Özcan, dolayısıyla bu sözleriyle aslında Kürtçenin özgün değil, kırma (melez), daha doğrusu başka dillerin bir karması olduğunu ileri sürerek işin (Kürdoloji Enstitüsü ya da Bölümünün kurulmasının) mümkün olamayacağını "akademik" bir dille açıklamış oluyordu.

Oysa konuya daha yakından bakıldığında, tüm dünyada, özellikle bazı Batılı ülkelerde adına Enstitü, Bölüm, Anabilim Dalı, hatta Kürsü kurulan Kürdoloji konusunda, Türkiye'nin aksine daha olumlu bir aka-

demik bakış açısının olduğu görülmektedir. Kürdoloji, Batıda tarih ilerledikçe daha önemli bir konum kazanmış; bir 'yan alan'dan (minor study), 'ana alan'a (major study) geçmiştir. Her ne kadar ilk Kürdoloji çalışmaları misyonerlik çerçevesinde Ortadoğu'da başlamış olsa da, sonrasında Rusların yanı sıra birçok Batılı Kürdolog, Kürtçe eserleri incelemiş ve bunları kendi dillerine çevirmişler, bölgeye yaptıkları gezileri seyahatname şeklinde yazıp yayınlamışlar, Kürt kültürü ve folkloruna ilgi göstermişler ve nihayet Kürdoloji Enstitüsü ve bölümlerini kurmuşlardır. Batıdaki tüm Kürdoloji merkezlerini aynı kefeyle koymak mümkün değil; zira bir kısmı söz konusu Batılı devletin bölgedeki çıkarları ekseninde çalışmaktadır; ama yine de bir kısmının Kürt dili, folkloru, antropolojisi, sosyolojisi, edebiyatı, dini ve hukuku

üzerine bağımsız akademik çalışmalar yapmakta, yaptırmaktadır. İşin garip tarafı, Batı dünyasında gelişmiş olan Kürdoloji'nin, Kürtlerin yaşadığı ülkelerde (Türkiye, İran, Irak) oldukça geri olmasıdır. Bu ülkeler içinde en büyük Kürt nüfusuna sahip olan Türkiye'de konuyla ilgili bir akademik birim olmaması, vahimdir (Atmaca, 2009).

Sonuç

İnsanlığın yaşadığı son beş yüzyıl, sömürgeleştirme, köleleştirme ve azınlık haline getirme sürecinde çok ciddi dilsel erozyonlara uğradı; yerel diller tehdit altında kaldı. Maalouf'un dediği gibi, "Dilinizin ölmesini önlemek istiyorsanız, bağrında büyüdüğünüz kültürü dünyaya tanıtmak, saygı duyulmasını sağlamak ve sevdirmek; ait olduğunuz topluluğun özgürlüğü, demokrasiyi, onuru ve refahı tanımalarını istiyorsanız, savaş önceden kaybedilmemiş demektir." (Maalouf, 2009:104).

Ne yapmalı? Kürtlere göre anadilinde eğitim esas olmalı ve Kürtçenin önündeki tüm yasaklar derhal kaldırılmalıdır. Namık Kemal Zeybek gibi görece ılımlı milliyetçilere göre ülkemizdeki tüm dillerin ve lehçelerin okullarda edebiyatlarıyla birlikte seçmeli ders yapılması, zenginliklerimizi korumak anlamı-

na gelir (Zeybek, 2009). Bu zenginliği korumak için "amalar, ancaklar vs." ile konuşulan bir bağlamda olumlu bir sonuca varmak pek mümkün görünmüyor. Çünkü Oral Çalışlar'ın da dediği gibi, anadilini kullanmak, herhangi bir kurala, koşula, nedene ve sonuca bağlanması mümkün olmayacak bir hak (Çalışlar, 2009). Bir süre önce, Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım, eski DTP milletvekillerinin yaptığı "Uçaklarda Kürtçe anons yapılması" önerisini Türkiye'nin üniter devlet yapısına ve Anayasa'ya uygun olmadığını belirtmişti. Eğer İngilizce anons bizi bölmüyorsa, Kürtçe anons niye bölsün ki? Kürtçeye ilişkin ve Kürtçe üzerinden yapılan Türkçe tartışmalar, aslında bir gerçeğe işaret ediyor: Birbirimizi anlamak için en azından, iki dile de ihtiyacımız var. Ne Kürtçe Türkçenin yedeğine çekilmeli, ne de Türkçe Kürtçenin. Şu ana değin TRT Şeş, Kürtçe Özel Dil Kursları, Çokdilli Belediyecilik, Kürtçe Hutbe, Kürdoloji tartışmaları sonunda Yaşayan Diller Bölümü'nün kurulması, yasaklı harflerin (Q, X, W) zaman zaman kullanılması, Kürtçe kişi isimlerinin konulması, eski Kürtçe yer adlarının iadesi gibi uygulama ve tartışmalar, konunun hiç olmazsa medya boyutunda ve akademik cenahta tartışabileceğini; bu tartışmaların da güvenlik/asayiş endişelerinden azade yapılabileceğini göstermiştir.

Kürtçe, Türkiye'nin gerçekliği ve Türkçenin öz kardeşidir. Bu konuda dışarıdaki deneyim ve bilgiler mutlaka incelenmeli ama bir Türkiyelinin de kalkıp Kürdoloji alanında lisans okumak ve lisansüstü çalışma yapmak için başka bir ülkeye gitmesi artık son bulmalıdır. Türkiye'nin Kürtçe/Kürdoloji uzmanlarını ve akademisyenlerini dışarıda araması, vahim bir durumdur. Ülkemizde pek çok Kürt şair, yazar, dengbêj, antropolog, sosyolog, kültür ve sanat insanı vardır ve bunlar, Türkiye hamuruyla yoğrulmuşlardır. Kürtçe sözlü kültürünün masal, ninni, ağıt, türkü ve diğer folklor ürünleri, artık yazılı kayıt altına alınmalı ve devlet tarafından korunmalıdır. Demokratik haklar asla "terör", "bölünme", "ihanet" gibi kelimelerle yan yana kullanılmamalıdır. Bir halkın dil konusundaki ısrarı, aslında kimliğin kaybedilmesi korkusundan kaynaklanır. Türkler bu korkuyu anlamalı ve gereğini yerine getirmelidir. Kürtçe üzerinden Türkçe olduğu kadar, Türkçe üzerinden Kürtçe tartışabilmeyi becerebildiğimiz noktada, kaybeden hiç kimse olmayacaktır. Diller zaten kendi aralarında sürekli etkileşim halindedir, alışverişlerini sürdürürler. Önemli olan bu alışverişi, yani dillerin doğal etkileşimini insanlar (Kürtler ve Türkler) arasında da sürekli kılmaktır. ✨

KAYNAKÇA

- Alkan, Türker. "W, Q, X" Radikal, 19 Eylül 2009.
- Aslanoglu, Mehmet. "Çok Dilli Belediyecilik Bir Demokrasi Modeliydi", *Günlük Evrensel*, 21/06/2007, http://www.evrensel.net/haber.php?haber_id=12146.
- Atmaca, Metin. "Kürdoloji'nin düntü, bugünü ve yarını", Radikal, 11 Mayıs 2009.
- Başaran, Rifat (2009). "Kürtçe Yayın İçin İkinci Adım", Radikal, 3 Ekim 2009.
- Crystal, David (2007). *Dillerin Katli - Bir Dilin Ölümü Bir Millet'in Ölümüdür*, Çev. Gökhan Cansız, İstanbul: Profil Yay.
- Çalışlar, Oral. "Dr. Tarık Ziya Ekinci'nin Kürtçe Acısı", Radikal, 1 Kasım 2009.
- Devrim, Hakkı. "Q WX Derken de Çıngar Çıkar", Radikal, 17 Eylül 2009.
- Güngör, Dilek. "Kürtçe Kurslara Kolaylık", 07/11/2003, (<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=94636>). [Erişim tarihi: 30 Ekim 2009].
- Eğitim Sen (2005). 4. Demokratik Eğitim Kurultayı. "*Eğitim Hakkı*", 15 Aralık 2004, Ankara: Eğitim Sen Yayınları.
- İşık, Tank. "12 bin 211 Köyün Adı Değiştirilmiş", Radikal, 13 Mayıs 2009.
- İşık, Tarık. "Diyanet Kürt Açılımı İçin Yol Haritası Hazırladı", Radikal, 18 Kasım 2009.
- Kaya, Ayhan (yay. haz.) (2009). *Türkiye'de İç Göçler - Bütünleşme mi Geri Dönüş mü?*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Kotan, Betül. "YÖK'ten Kürtçe İçin Sıcak Mesaj", Radikal, 26 Kasım 2008.
- Leylak, Ali. "Onun Adı 'Kürdistan Yuvası'", Radikal, 29 Ekim 2009.
- Maalouf, Amin (2009). *Ölümcül Kimlikler*, çev. Aysel Bora, İstanbul: Yapı Kredi Yay., 29. baskı.
- Mutman, Mahmut. "Çocukların Dili ya da Irkçılık Nedir?", Radikal İki, 1 Kasım 2009.
- Nettle, Daniel ve Romaine, Suzanne (2001). *Kaybolan Sesler - Dünya Dillerinin Yok Oluş Süreci*, çev. Harun Özgür Turgan, İstanbul: Oğlak Yay.
- Öztekin, Ahmet. "Kürtçe Dil Kurslarının Kapanması Üzerine", 01/09/2005, (<http://www.mizgin.net/modules.php?name=News&file=article&sid=364>), [Erişim tarihi: 30 Ekim 2009].
- Parlıtı, Abidin. "Dağ Dili, Bilinmeyen Dil ve TRT Şeş", Radikal İki, 4 Ocak 2009.
- Radikal, "Kürtçe TRT Test Yayınına Başladı", 26 Aralık 2008.
- Radikal, "Rektör 'Kürt Dili Bölümünde' İsrarlı", 15 Eylül 2009.
- Türk, Ahmet. "Meclis Hakikatler Komisyonu Kursun", Radikal, 14 Kasım 2009.
- Yeğen, Mesut. "İki Dil Bir Cumhuriyet", Radikal İki, 25 Ekim 2009.
- Yetkin, M. "Alfabede q, w, x", Radikal, 17 Eylül 2009.
- Zaman. "Öğrenci Bulamayan Kürtçe Kursları Devlete Yönelde: Bizi Sübvansın Edin", 07/18/2004, <http://www.tungazeteler.com/?a=624154>, [Erişim tarihi: 30 Ekim 2009].
- Zeybek, Namık Kemal. "Değiştirilen Kürtçe Köy Adları...", Radikal, 16 Mayıs 2009.
- Zeyrek, Deniz. "Q WX. Üç harfin günahı ne?", Radikal, 27 Aralık 2008.

Belgefîmê çavkaniya hunera kurd Evdalê Zeynikê hat kişandin

MUKÎT ARSLAN

Dengbêjê bi nav û deng Evdalê Zeynikê di kîjan tarîxê de hatiye dinyayê pir zelal nayê zanîn, lê li gor bûyerên ku di kilamên xwe de tîne ziman û serdema ku şahidiya wê dike bi me dide zanîn ku Evdal di sed-sala 19'mîn de hatiye dinyayê, bi qasî temenê xwe kêr zêde 60-70 sal şahidiya serdema xwe kiriye.

Evdalê Zeynikê di diwana neviyê Îshaq Paşa, Surmeli Memed Paşa de dengbêjî kiriye. Di nav dengbêjên kurdan de Evdal bi afirandina kilamên ji ber xwe derdikeve pêş. Evdal xwedî felsefeyekiye, di dilê wî de her dem hezkirineke bêhempa hebûye, evîndarê xwezayê ye. Li diwanan, li gundan gelek efsane gotiye, herî dawî bi xwe ji bûye efsane. Di nav gel de ew wekî derwêşekî, wekî kesekî heyibî, wekî kesekî xeybê hatiye pejirandin.

Jiyana Evdal em dikarin bi sê beşan şirove bikin. Yek, jiyana wî ya berî dengbêjîyê; ev serdem 30 sal e, di vê serdemê de rêjberî û cotkarî kiriye. Didu,

destpêka dengbêjîyê û serencama wî ya bi Surmeli Memed Paşa re. Sisê, piştî Şerê Xozanê korbûn, xizani û perîşaniya wî ye. Di vê serdema dawîn de qulinga xwe ya baskşikestî nas dike; ew û qulinga wî bi hev re dibin efsane û quling dibe sembola Evdal, lê Evdal jî dibe mîrê qulingan.

Sih salên Evdal pir baş nayê zanîn, lê wekî me got di wan salan de rêjberî kiriye. Lê piştî sî salên pêşî Evdal dertê ser sehneya dirokê. Di serdema xwe ya duyemîn de Evdal dil dikeve Gula bavfile û ji ber wê yekê jî Surmeli Memed Paşa nas dike û rojên diwanê dest pê dikin. Di heman serdemê de jî diçe Îranê û bi dengbêj Şêx Silê re dide ber hev. Şêx Silê zanebûn û hostatiya Evdal dipejirine, serî ditewîne. Serdema sêyemîn jî di sala 1865'an de dest pê dike, Tirkmenên Avşarî li Edenê, li çiya û zozanên Xozanê, li hember Împaratoriya Osmanî serî hildidin. Di nav serkêşan de Hozan Dadaloglu jî heye. Dadaloglu di

kilama xwe de qubê dixwaze, dibêje; "Ferman ya pa-dişah e, çiya jî yên me ne."

Di serdemeke bi vî rengî de, Osmanî bi serhilda-na Xozanê yekser aciz bûn. Ji Surmeli Memed Paşa xwestin ku wê serhildanê bişikîne û wê heremê aş bike. Surmeli Memed Paşa bi 400 siwarên xwe re Evdal jî hildide cem xwe û derdikeve rê. Ji Bazîdê derdikevin û ji Dêsimê re derbas dibin. Evdal dema çav bi Dêsimê dikeve xwîna wî dikele û jî paşayê xwe re dibêje; "Mîro mîro mîro mîro/Wey dil wey dil wey dil/Lo rebiyo xwedê xirab bike dilê bê dil/Fenanî gaki bê werisî bê cil/Fenanî kirasê bê qol û bê mil/Fenanî dara bê şalûl û bê bibil/Fenanî xas baxçeki rûtê bê gul/Bira dilê meriva dil be"

Di vegera Xozanê de çavên Evdal kor bûn û Evdal bi qulinga xwe ya bask şikestî re jiyaneke xizan û bédeng derbas kir. Herî dawî li bajarê Erziromê, li navçeya Qereyaziyê, li gundê Qanciya çû ser dilovaniya xwe.

Evdal dema wefat dike ji zarokên xwe re dibêje kilama min a li ser Dêsim û Xozanê jî bîr nekin.

Heta niha li ser dengbêjê mezin Evdalê Zeynikê

gelek tişt hatin gotin, gelek tişt hatin nivîsîn. Li ser jiyana Evdalê Zeynikê nivîskar Ehmed Aras kedekî mezin da û jiyana Evdal di pirtûkê de, di sala 1996'an de bi navê "Şairê Kurdan yê Efsanewî Evdalê Zeynikê" berhev kir. Paşê Mihemed Uzun bi navê "Rojek Ji Rojên Evdalê Zeynikê" Romanek li ser nivîsî. Niha jî li ser Evdalê Zeynikê belgefilmekî hat kişandin. Belgefîlm di sala 2009'an de i aliyê derhêner Bulend Gunduz ve hat kişandin. Di vî projeyê de mîrê bilûrê Egîdê Cimo, dengbêjên kurd dengbêj Zahirê Mûşî, Xeniyê Qereyaziyê, Apê Bekir, Marûf, Gazin, Şemdin bi kilamên xwe û nivîskar Heyder Gunduz jî bi listikvaniya xwe cih girt.

Belgefîlm li Wan, Bazîd, Agirî, Toprakkale, Tûtax, Xamûr û li Xînûs, Tekman, Qereyazî, Belçika û Paris'ê her wekî din li Serhedê gelek gundên ku Evdal lê gerîya ye hatiye kişandin.

Postproduksiyona wê li Fransa'yê hatiye çêkirin, muzîka wê, jî hêla hunermend Delîl Dîlanar ve hatiye çêkirin. Yekem galaya belgefilm di 26.01.2010'an de li Parisê çêbû. De demeke nêz de wê belgefilm li Stenbol û li bajarên kurdan jî bê nişandayîn.

DÊRSÎM

"Mîro mîro mîro mîro...
Wey dil wey dil wey dil
Lo rebiyo xwedê xirab bike dilê bê dil
Fenanî ga kî bê werisî bê cil
Fenanî kirasê bê qol û bê mil
Fenanî dara bê şalûl û bê bibil
Fenanî xas baxçeki rûtê bê gul
Bira dilê meriva dil be
Tûrê parsê li mil be
Parsa meriv ne li vir be
Li nava donzde dowlê ejnebi
Li nava ûris
Li mîlkên gawir be
Parsa meriv bi riz be
Tûrê merva qul be
Meriv li ber dûwarê evda be
Kîrrê meriva parî nanê garis, ceh û gilgil be
Ber serya meriv kevîr be
Binaxa meriv gûnî be
Seraxa meriv postê jûjî be
Tek bira di dêrisê gunda da dilê meriv dil be
Ax dilo hey dil
Mîro sibe tê

Sibe xweş tê
Sibe avê çaman û kaniyan bi ser minda kale kale, Zare zare, jê gîme gîme
Vê teresê terasbavê bi awirên çava
Bi qinyatê dila
Bi îşaretê desta
Ez kuştîme
Ji dêrsîma jêrîn diçûme dêrsîma jorîn
Mi di sê zerî li ser rêya min rûniştîne
Yek e kurmanç e yeke ecem e yek e
Eze bi sira sibê çûm cem yandaşê
Min di tirk e
Bejîn zirav çav bi kil e
Bismil tel e
Çepil dirêj û por keje e
Nav qendil e
Gerden zer e
Cote qondirê entabê çar tiliya bilind
Bi ser işkiya (hişkiya) bayê sibê dibire
Tere tê derbas dibe di firike
Minê destê xwe avêtîye nava resûliyan
Bi ser xwe da tewandîye
Dikim ramûsneki

Li dev û lèvên şekirî
 Yanaxên ahmedî
 Li terzên hakimî
 Şevlê erebê
 Xal û xetên li gerdene
 Xet xetkên ber guharan
 Lê keremkim geli heval û hogirmon
 Cîda werin
 Min çi jî vê teres û tersbavê ra gotiye
 Ser min da xiyal û xem e
 Kin û rik e
 Wey dil Wey dil Wey dil Wey dil wey dilo hey dil
 Ax lê lê erebê
 Bi sura sibê ra bîna bayê gurr û bayê şerq û bayê qerb
 Çep û rast tê li me gimîn e
 Ezê çûm cem yandaşê
 Min di yek e
 Ecem e
 Bejin zirave
 Çepil dirêj e
 Por kej e
 Nav qendil e
 Gerden zer e
 Fenanî toxtoreke dewletê
 Ji wêda tê çentekî di desta da
 Qutya xiyal û xema
 Keder û mereqa derd û kula
 Tev li cem e
 Bê zalimê tu nizanî
 Gelo vê sibengê
 Perî tûranê bi ser min da kale kale, jê tê lime lime
 Heft salê min tamam me
 Ezê hêstr û evdalê
 Derê mala bavê te me
 Gelo vê sibengê min dest û tiliyên xwe avêtin nava re-
 sûlya
 Bi ser xwe da tewandiye
 Dikim ramûsnekî
 Li dev û lèvên şekirî
 Yanaxên ahmedî
 Li terzên hakimî
 Şevlê erebê
 Xal û xetên li gerdene
 Xet xetkên ber guharan
 Lê keremkim geli heval û hogirmon
 Cîda werin
 Lê keremkim geli heval û hogirmon
 Cîda werin

Min çi jî vê teres û tersbavê ra gotiye
 Ser min da xiyal û xem e
 Kin û rik e
 Wey dil Wey dil Wey dil Wey dil wey dilo hey dil
 Xwedê xirab bike dilê bê dil
 Fenanî ga kî bê werisî bê cil
 Fenanî kirasê bê qol û bê mil
 Fananî dara bê şalûl û bê bibil
 Fenanî xas baxçeki rûtê bê gul
 Bira dilê meriva dilbe
 Tûrê parsê li mil be
 Parsa meriv ne li vir be
 Li nava donzde dowlê ejnebi
 Li nava ûris
 Li milkên gawir be
 Parsa meriv bi riz be
 Tûrê merva qul be
 Meriv li ber diwarê evda be
 Kirrê merva parî nanê garis, ceh û gilgil be
 Ber serya meriv kevir be
 Binaxa meriv gûnî be
 Seraxa meriv postê jûjî be
 Tek bira di dêrisê gunda da dilê meriv dil be
 Ax dilo hey dil”
 Berhevkin û Deşifre : MUKÛT ARSLAN
 (JÛ DENGÊ ŞAKÛRÊ BEDÛH)

benim KAWAM...

Anlatılan senin Kawa'ndır

Kürtçe-Türkçe dergi Tiroj, yayın hayatının 8. yılına da gireceği 2010 Newrozundan hareketle, Mart sayısının dosya sayfalarını 'Benim Kawam' başlığına ayırıyor.

Bilindiği üzere, Kürtler açısından, bir toplumsal 'yeniden diriliş'e işaret eden 2200 yıllık Demirci Kawa destanına dayandırılıyor Newroz'

Toplumsal koşullardan renk alan, bugün hayatla bağı içerisinde yeniden üretilen bir 'folklorik' unsur olması ise Demirci Kawa destanının ve de Newroz'un yaşayan ruhu oluyor.

Kawa, meşaleyle insanları 'yeni gün'e, özgürlüğe çağırmıştı...

Binlerce yıllık bir efsanenin 'bugün' ile kesiştiği ya da 'bugün'ün, söz konusu efsaneyi binlerce yıllık geçmişinden çekip 'şimdi'ye bağladığı nokta da bu oluyor herhalde.

Newroz'u, bir 'eski söylence' olmaktan çıkarıp güncelleştiren, onu yaşatan kaynaklar özgürlük ve özgürlüğe çağrı ihtiyacı olunca, folklorik boyut, güncel (siyasal-toplumsal) boyutla eklenmiş bütünlüyor...

Deyim yerindeyse, 'bugünün Kawası'nı yeniden 'kurgulayabilme' şansını da yaratan bu efsane ile güncel gerçeklik ilişkisini de göz önünde bulundurarak, değerli yazar ve sanatçılarımızdan kendilerince 'Benim Kawam' profili çizmelerini istedik.

Evet, bugünden, 2010 Martından bakınca, çağrıştırdıklarından hareketle Kawa Nemir, Sennur Sezer, Arjen Ari, Ahmet Tulgar, Halil İncesu ve Mehmet Atlı'dan kendi Kawa'larını okuyacağız...

Görülecektir ki, anlatılan, bizim, hepimizin Kawa'sıdır...

BENİM KAWA'MIN TARİHÇESİ

KAWA NEMİR

Anılar tarafsız değildir.

Akif Kurtuluş

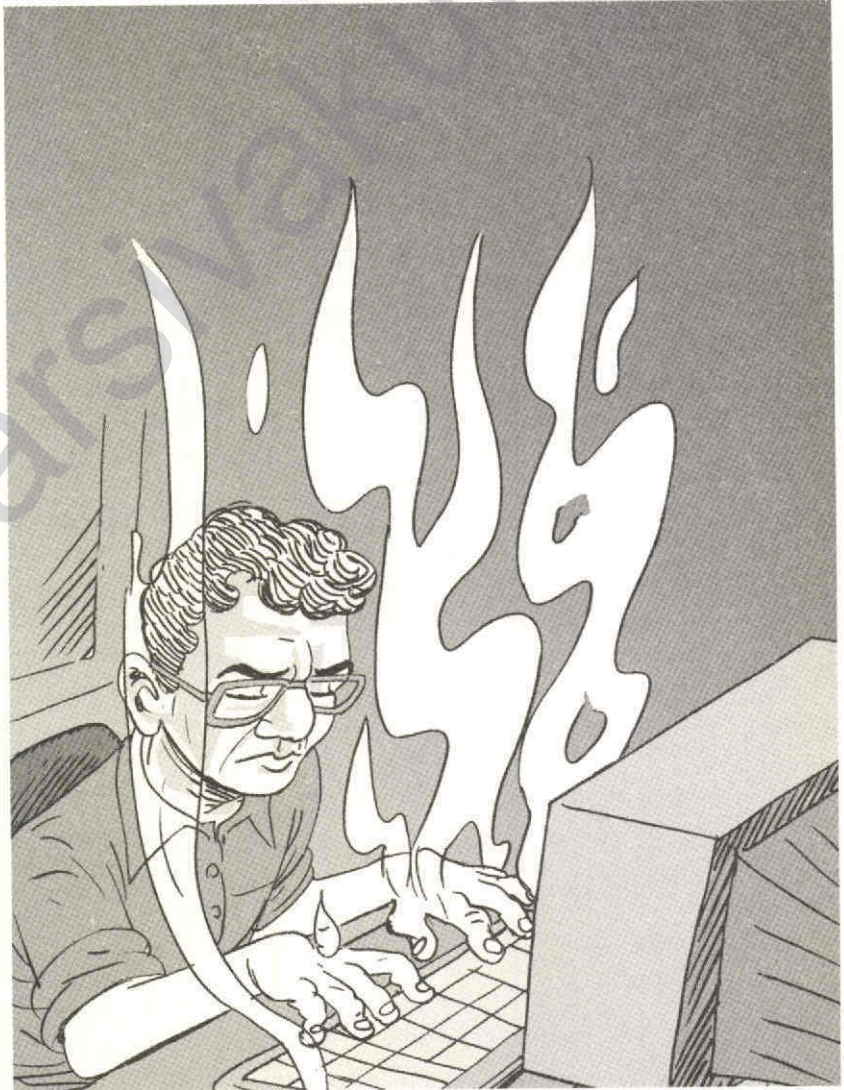
Sahihliğinden asla emin olmadığım, ancak ucuz takvimlerin sınırı hacimdeki sayfalanna konu olan ve içime sinmeyen tarih bilgisine boğmadan, binlerce yıllık bir efsanenin, Demirci Kawa'nın, 'bugün' ile kesiştiği ya da 'bugün'ün, söz konusu efsaneyi binlerce yıllık geçmişinden çekip 'şimdi'ye bağladığı noktadan konuşmak istiyorum. Konulara kendi diliyle yaklaşmak, eğip bükmekten söylemek, tüm hayatı boyunca Kawa olmaya çalışmış bir adama en çok yakışandır.

'Kawa'yı yeniden kurgulamak.' Tam yerinde bir tanımlama.

1989 yılı gibi yaşıma göre erken bir tarihte tesadüfen elime geçen Kawa Efsanesi'yle ilgili küçük bir kitabı bir çırpıda okur okumaz kendi Kawa'mı yeniden kurgulamaya başladım ve Kürdistan'dan Türkiye'nin İstanbul'una beni dipsiz bir iç sıkıntısıyla sürükleyen hayatım tümenden değişti. Kayısı ağaçlarının gövdesinde gizli ve Hrant olmayan birinin kolay kolay duyamayacağı *duduk* ve *meyin* nefesi, gövdesinin merkezi *Gamas'i*ye yatak olan, *Kök Tengri*'den daha ulu *Gildax* ve *ya Mas'i*s, bir çocuğun gözünde tüm dünyayı kaplarçasına genişleyen, sonsuzlaşan ova, boynu bükük salkımsöğütler, gözleri yaşlı dul söğütler, biçimli kalemeler misali gökyüzünü yazan kavaklar, inatçı karaağaçlar, baharların ve yazların tozlu derin yeşili, sonbaharların diz boyu çamuru, kışların Sibiryaya soğuğu, Faulkner ve Yaşar Kemal'in evreniyle boy ölçülebilecek koca bir evren, Hayastan ile Kürdistan'ın kesiştiği o verimli yurt, bunların tümünün ardında kalmasıyla, deyim tam yerinde, 'düştüm'.

Ama çok geçmeden, zor da olsa, ayağa kalkmayı 'tercih ettim'. Korkunç bir bilinç yitimine rağmen yaşadıklarını sananların berbat bir gürlüğüyle, ama özünde kişiliksizlikle, korkuyla, özsaygıdan yoksunca şekillendirdiği bir hayatın tam orta yerinde, haksız, hukuksuz, akılsız, edebiyatsız ve iddiasız bir cemaatin çocuğu olarak, nasıl işlediğini çarçabuk kavradığım bir başka evrene fırlatıldım. Beni şiir yazmaya, edebiyatın türlü türlü alanlarında yaratmaya motive eden de buna bir dur deme iddiam oldu.

İki yüz elli yıldır Ehmedê Xani'yi anlamaya yaklaşmayı hiç denememiş, sınırlar boyunca dur durak bilmeyen bir göçle oradan oraya savrulmuş efrattan bir fert

olarak nasıl yaşamalıydım? Soyu tükenen kaplanlar vardı hani, anılarının katilleri dehşete düşüren gözleri, William Blake'in kaplanının gözleri gibi ormanlarda aniden çıkar. İşte ama mensup olduklarımızın başına en kötüsü geliyordu: Kültürel soyları, onlar bedenlen ayaktayken dörtlümlü tükenmekteydi.

Nasıl yaşamalı?

Nasıl yaşamalıydım? Öfkeyle, iddialı, kendimi sarsarak kendimi ve dışımda olanı değiştirerek. Çok çalışmalıydım ve ölümsüz olmalıydım. Gözümün yaşına bakmadan, hep şiddete ve şiddeti üreten her şeye karşı olmuş olsam da, ilk kurşunu kendime sıklıydım. Yoksa serinliğin şarkılarını birdenbire söylemeye nasıl başlayabilirlerdi pembe ve beyaz samsak çiçekleri? En çok da onları özlüyordum, bir de baharla kapkara saçlarını savuran güzel bir esmer kadına benzeyen salkımsöğütleri. Onlar benim yurdumdu, onları yazmam gerekiyordu artık.

Birileri cahil cesaretiyle bir yerleriyle buna gülseler de, bu dediğim, adımın, imzamin ve çabamın şekillenmesinin kapları ve arka planıdır. Şimdi bu yazdıklarımı en çok sevgili Mehmed Uzun'un okumasını isterdim.

O zorlu ama bir o kadar da büyümlü günlerden bu yana geçen yirmi yıllık zaman dilimine nelerin tarafımdan sığdırıldığını, sınırlı da olsa, artık bir kesim iyi biliyor. Artık şu da iyi biliniyor ki kuşağım geçmişle, Kürt'ün sözlü ve yazılı bir kimlikle hesaplaşa hesaplaşa, bundan aldığı güçle şimdiki bin bir emekle kura kura, öyle yanm ağızla değil, son derece keskin bir kopuşla ve son derece büyük iddiaları çağırıştıran adlarla bu toplumun geleneğine ve geleceğine müdahil olanların safına katıldı. Sanırım Rewşen kuşağından Kürt şair ve yazar arkadaşlarımızın çoğunun buna benzer bir Kawa olma serüveni var.

Kawa'm ka(w)gaya hazırdır artık

Bu uzun serüvenden sonra, bir de benim artık hakikaten Kawa olduğumu anlamama neden olan bir anım var anlatmadan geçemeyeceğim: Yıl 2004 idi, Diyarbakır Kültür ve Sanat Festivali'nde, Büyükşehir Belediyesi Tiyatro Salonu'nda, yüzlerce kişinin huzurunda, hâlâ anlatadurduğum derdlerimden bir derdimi dallandırıp budaklandırarak konuştuğum bir etkinlik sonrasıydı. O zamanlar şimdiki gibi miydi? Hayır. Benim Amed'i hâlâ tutkuyla sevdiğim zamanlardı. Tutkuyla sevdiğim kadını benim "Zaman ve mekân burası. Zaman ve mekân, Amîd." dememe sebep. Bir uzak bakışın bir kadını ıslattığı esrarlı bir zamandı. İçimde havlayan köpekleri öldürmüştüm en sonunda ve ömrümün en uzun kışına, Aşk'a teslim olmuşum. Bu esrarlı hava içinde konuşmuşum "kale"ye hitaben. Sahnedan iner inmez hızla bana doğru gelen iki kişi gördüm.

İkinci kişiyi şimdi görsem asla hatırlamam, ama önden gelip zıncı diye önümde duran otuzlarındaki kumral ve nefret ettiğim mavi gözlere sahip adamı hayatım boyunca unutmuyacağım. Gözlerime kilitlenip nefretle bana Mar-din ağzıyla Kürtçe, "Heval, tu welatîyê kîjan welatî yî?" diye sordu. Ben, hayatımda sanırım hiçbir canlının gözlerinin böyle içine içine bakmamıştım, adamın ses tonunun bana verdiği şaşkınlıktan dolayı, "Ev çî ye lawo? Tu kî yî?" demiş bulundum. Meğer sivil polislemiş, yüzlerce izleyici arasında oturmuş, büyük bir ciddiyetle, utanmadan sıkılmadan, kameraya çektikleri yetmiyormuş gibi bir de harıl harıl not tutmuşlar konuşmalarımı. Hemen Türkçeye geçerek, yok benim adım neden Kawa Nemir imiş, kimliğimde hangi ad yazıyormuş, ne diye yok Newroz imiş, yok Demirci Kawa imiş, Dehak imiş, Feridun imiş, Purmaye imiş? diye soru üstüne soru sordu ve "kimliğini ver" dedi bana mavi göz. Bilirsiniz, işgalcinin müstemlekesi diye bellediği bir yerde işgalcinin gözlerinin içine bakamazsın, bu çok zordur, onların gözlerinin içine bakamaman için devasa bir zulüm çarkını tüm anlara yayarak döndürürler, ama ben hâlâ adamın nefret ettiğim mavi gözlerinin içine içine bakarken, belediyenin zabıta güçleri toplanıp geldiler. Adamın niyeti Türkçülük oynamak ya, hani kurdun sürüye dalıp bir Kürdü kapması gibi bir şey yapmak istediği. Biraz durdum, adım, dedim, Newroz söylencesinden kalmadır, benim adım bu, kimlikse alın sizin olsun, onu bana siz zorla verdiniz, dedim ve çıkarıp verdim. Mal bulmuş Mağribi gibi atladılar. Zabıta beni aralanna alıp çıkardılar oradan, beni onlara vermediler, ardından gidip kimliği, nasıl yaptılarsa, onlardan aldılar.

Benim Kawa'mın artık büyüdüğünü, ka(w)gaya hazır olduğunu o gün o salonda çok iyi gördüm ve en azından Selpakfiroş'u yazmakla 'büyük kapatılma'yı nasıl yıkmış olduğumu gördüm ve sonra hızla her şey göverdi, göğe erdi, Mazlum Doğan gibi dünyaya sert bir bakışla bakan oğlum Siyabend Ar'nin uzaklardaki babası oldum, onun dünyaya gelmesi 2200 yıllık varlığımın yeryüzündeki devamının garantisi oldu.

Noktayı büyük bir samimiyetle koyarak diyorum ki, ne diye gereksiz yere alçakgönüllülüğün gövde gösterisine soyunayım ki! Hayatımı yolaların gözlerinin içine içine baka baka, ruh işgalcilerine çektiğim büyük reddimle Kürtçeye kazandırdığım bu kadar kitaptan ve Aşk'ıma nasip olan dünyanın en güzel meyvesinden sonra Kawa Nemir olarak er ya da geç, ama sanırım erken, ama mutlu olarak öleceğimden son derece eminim. Çünkü ben gerçeğe rağmen hikâyeye inandım her zaman, benim okuduğum Kawa'nın hikâyesinin beni alıp getirdiği yeri de hiç yadırgamadan edebimle yaşamaya çalıştım. Bu kadar edepsiz bir dünyada, nevrozu Newroz'a çevirerek, 2200 yıllık söylencenin sönmeyen ateşine taparak...

BENİM KAWAM

ANLAYAN... ANLATAN... PAYLAŞAN

SENNUR SEZER

Günlerden pazardı. Kawa yattığı yatakta önce sağa döndü, sonra sola ve birden fırladı. "Aman tanrım, Kejê nerde benim gömleğim, çorabım..." Sesine yanıt gelmedi. Kawa yalnız bırakılmanın, giyeceklerini kendi başına giymek zorunda olmanın öfkesiyle kalktı. Özellikle gürültü ederek ayaklarını yere vura vura yürümeye, sözümona giyeceklerini aramaya koyuldu.

Kejê hamur teştini önüne çekmiş, ekmek tahtasında yufka açıyor büyük kızına yufka yetiştirmeye çabalıyordu. Kız yufkaları kızgın saca diziyor, pişen yufkaları altüst ediyor, pişeni sofraya bezinin üstüne alıyordu. Ana kızın bütün çabası çocuklar uyanmadan ekmeği pişirmekti. Yoksa sıcak ekmeği gören çağalar bir anda yağma ederlerdi olanca emeklerini. Nasılsa hamurun sonunu bazlama yapacaklardı. Hazır biraz taze yağ varken...

Tam o sıra duydu Kejê kocasının sesini, duymazdan geldi. İşi vardı işte, elinin hamuruyla onun huysuzluğunu çekmek gelmedi içinden. Anlaşılan gene saraya gidecekti. Giyecekleri beğenmeyecek, bağırıp çağırarak... Zaten doğru dürüst bir şeyi de yok, onarım işi çıkacak şimdi başına yok çank çitilecek, gömlek yamancak... Ne bitmez tükenmez işmiş şu saray demirciliği. Bir övünülecek yanı adı. Keşke herkes gibi çarşıda bir işliği olaydı da, ayda bir olsun evinde kansı çocuklarıyla bir sokum ekme çökelek yiyeydi...

Kawa giyindi, yeni çanklarını çıkardı heybesinden. Ana kız yufka pişiriyorlardı anlaşılan, oğlanlar uyanmadan taze ekmekleri gözden uzağa kaldıracaklar kuşluk öğününü de hazırlayacaklardı. "Hay bu yoksulluğun... Elin oğlanları elüstü tutulur, bizimkiler dilediklerince sıcak ekme ..." Birden soluğu kesilir gibi oldu. "Elin oğlanlarından" kaç gelecekti bugün acaba kralın yarasına melhem olsun diye kurban edilmeye... Kurban törenini kendi kendine yönetmekten bıkmış usanmıştı. Her kurban edilecek ergende sanki kendi oğullarının yüzlerini görüyor, elleri titriyor, içi kan ağlı-

Sefer Selvi

yordu. Bugün ne olursa olun bir delikanlıyı gizleyecekti, yerine bir keçi öldürüp kanlı beynini uzatırdı hekime. Anlaşılmazsa mesele yok. Anlaşırsa... amann ölümden öte köy mü vardı...

....

İşte benim Kawam bu. Yoksul bir Kürt demirci. Çoluk çocuğuna doyuncaya ekme yetiştirmeye geliri yetmez biri. Saray görevlisi olsa ne fayda. Çelişkileri daha iyi görüyor, içinde açıklayamadığı bir öfke büyüyor olsa olsa. Bir süre egemenleri kutsal görüyor, her emre boyun eğiyor, ama neyse ki uzun sürmüyor bu baş eğiş.

Benim Kawamın önemli yanı olup biteni anlamaya çalışması, bildiğini anlatması anladığını paylaşması. İnsanları bir araya toplamayı başarması. Kalabalıktan biri işte... Gönülsüzce çağıldığı sofralara çöken, hatır gönül bilir biri. Saygı duyulur, çalışkan... Bir halk önderi. Yoksa kalabalıklar düşer miydi peşine.

Siz en iyisi aynaya dikkatle bakın, Kawa'nın ocağından sıçrayan kıvılcımlardan biri oynayıp duruyor belki de sizin gözlerinizde.

EZ KAWA

ARJEN ARÎ

...

çiroka Kawa û ê Babilî
arek gewez e hê li vî milî

qetek jiyan e b' peyv û çirokî
wejiya b' ar re dema dîrokî

û bû hemberî, têhn da Adaran
her vêketî ma li şûna waran.

...

fermandar hene ferman hê hene
zilm hê didome, hê zilmdar hene!

ew zilmkar tenê Azhî Dehaq e?
bipeyiv dîrok, navê wan bang ke!

sewta wan hilbe ji ser vê dinê,

...

kê xof ji ar girt, kê silav lê kir?
ferişte Hunkir, xirabo Munkir?

me ew bi nav kir ne gotiye: Xuda!
bi dû re Homa, bi dû re Ezda!

Wî pişt neda me; me dev jê berda
Zerdeşt xeyidî, Avesta girtî ma!

...

her herikiye li van newalan
li Qada Çarçira l' tax û malan

du hezar sal e me da neqedyâ
û em î Kurd man, û ax jî Medya

çar parçe be jî, mêtîngêh be jî
gorna me bû vir, û jîna me jî...

...

di nav Kurdan de mêrxas û malbat
merivek hebû: Kawayê Heddat!

halet çêdikir ji hesinê reş,
xweş-nasê xerbê, û xelkê bareş

bi sê kuran ve nav û deng dabû
lewre, hemberê zilma Dehaq bû.

...

demê li xwe girt kirasê xemgîn,
ewrên hevrîşimîn reş reş xeriqîn.

Sibata xembar der bû li bahca
berfê da derî, û baskê paca

vêca, bihurî dem bi qefalî
rengê kal rabû, bû bihar talî!

...

bihara rengîn, bihuşta dinê
serhildana Kurd, dema kirinê!

tu çaxê me yî ji hezar salan
rûmeta me yî, ji bav û kalan

cejn û îd î tu; sersala qewî
pîroziya gel, paya netewî..!

...

agirê daran tîrêja rojê
şevqa adaran pêşengê dozê;

doza biharî, bîhna nêrgizê
kewê serdarî, destpêkê bezê;

serdarê teyran, teyrbazê çiyê
spartakusê arê azadiyê!...

...

li aliyekî bavik û eşîr
rênçer û xulam, xuyayî û mîr,
enî bi xwêdan dest û lep-mertal
di rex hev de gundiyên ked-helal,

qorê pêşî: karkerên xwêdanê
tîra serî: lehengê serhildanê:

Kawa!

...

ewê hesinker, Kawayê mêrxas
pêşeng û rêber, bal û bejn-misas

ewê pozberan, ew mêtên dest-şax
ewê kej î sor, ewê zend bidax

ew kurê bava, Kawayê Heddat
ewê çakûç-zend, dengê rojhilat!

...

şûr û mertal li hev diketin,
çirûskan vedida, birûsk vêdiketin!

serî diketin ji laşan berjêr
mertal kun dibûn j' rimên dev-bêr

gêr dibûn erdê ji pişta hespan
şêrgelên Medî man li ser piyan!

...

ew e têkoşîn, ew: hesinkerek
l' ser vê riyê leheng û rêberek

bû armanç û doz, û ket jiya me
nemir in b' me re pîrr Kawayê me:

bi navê Seîd, Rizo w Bedir-Xan
bi namê Qadî, Mahmûd û Barzan...
û jiyan bi me re...

(Ez Kawa, Wş.Elma, 2003)

Bir siyaset anlatısı

AHMET TULGAR

Demirci Kawa efsanesi 2200 yıl sonra hâlâ tavında dövülen demir gibi işiyor, karanlıkta kıvılcımlar saçıyor. Ve iki özelliğiyle birçok başka efsane içinden sıynlıyor, dikkatleri çekiyor. Biri 'ortaklaştıncılığı' diğeri ise tarih içinde kazandığı 'özgün işlevi'. Şimdi burada Kawa'nın hikâyesinin ayrıntılarına girmeyeceğim. 'Benim Kawam'ı anlatacağım. Ama işte tam da bu nedenle Kawa'nın hikâyesinin bu iki dikkat çekici yönünden söz etmem gerekiyor önce.

Kadim efsanelere biraz yakından ve karşılaştırmalı biçimde baktığımızda motiflerinin, 'leitmotiv'lerinin ve ikincil, yan motiflerinin benzeş ve hatta aynı olduğu görülür. Efsaneler birbirlerinden bu motifler 'sistemi' içinden yapılan seçim ve seçilen motifsel öğelerin birbirine eklenişleriyle ayrışır. Ortak, genel bir dil sisteminden yeni bir 'sentaks (söz dizimi)' ve 'semantik (anlam bilimi)' doğrultusunda cümleler üretmeye benzer bu süreç.

Ama efsaneler öğelerine ayrıştırıldığında ortaya çıkan şudur ki, birbirinden çok uzak coğrafya ve kültürlerde aynı efsane motifleriyle farklı hikâyeler üretilmiş, anlatılmış, yayılmıştır. Demirci Kawa efsanesi bu açıdan ortaklaştıncı...

Çağlar boyunca insanın dünyayı kendisine anlatırken kullandığı motiflerin, imgelerin en 'popüler'lerinin bir çoğuna bu efsanede rastlanız. 'Soy efsane'dir bu haliyle 'Demirci Kawa'. 'Dövülen demir', 'ağır işçilik', 'zalim hükümdar', 'kurban edilen oğul', 'meşale', 'ateş', 'iki kardeş arasındaki farklılık ve düşmanlık', 'kıskançlık', 'gençlik iksirini arayış', 'gizli eğitim', 'hükümdarın karşısındaki sıradan kahraman'...

Bu öğeler efsaneler çağında dünya coğrafyasını dolaşmış, dolaşiyor gibidir ve 'Demirci Kawa' ile Mezopotamya fo-

nunda yeni bir dizge oluşturur. Motif zenginliği Demirci Kawa'nın tarihsel açıdan ortaklaşıcılığını sağlar.

Demir döven Orhan...

2200 yıl sonra 'Demirci Kawa'nın aktüalitesini ise, Newroz'u da aktüalize eden Kürt özgürlük ve demokrasi hareketi sağlıyor ve işte bu aktüalite de 'Demirci Kawa'yı kadim efsaneler içinden alıp bugünün siyasi söylemlerine eklemiyor. Bu yeni bir özgünlük tabii 2200 yıllık bir tarihten bahsedildiğinde.

Ben işte burada arayacağım 'Benim Kawam'ı. Efsane ile gerçekliğin bulunduğu, yaklaştığı yerde ve elbette 'Demirci Kawa'nın motiflerine de bakarak.

Bu iki kriter son 25 yılda binlerce insanın hayatını kaybettiği bir savaştan söz ederken tarifimin adaletsiz olması için gerekli sanırım.

Demir dövmek sabır ister, kararlılık ister. Bunları onda gördüm ben. 'Benim Kawam'da.

Mütevazı bir kahramanlığı da saptadım onda. O öyle yaşadı. Tevazu ile, kahramanca.

Çileci ve bilgeydi. Çilesini çekip gün ışığına çıktığında sakalını kesmedi.

Adanmıştı. Halkına, halklara.

Modern bir emekçiydi. 20'nci yüzyılın sonlarına kadar sosyalist ikonografinin temel figürlerinden birini oluşturmuş; o kol gücüyle zincirleri koparan ve bir şekilde 'Demirci Kawa' tasavvuruna da denk düşen emekçi resimlerindeki gibi biri değildi. Ufak tefekti. Moderni onun gücü. Aklın ve vicdanın gücüydü.

Ölürken, bizi terk ederken o haziran akşamı, efsaneye kanşyordu. Bir başka anlatısına Kürt halkının, Mem û Zîn'e. Ve bir başka anlatı oluyordu: Orhan Doğan.

22 Temmuz 2007 seçimleri öncesiydi. Hukuki ne-

denlerle 'Bin Umut Adayları'ndan biri olamamıştı. Ne gam. Dedim ya: Tevazu ve adanmışlık onun hasletlerindendi. Şöyle sesleniyordu halka o haziran akşamı: "Bizi 13 yıl önce meclis kapısından ensemble tutarak tutsak alanlar, Kürt halkına olan bağlılığımızı ve sevgimizi de tutsak alacaklarını sandılar. Ancak yanıldılar, hem de çok yanıldılar. 22 Temmuz seçimlerine girmemizi de engellediler. Olsun engellesinler. Biz zaten makam mevki peşinde değiliz. Biz 22 Temmuz'da parlamento olarca Orhan Doğan, Leyla Zana, Hatip Dicle ve Selim Sadak gönderiyoruz. Biz bugüne kadar halkımızın emrinde olduk. Sizlere hizmet etmeye devam edeceğiz."

O akşam, o aynı akşam, Orhan Doğan şunu da söylüyordu kalp krizi geçirerek kendisini halkının kollarına bıraktığında yanın kalan konuşmasında: "Değerli dostlar, ben bugüne kadar size baş ortamını sağlayamadığım için özür dilerim. Arkadaşlarım adına özür dilerim."

Sonra işte kendisini halkına bıraktı, efsaneye kanştı.

Doğubeyazıt'ta 'Ehmedê Xanî Kültür Sanat Festivali'nin kapanışında yapıyordu bu konuşmayı Orhan Doğan. Mem û Zîn'in anlatıcısı, kayıtcısı, yazarı Ehmedê Xanî'nin adına düzenlenen bir festivalin kapanışında. Halkı da onu bu efsanevi âşıkların yanına gömdü. Mezan efsane ile gerçekliğin Mezopotamya topraklarından hercümerç olduğu yerde.

O efsanesi ve gerçekliğiyle benim için Kürt halkının mücadelesinin insanlık tarihindeki ortaklıklarını ve özgünlüklerini ortaya koyuyor.

'Benim Kawam'ı ben onun üzerinden anlatabileceğimi düşünüyorum. Anlatıyorum. Dostumuz Orhan. Yine de erken kaybettik onu.

O önlüğün dört parçası...

HALİL İNCESU

O gerçek bir kahramandır.

Çünkü sıradan bir insandır. Kahraman olma heveslisi değildir ve işinde gücündedir. Korkulan, kaygılan, acılan, çaresizlikleri vardır... Haksızlığa, zulme karşı çıkmanın cesaretle, kahramanlıkla bir ilgisi yoktur, o bir refleks halidir. Ve Kawa'da tam tamına böyledir ya da böyle olduğu için kahramandır.

...

Kawa dendiğinde benim aklıma gelen şey, kimden duyup, nerden okuduğumu bilmediğim bir mitolojik hikâyedir:

Demirci Kawa, Dehak zulmünü bertaraf ettikten sonra gün gelir her fani gibi ölür. Ölümünden sonra halk onun demirci önlüğünü kutsal bir emanet gibi korur, saklar. Üzerine altın, mücevher gibi değerli taşlar işlerler... Gün gelir Kawa'nın demirci önlüğünde bir çeyrek altın bile takacak yer kalmaz. Dönem, İslam ordularının büyük akınlarının Ortadoğu'da, Mezopotamya'da kendini hissettirmeye başladığı dönemdir. Ve maalesef Kawa'nın değerli taşlarla süslü önlüğü işgalcilerin eline geçmiştir. Ele geçirenler önlüğü paylaşamazlar ve aralarında büyük kavgalar çıkar. Kavgaların sonunda dört Arap kabilesi, önlüğü dört parçaya bölerek paylaşır. Ve Kürt yurdu o günden sonra tekrar karanlık bir döneme girer. Kürtler, direnişin sembolü olan demirci yeleşini koruyamadıkları için lanetlenir, dört parçaya bölünürler. Bu durumdan kurtulmaları ancak önlüğün dört parçasını bulup bir araya getirmeleriyle mümkün olacaktır...

Masallar, hikâyeler ne kadar gerçektir bilinmez ama bugün Kürt yurdunun masaldaki gibi dört parçaya bölünmüş olduğu herkesin bildiği bir gerçektir.

Newroz ve Kawa bana hep bu hazin mitolojik hikâyeyle kendini hatırlatır...

Halil İncesu

'MAÇEK BIDE MIN YAR...'

MEHMET ATLI (MÜZİSYEN)

Müziğin, Kürtlerin toplumsal yaşamındaki istisnaî rolü üzerinde durulduğu olur. Ancak bu konu hala ciddi akademik çalışmalar beklemekte. Derinlikli araştırmalar yapıldıkça görülecektir ki özellikle 12 Eylül darbesi sonrasında yetişen kuşakların ana dille, gelenekle kurdukları en canlı bağlar müzik üzerinden olmuştur.

Benim Newroz ile tanışmam da böyle oldu.

Yasaklı dilin yasaklı kelimesi

Çocukken 70'lerin politize ortamında üretilip yayılmış kasetlerde duydum bu kelimeyi ilk; garip tınısıyla merakımı uyandırdı. Sonra büyüklerimizin dünyasında politik anlamından azade olarak da bir karşılığı olduğunu öğrendiğimde büsbütün ilgimi çekti. Bu kasetlerin darbeyle birlikte yakılıp yok edilmesi de merakımı kamçıladi. Yasaklı bir dilin en yasaklı kelimelerinden biri olarak Newroz dağırdığıma girmişti.

80'lerin sonuna doğru, bir süredir süregelen silahlı mücadele, mahallelerimizde yankı bulmuş, Halepçe katliamıyla birlikte şehirde (Diyarbakır) hava değişmişti. Alanlarda lastikler yakılıp büyük halaylar kurulur olmuştur. Bu alanlardan evimize en yakın olanına, *Körhat* denen talihsiz mahalleye giderdim. Hem içinde hem dışında, ne içinde ne dışında kalabildiğim bu hareketlilik benim gibi yüzlerce çocuğu sardığında, kimliğimizin, kişiliğimizin, içinde (ya da kıyısında) şekilleneceği bir isyanın, bu kadar büyüyeceğini öngöremezdim tabii. Ateşin etrafında, bir oyun duygusuyla, toz ve gaz bulutundan oluşan bir tuhaf atmosferin içinde büyüyen bir uğultu hatırlıyorum. İçinde Kawa, Dehaq, çekiç...sayısız imgeyle yoğunlaşan bir uğultu...

Özgür Halk, Deng, Medya Güneşi gibi dergiler biz darbe sonrası nesiller için yepyeni şeyler söylüyordu ve bu dergilerde Kawa illüstrasyonları "Stalin dönemi"nden bir görsellik anlayışıyla resmedilirdi: Kaslı, güçlü, alevler içinde yükselen ve enerjisi çekicinden fıskıracaktı gibi görünen, biraz işçi-çiftçi babamıza benzeyen biriydi bu Kawa. Bütün bu atmosfer, çok da memnun olmadığımız çocukluğumuzu, şu yoksul sokakları değiştirecek bir müjde gibi geliyordu bize.

Newroz bir bahanedir!

Lise yıllarımda Cizre'de, Kulp'ta, Lice ve Nusaybin'de olup bitenler bir dehşet hissi içinde fısıltıyla, okul koridorlarında, bahçede konuşulup duruyordu. Diyarbakır Lisesi (Teksas diye anılırdı) 1990'da belki de 12 Eylül'den sonraki ilk lise eylemi ile sarsıldı. Newroz kutlamaya kalktık. Polis şiddetiyle tanıştığımız o yıl benim gibi pek çok arka-

daş için çocukluğun bittiği yıldır. Eylem, ertesi yıl Newrozunda da tekrar edince hemen karşıımızdaki Eğitim Fakültesi'ndeki abla ve abilerden etkilendiğimiz düşünülerek okulumuz kapatıldı!

Yine o yıllarda, ileride benim de bir üyesi olacağım Koma Dengê Azadî, Türkiye'deki ilk Kürtçe pop albümlerinden birini çıkarmıştı: Hêvî (Diğerini çıkarma onuru da Koma Amed'e ait: Kûlîlka Azadî) Albümün ilk şarkısı alev çitirtılan içinde yükselen, gergin ama ümit verici bir partiyonla açılıyordu ve şarkının nakaratı "Newroz Tê" diyordu. Gerçekten heyecan vericiydi: "Çend û çend zivistan çûn gî-hîştin biharê/ û çend û çend berbang çirand şevên tarî"

Derken üniversite yılları ile birlikte profesyonel bir müzisyen olduğumda, Ağrı'dan Hollanda'ya pek çok Newroz'da müzisyen olarak bulundum ve gördüm ki Newroz bir bahanedir, aslolan somut insanların somut sorunları idi. Bu noktada mitlerin, efsanelerin toplumsal işlevi belirir ki bu konu Kürtler açısından hala yapısalcı vs. türden akademik okumaları beklemektedir. Ancak yaşadıkları trajik modern tarih ne yazık ki bu halkı hızla ve biraz da sağlıksız bir şekilde politize etmiş durumda olduğundan bu ve benzeri akademik çalışmalar hala gündeme gelememekte.

'Siyaset turizmi'nin ilgisi...

2000'li yıllarla beraber belediyeler kitlesel Newroz kutlamalarına girişmişken devletin de bir anda kafasına bir şey düşmüş de hafızası yerine gelmiş gibi "Nevruz bizimdir" kampanyaları pek çok kişi gibi benim açımdan da işin büyüsunü biraz kaçırılmış olsa da bizimki w ile yazıldığından hala özeldi. Sanki travmamız, müziğimiz gibi Newroz da bize özel olsun ister gibiyiz...Yoksa kim bir günü bahar bayramı olarak kutlamak istemez ki?

Öte yandan mesele, giderek yeni boyutlar kazanmış gibi de görünüyor: Diyarbakır'daki kitlesel, görkemli Newroz kutlamaları özellikle Avrupa'da doğup Diyarbakırta ilgili bir efsaneyle büyümüş yeni nesiller açısından bir tür turistik ilgiye konu olmuş gibi görünmekte ki bence bu da sağlıklı bir gelişme. "Siyaset Turizmi" diye bir kategori varsa tam da ona örnek olacak bir biçimde, insanlar gelip bu coşkuyu bir şekilde yaşamak, fotoğraflamak ve karelerde görünmek ister gibiler. Bunları normalleşme alametleri olarak görmek gerekir, diye düşünüyorum.

Yine de benim için Newroz hala en saf ve içten ifadesini Aram'da bulur:

"Maçek bide min yâr/ Cejna te piroz e..."

Kimlikleri için kimliksizliğe taş atanlar!

Artık ülkenin trajik bir gerçeği haline geldi, 'Terörle Mücadele Kanunu (TMK) mağduru çocuklar'... Soruna ilişkin duyarlılıklarıyla bir araya gelen aydın, yazar ve sanatçıların oluşturduğu ve önemli bir duyarlılık ve kamuoyu yaratmayı başaran Çocuklar İçin Adalet Çağrıcıları, 23 Ocak 2010 tarihinde, İstanbul Tabip Odası'nda bir panel düzenledi. Kadın köşe yazarları Aylin Göçmen, Esra Çiftçi, Fadime Özkan, Müge İplikçi, Senur Sezer, Yıldız Ramazanoğlu ve Türe Özçelik'in katıldığı ve moderatörlüğünü Mehmet Atak'ın yaptığı panelin, İsmail Yıldız tarafından yapılan bant çözümlerini özetleyerek yayınlanıyor...

MEHMAT ATAK: TMK mağduru çocukların durumu es geçilmeye çalışılan ama çok önemli bir durumdur. Türkiye 19 yıl önce BM'nin ilgili sözleşmesini imzalamıştı. Ancak 2006 yılında TMK'da yapılan değişiklikle, çocuklar yetişkin koşullarında gözaltına alınıp, sorgulanıp, yargılanıp cezaevine atılıyor. Çocuk polisi yerine TEM üyelerince sorgulanmakta, yetişkin koşullarında yargılanmakta, yetişkinler gibi dosyalar açılmakta... Konjonktürel olarak "terör örgütü üyesi" olarak nitelendirilen biri 8 yıl ceza alırken, bu çocuklar 30 yıl ceza alabiliyor.

Hapishanelerle ilgili raporlarda da çocuklara ağır koşullar dayatıldığı, "terörist" denildiği ortaya çıktı. 5 dakikalık su veriliyor. Bu 5 dakikada hem düş almak, hem elbiselerini yıkamak zorunda bırakılıyorlar. Doktora çıkmaları problem. Dilekçe verdikten ancak iki ay sonra doktora çıkan çocuklar var. Eğitimleri aksamakta. Göstermelik birer rehberlik eğitmeni var ancak bunlar görevlerini yapmamakta. Sağlık, barınma, beslenme ve eğitim hakları ihlal edilmekte. Bunun dışında da tüm psikolojik baskılar söz konusu.

DTP'nin kapatılmasına kadar geçen süreçte alınan çocuklar dışında, yaklaşık 3 bin çocuğun yüzde 57'si-

nin dosyasında hiçbir delil yoktur. Sadece kolluk güçlerinin iddiaları yer almakta. 90 yıla kadar ceza alan çocuklar var, bunlar içinde. Özellikle doğudakiler, Anadolu ve fen liselerine giden başarılı öğrencilerdir. Çoğu, evlerinden ya da okullarından alınmakta...

Yarın konjonktür değişince...

Batıda bu çocuklara ağır bir Türk milliyetçiliği empoze edilmekte ve diğer çocukların fiziki saldırısı nedeniyle da mağdur olmaktadır. İlk kez bir çocuğun 20 küsur yıl alan dosyasını Yargıtay onadı. Bir çocuk olduğunuzu düşünün. 16 yaşındasınız, 30 yıl ceza almışsınız ve Yargıtay cezayı onadı. Girip 18 yıl daha yatmayı 16 yaşında bir çocuk göze alır mı? Bir tercih mi bilmiyorum ama bu çocuk dağa gider.

Biz bir yıldır çalışıyoruz, bu TMK değişikliği meclise Meclise girdi ama yetersiz girdi. Sadece madde 5, 9 ve 13 girdi. Yarı yarıya ceza artırımı kalktı, ancak 10 yıl ceza alan çocuğun cezası yarıya inmedi. 9. madde 15-18 yaş arası çocukların ağır cezada yargılanmasını engelliyor. Ama çocuk ağır cezada da aynı cezayı alıyor.

Siyasi olarak kanun yüzde 90 Kürt çocuklarını vu-

ruyor. Ancak konjonktür değişince yarın herkesin çocuklarını vuracaktır. Devletin "ötekileştirme" ob- jesi kim olursa, yarın onları vuracaktır. Demek ki bütün çocuklar TMK hedefindedir...

Medya başta son derece devlet ezberi içinde dav- raniyordu. Ama çalışmalarla bu biraz delindi. Köşe yazarları doğru perspektiften bakarken, haber mer- kezleri kendilerine empoze edilen şekliyle yaklaşıma- ya başladı.

AYLİN GÖÇMEN (Birgün Gazetesi): Ben dünyada neler olduğuna çok baktım. Bir kere dünyada çocuk- lar bu şekilde tutuklanmıyor. İki ülke var son yıllarda rekorlar kıran. Biri İsrail; Filistinli çocuklar çok cid- di şekilde müebbetle mahkum mahkûm olup ceza ala- biliyor. İkincisi ABD; üstelik ABD'de soruna ilişkin araştırmalar da yapılıyor ve her on 10 çocuktan 8'i si- yahi. Bu çocuklar, aslında topluma entegre edilebil- mek için değil, uzaklaştırılmak için tutuluyor. Şimdi biz Türkiye olarak, bu iki ülke ile yarışıyoruz.

3 bin rakamına o kadar kısa sürede ulaştık ki, on- ların da rekorunu kırdık. Bunun önüne geçmemiz gerekiyor. Çocuklar suçla ilişkilendirilemez. Çoğu- nun taş atması bile söz konusu değil. Atmışsa bile, devletin atfettiği bir takım soyut değerleri taşıla bağ- lantılandırılmıyor.

Zaten sosyal ve eğitim açısından zor koşullardan ge- liyorlar. Tutuklandıklarında cezaevinde çok kötü ko- şullarda tutuluyorlar. Ben 8-9 yazı yazdım. Benim için bir yolculuktu. Birkaç tanesiyle tanışma şansım oldu. İçe dönük çok soru sormamız gerekiyor. Uzak- tan izlememiz yerine kendimizi yerine koymamız la- zım. Şiddete maruz kaldıklarında dizgeleri bozulu- yor. Anneler anne, babalar baba rolünde değil. Ama biz batıdan baktığımızda, dizge bozukluğunu göremi- yoruz. Biraz daha işin içinde olmalıyız.

Biz yaşananların ne olduğunu biliyoruz. Çocukla- rın taş atmaya hakları olduğunu gerçekten düşünüyö- rum! Batıdaki insanlar ise bilmiyorlar. Dolayısıyla çok fazla anlatmamız, anlayabilecekleri bir şekilde anlatmamız gerek. Belki yıllar sürecek. Ailemizde eğer bir acı yaşanmışsa bu kaç kuşak taşır. Çocukların acılarını anlattığımız kadar direnen insanların da öy- külerini anlatmaya çalışıyorum. Önümüzdeki 50 yıl- da da bunun anlatılmasını istiyorum.

Onlar savaşın çocukları

ESRA ÇİFTÇİ (Günlük Gazetesi): İnsanlar dünyaya gelirken, ırk, din, renk, ana, babalarını belirleyemez. Kimi avantajlı gelir, kimisi de daha anne karnınday- ken dezavantajlı... Türkiye'de çocuk olmak zaten de-

zavantaj. Hele doğuda çocuksanız daha da dezavantaj- lısınız. Yıllardır süren çatışma ortasında yok sayıldı- lar ve görmezden gelindiler. Tartaklandılar, işkence görüp, öldürüldüler ve panzerlerin arkasında sürük- lendiler. 12-15 yaşlarında olan bu çocuklar şimdi de cezaevlerinde bekliyor...

Hepsi gözaltına alınırken ciddi baskı ve işkence gördüler. Slogan için ayrı, taş için ayrı ceza alıyorlar. Topladığımızda da insan ömrünün yetmeyeceği ceza- lar... Düşünsenize bir çocuğun okulda, arkadaşları- nın arasından gözaltına alındığını!. Ciddi bir trav- ma... Bu travma karakol ve cezaevlerinde sürüyor. Bu çocuklar ağırlıklı Kürt çocuklarından oluşuyor. 17 bin faili meçhulün yaşadığı bir coğrafyadan metro- pollere sürülen çocuklar.

Filistinli bir çocuğun bir mektubu vardı. Hepimiz medyadan izlerken gözyaşına boğulmuştuk. Ancak trajik olan, onu kahraman ilan edenler TMK mağdu- ru çocukları hain ilan edebiliyor. Diyarbakır'da ge- çen yıl T.G. adında biri tutuklanmıştı. Evinden alın- mıştı. Abisinin gözü önünde ciddi işkenceye maruz kalmıştı. Çocuk o kadar ciddi bir şiddete maruz kalı- yor ki, ailesi ancak kazağından tanıyabiliyor. Ve ço- cuk bağırıyor, "ben hepinizi öldüreceğim dağa da çıkı- cam" diye. Eğer 12 yaşında biri 13 kurşunla, biri ha- vanla öldürülüyorsa, çok iyi düşünmek lazım. Devlet eliyle öldürülen 350 çocuktan bahsediliyor. Bunların nasıl öldürüldüğü aşikâr aşikâr ama de neden öldü- rüldüğü tartışılır.

Yaşanan 30 yıllık sürecin mağdurları da aslında çocuklar. Bu çocukların neden taş attığını iyi sorgula- mak gerek. Bunlar ait olmadıkları bir şeyden dolayı aşağılanmak istemiyor. Onlar artık çocuk olmaktan da çıktı. Ebeveynleri eziyetin alasını fazlasıyla yaşa- dılar. O tankların karşısına dikilip primitif çağların silahını kullanmaları biraz bundan kaynaklandı.

"Kürt çocukları kullanılıyor" deniliyor. Bölgeden birebir çalışma yaptım. Gözaltına alınıp bırakılmış çocuklar. Onlara neden taş attıklarını sorduğumda

hepsi bilerek ve isteyerek atıklarını söyledi. Onlar savaşın çocukları. Onların yaşadıklarını kim yaşasa aynısını yapar. Bir gece evimiz basılsa ve babamızı alınıp götürülse, bir gün sonra babamızın bir tarla kenarında parçalanmış halini görsek taşı atmaz mıyız? Annemiz tecavüze uğrasa atmaz mıyız?...

Adana Pozanti'da yaşananlar ortada. 16 yaşındaki bir çocuk cezaevinden arkadaşlarına yazdığı mektupta, "Beni çok dövdüler. Böyle giderse intihar ederim. Buradan çıkamazsam hakkınızı helal edin..." diyor. Adli tutsakların koğuşuna atılıyor bu çocuk. Daha sonra avukatın itirazı sonucu işkence yapanlar başka cezaevine gönderilmiş ancak çocuk olduğu yerde duruyor...

14 yaşında kızım var, küçükken onu bazı şiddet programlarından uzak tutabiliyordum. Ama artık büyüdü... 2006'da 5 çocuk öldürülmüştü ve ben eve geldiğimde boynuma sarılıp ağlamıştı. Ceylan ve Uğur öldürüldüğünde de aynısını yaptı. Ben şu an bir anne olarak bencilce kendi çocuğumdan kaygı duyuyorum. Yarın benim kızım da aynı şekilde taş atabilir. Bunun gerçekten sosyolojik, psikolojik boyutlarını iyi görmek lazım...

Kulaklarında Ahmet Kaya'nın sesi...

FADİME ÖZKAN (Star Gazetesi): Taş atan çocuklarla ilgili yakın çevremizden insanlara baktığımızda çok genel ve hoyrat bir yaklaşımla karşılaşıyorsunuz. Genel olarak diyorlar ki, "PKK de çocukları kullanıyor. Anne babalar da sahip çıksın canım"! Çok kolaycı bu yaklaşımlarla çocukları bir kez daha suçlu ilan ediyorlar. Bu çocukları o meydanlara çıkararak sebepler üzerinde durup, duyarlılık oluşturmak lazım... Bu çocuklar niçin taş atıyor ve neden gözaltına alınıyor? Nedenleri düşünmek lazım. Bunlar Kürt sorununun sonucu. Bunlar Ebu Garib'in de, Guantanamo'nun da şartlarını çok aşan Diyarbakır cezaevlerinde işkence görmüş insanların çocuklarıdır. Bu acıları, bu yaşları dinlediler; kulakları bunlarla dolu. En basitinden Kürt oldukları için, ana dillerini konuşmadıkları için, baskı ve asimilasyon altına alınan coğrafyanın çocukları. Polisin bilinçli olarak kollarını kıvırdığı çocuklar. Gözaltındaki kayıpların, ceset kokularının tıttığı bir coğrafyanın çocukları. Dün karne günüydü, tüm çocuklar karne aldı. Bunlar doğru dürüst eğitim alamayan bir coğrafyanın, almaları gereken eğitimi alamayan, itilen kakılan, aşağılanan, çocuklar. Eğitim hakları sekteye uğrattılıyor. Gelecekleri ipotek altına alınıyor.

Bu çocukların kulaklarında Ahmet Kaya'nın sesi

var. Ahmet Kaya memleket hasretiyle yurt dışında ölmüş biri. E bu çocuklar bu şartlar altında niçin taş atmasın? O koşullarda niçin devlet düşmanı olmasın. Devletin bu konudaki tutumunu değiştirebilmek kesinlikle sivil toplumun, bizim elimizde. Burada kadın gazeteciler olarak bir şeyler söylüyoruz ve devam etmemiz lazım. Erkek arkadaşlarımızı da çekmek lazım. Basının kilit bir rolü var. Topluma anlatmamız lazım. Çocukları o savaş alanına dönmüş alanlara çeken sebepleri tartışmamız lazım ki meclisi Meclisi zorlayabilelim.

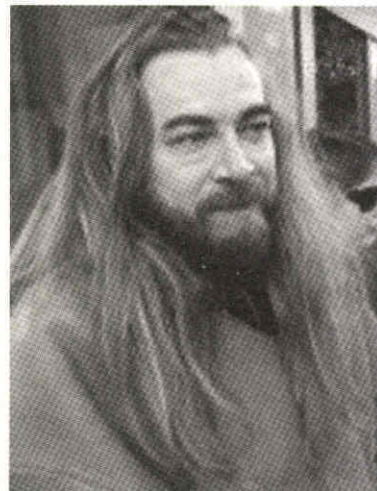
Peşinin bırakılmaması lazım. Çünkü uzun yıllardır sivil toplum kuruluşları bu konuda yazıp çiziyor. Ancak devletin pek de tınladığı yoktu. Açılımla ilgili adımlar, önemli ve tutulması gereken bir nokta. Ancak tam da TMK ile ilgili yapılacak değişikliklerin geri çekilmesi iyi olmadı. Devlete demokratik açılımı devam ettirmesi gerektiğini hatırlatmamız gerek. Siyasetçilere artık bu sorumluluktan kaçamayacakları, peşlerinde olduğumuzu hatırlatmamamız gerekiyor. Bunun siyaset üstü bir mesele olduğunun kamuoyuna anlatılması gerekiyor...

30 yıl bu sorun silahla bastırılmaya çalışıldı ancak halledilemedi. Binlerce ölü var. Travmalar devam ediyor. Tecrit edilmeye çalışılan çocuklardan kendine düşman yaratmaya çalıştığını devlete hatırlatmıyoruz. Hepimizin kilit noktada olduğumuzu düşünüyorum...

Haber dili için de, sorunun ne olduğunu, empati yaptıktan sonra fikir edinilmesini sağlayacak bir tarzda kurulmalıdır...

Prof., 'Ben de işkence yapardım' derse...

MEHMET ATAK: Evet maalesef medya - köşe yazarları bazında değil ama haber merkezleri bazında-

devletin ezberletmek istediği şeyleri tekrar ettiriyor. Bu çocukların yüzde 80'i majör depresyondur. Siz çocuğunuzu alıp odaya mı kilitliyorsunuz? Bölgeye gittiğimde ailelerde kahyorum. Dörtte birinde faili meçhul var. Sivil inisiyatifsizlik diyorum

ben buna. Bunu bir plan dahilinde yapmaya gerek yok. Sizin ailenizde biri öldürürse bunu kuşaklarca taşırınız. Bu çocuklar ailelerinde yaşanan cinayetlerle büyüyor. Ben DTP önündeki bir eylemde 6 kez dağılmaları yönünde anons edildiğini gördüm. Ama bu mümkün değil. Abdullah Gül *rehabilitasyondan* bahsediyordu. Doğru ama bu farklı olmalı. Bu rehabilitasyon Türkiye'nin geneline yapılmalı. Çocuğundan, askerine, polisine kadar herkese yapılmalı?

Medyanın önemi çok fazla. Bugün TMK mağduru çocuklar için durumun farkında olan insan sayısı, batıda 25'te bire kadar inebiliyor. Sadece *yaratık* olarak bakılıyor şimdi bu çocuklara. Halen Tabipler Birliği'nce soruşturma açılan bir psikiyatrist var. Araştırma için çocuklarla görüşen bir profesör, "*ben de ol-sam size işkence yapardım*" demiştir!

MÜGE İPLİKÇİ (Vatan Gazetesi): İki gün önce bir haber geldi bana. Ağustos ayında yaptığım bir röportajda tanıdığım bir ailenin sesiydi bana ulaşan. Abla sesiydi. "*F.'nin cezası Yargıtay'dan onandı ve bunu kendisine hangi sözlerle ifade edeceğimizi bilmiyoruz*" dedi. Ben bunu duyduğumda dışarıya çıkmak istedim. Bir iki saat dışarıda dolamp, her cezaevi deneyimi sonunda, denizi, denizden gelecek esintiyi biraz daha yüzüme vurarak bu ülkedeki özgürlük kavramının hepimiz için sınırlı ve ulaşılamaz bir yerde olduğunu hatırlayarak, içim içimi yiyerek bu günkü toplantıyı düşündüm. Ben bu konuda söz sarf edecek bilgiye sahip değilim. Olayın hukuki, siyasi, tarihsel boyutları var. Bir kadın perspektifinden baktığımda, bir anne olarak konuştuğumda, bu çocuklara yapılan zulmü gerçek bir şiddet ve bizim gibi ülkelere uyan bir şiddet olarak görüyorum. Çok canımı sıkıyor. Türkiye'deki sivil toplum örgütleri açısından da çok iyimser değilim. Ama umut her daim diri kalmalı.

Ortada bir takım şeyler var. Olaylar oluyor, şiddet, işkence insanlık dışı uygulama var. Ama peki şimdi

ne yapabiliriz de bu çocukların sesini duyuruyoruz. Biz bu şiddetle büyüdük. Bu yokluğu biliyoruz. Bunu nasıl kamuoyuna duyuruyoruz. Bu haberi yaptığın zaman gelen mesajları biliyorum. "*Bu çocuklar bal gibi örgütten*" şeklinde mesajlar geliyor. Bu insanlara, "*kardeşim nasıl oluyor da hepimiz bu paydaya haiziz*" perspektifini hatırlatabiliriz.

Etnik ayrım kesinlikle ortadan kaldırılmalı. Bu çocukların 30 yılını o küçücük deliklerde geçmesini engelleyecek ne yapabiliriz? Kardeşim sen bir darbe ülkesisin ve her türlü özgürlüğün elinden alındı. Bu çocukların üzerinde de bu yasalar var. Acılarımız bu ülkede çeşit çeşit ve bitecek gibi değil. Umudum var, yan yana durabildiğimiz müddetçe ve acılarımızın tortusunu diri tutabildiğimiz müddetçe umudum var.

Ben kendi köşemde 3-4 defa yazmaya çalıştım. Ancak şunu söyleyebilirim ki sistemi delmek için topyekün topyekün sistemi harekete geçirmek gerekmiyor. Köşe yazarlarının, muhabirlerin kullandığı dil, gerekirse koca bir gazeteyi etkileyebiliyor. Üslubumuz, serinkanlı ve ısrarlı olmak durumunda. İnsancılıktan kaçınmamak gerekiyor. Batı kamuoyu dediğimiz o kamuoyunun empatiye çok ihtiyacı var. Anlamak lazım...

MEHMET ATAĞ: Bu konu, herkesin söz sahibi olacağı, aklı aklı-beyni olan herkesin söz söyleyebileceği bir konu...

SENNUR SEZER (Evrensel Gazetesi): Ben küçük bir haberi hatırlatarak başlayacağım. 18 yaşındaki yargılanan gruptan 16 kişi beraat etmişti. Yargıtay bu kişilere 6 yıl verdi. Gerekçe, evlerde bulunan kitap ve CD'lerin bu çocukların sempatan olduğunu değil, üye olduğunu ispatladığıdır! Sormak istediğim yasalar, yargılamalar... Kimin başına ne geleceğini düşünmemiz lazım.

Çocuklar açısından da, aileleri açısından da içimi burkan bir durum var. Yargılanmış ya da tutuklanmış, cezaevi müdürünün odasında ağlayan iki çocuğun ağlaması, ailelerine onların dövüldüğünü düşündürmüştür. Ancak müdür, "*benim elimden delgi aleti fırladı ve onlar korktu*" demiş! Bir an kendi çocuğunu-zun o duruma düştüğünü düşünün.

Ceza, iyileştirme özelliği taşıyorsa cezadır. Türkiye'de cezaevleri iyileştirme niteliği taşımaz. Oraya giren yürekli çocukların başına hangi suç örgütlerinin musallat olacağını düşünmemiz, kız çocuklarının nereye kaydırılacağını düşünmemiz yeterli. Örgüt üyesi olmadığı halde örgüt adına faaliyette bulunmak, polise mukavemet gibi durumlar bir zamanların basın

suçlarını hatırlatıyor. Bu çocukların aldığı cezalar vahimdir. Terli olmak, yüreği atmak gibi "delillerle" kanıtlanıyor suçları!

Bence asıl mesele Türkiye'de toplumun terörle mücadele yasasını tartışmasıdır. Çocuklar tabii önemlidir. Ama 18 yaşını doldurmasına bir hafta kalan çocuğun durumunu düşünün!. Bu çocuğun beraat ettiği halde 6 yıl alma olasılığını düşünün!. Ya da yarın babasıyla grev çadırında olan çocuğun aynı yasadan yargılandığını düşünün.

Bu bir sindirme hareketidir

MEHMET ATAK: Medya, tahliye olan, duruşması devam eden çocukları genellikle beraat olarak yansıttı. Özellikle seçim döneminde...

SENNUR SEZER: Biz olayı yalnızca çocuk meselesi olarak değil, yoksulluk ve çocuk meselesi olarak alıyoruz. Ben de öyle alıyorum. Kadın köşe yazarları da olsa bu işi duygusal olarak değil akılcı olarak almaktan yanayım. Yargı süreci kadar cezaevleri de önemli. Bu çocukların durumunu tespit etmek için giden Tabipler Birliği adli çocuklarla bu çocuklar arasında yapılan farkları da tespit etti. Bunların üstünde ne kadar duruldu bilmiyorum. Ama iki çocuk grubu birbirine düşman edilmeye çalışıyor. Üstelik açlık üzerinden yapılıyor bu. Cezaevlerindeki görevlilerden artan yemekler adli tutuklu çocuklara veriliyor, ötekilere verilmiyor...

Çocuklar da insandır şeklinde savunmak lazım. Bunun sadece Kürt çocuklarını değil, bütün çocukları ilgilendirdiğini düşünüyorum. TMK nasıl ki hepimizi tehdit altında bulunduruyorsa.

Suçta itilmiş çocuklar sözü var. Doğru, genel tarifi öyle. Ama bir an herkes çocukluk günlerini hatırlasın. Yargılanmaların birinde, oraya arkadaşları için gelmiş çocuklar vardı. Onları nasıl polislin tahrik ettiğini düşündüğümde, hiçbiri kendisini çocuk hissetmiyordu. Ama bu Türkiye'de ötekileştirmek değil, bir sindirme hareketidir. Bu çocuğa uygun görülen muamele öteki çocuğa seni de buraya sokarım demektir...

MEHMET ATAK: İki kez manşet yapan Sabah'tır. Ancak en geniş ve en çok yer veren Birgün ve Evrensel'dir. Köşe yazarı bazısında ise pek işlenmedi.

TÜRE ÖZÇELİK (Akşam Gazetesi): Farelerle yapılan bir yöntemden bahsetmek istiyorum. Son derece karışık bir labirentte farelerin doğru yolu bulması sağlanıyor ve ödül yöntemi var. Derken meraklı bir psikolog, çıkmaz yollara elektrik vererek, hafif uyarılarla farelerin doğru yolu bulmasını sağlıyor. Ve o uyarılarla fareler çok daha rahat yol buluyor. Derken meraklı psikolog, biraz daha arttırayım diyor. Can acıtıcı hale getiriyor. Fareler gidiyor ve canları yanınca bir daha denemiyor. Şimdi tabii onlar fare. Ancak aynı can yakıcı yöntemi çocuklara uygularsanız, bu çocuklar pasifize oldukları zaman düşünecekler. Düşündükçe kinlenecek ve can yakmaya devam edecekler. Dolayısıyla içine kapanacak, asileşecekler. Yani hayırlı olmayacak. Dolayısıyla cezaların dozu çok önemli. Çocukluğumuza gidelim. Taş atmak keyifli bir sokak kültürüdür. Bizim yan mahalledeki çocuklarla hazırlardık cephaneliklerimizi. İki mahalle arasında taş savaşına başladık. Hangimiz yapmadık. Bundan keyif alırdık. Büyük kentlerde göremezsiniz. Çocuklar bundan keyif alır. Karşıdakinin canını acıtmak değildir amaç. Hangimiz sapanlarla elektrik direklerindeki fincanlara nişan almadık. Hangimiz saksılara nişan almadık. Ne büyük keyiftir o. Neydi bizim suç delillerimiz, sapan ve kovamız. Bir de misket. Bakıyorum bu çocukların da suç delilleri bunlar. Cepte sapan ve misket...

Ben bu TMK mağduru çocukların özellikle açılımın ve politik bir takım kaygıların dışında tutulmasından yanayım. Ve onu konuşmak için buradayım. *Taş atan çocuklar* şeklinde tanımlama var. Bundan ziyade, *doldurulmuş çocuklar* denmesinden yanayım. Bu çocuklar, ailelerinden devletin polisine ve jandarmasına karşı zaten bir refleks öğrenmiş vaziyettedirler. Çünkü o ailelerde kuşaklar boyunca kayıp, tutuklanmalar ve ölümler olmuş. Dolayısıyla çocuklar haklı. Hepsinin içinde, o çocukluğun arkasında bir kin ve kırgınlık var. Öncelikle bu çocuklar ergen yaşta. Bu dönemde, asi, hırçın, memnun degillerdir. Bir gruba ait olmayı isterler. Kendileriyle barışık degillerdir. Öyle kimseyi de dinlemezler. Bu çocuklar zaten bu haldeyken, illa PKK'nin bunları yönlendirmesi gerekmiyor. Bir de asker ve polise karşı refleks var. Dolayısıyla bu tür gösteriler olunca hiç tereddüt etmeden taşı eline alıp atıyor. Dolayısıyla çocuklar hiçbir örgüte ihtiyaç duymadan, ön safta taş atıp, yer alabiliyor. Bu çocuklara çocukça bir muamele yapıp, "sen misin askerime taş atan, ben senin canını yakayım da gör" demek mi doğru, yoksa bir ergen ailesi bilinciyile, sabırla yaklaşarak mı? Hoşgörülü yaklaşmak, sabırla yaklaşmak lazım?

İyi ki taş atmışlar!

YILDIZ RAMAZANOĞLU (Özgün Duruş): Daha genel bir çerçeve çizmek gerekirse, aslında 1. Dünya Savaşı'ndan Türkiye'nin parçalanma süreci bitmiş değil. Dolayısıyla bu panik içinde çizili bir çerçeve var. Bunun içinde çok şey tartışıldı. *Cumhuriyet kadını*, *yeni bir millet*, *muasır medeniyet* gibi. Bunu ilkokuldan hatırlıyorum. Böyle söylediğiniz zaman bütün geçmişinizi yok saymış oluyorsunuz. Dolayısıyla kendi deneyiminizden yararlanma olanağını kaçıyorsunuz. Şimdi *Cumhuriyet kadını* dersiniz, kadınların çoğu dışarıda kalır. *Türk milleti* dersiniz, bir sürü millet dışarıda kalır.

TMK mağduru çocuklar dediğimizde, daha geniş bir kapsam çizeriz diye düşündük. Meseleleri tek tek ele aldığımız zaman çözemiyoruz. Çünkü temel mesele hep aynı. Çizilmiş o dar çerçeveler nasıl genişler? Hepimizi, tüm dünya insanlarını kapsayan bir vizyon nasıl çizilir? Bütüncül bakmamız lazım. Medeni Kkanun'un 69. maddesi derneklere üye olmayı gösteriyor. Bir takım legal derneklere üye olmak için belirli şartlar gerekiyorsa, gençler nasıl terör örgütü üyesi kabul edilebilir peki? Dernek faaliyetlerini bile engellediğiniz bir genci örgüt üyesi

yaparak cezalandırıyor sunuz! Neresinden baksak, olay son derece vahim. Fakat meselelerin çözümünde, küme halinde almaktan vazgeçmemiz lazım. Bu çocukların bir hikâyesi hikâyesi var. Bunlar bizim çocuklarımız. Biz onları doğurmamış olsak da hepsi hepimize ait. Kendi çocuğumuz gibi hissetmemiz lazım. En temel şey şefkat ve adalet duygusuyla yaklaşmak...

Taş atan çocuklar, her şeye taş atıyor. Boşluğa atıyor. Kimliklerinin yok sayılması onların varlığına kast ediyor. Her evde mayın patlamasından kayıp insanlar var. Batıda-

kiler buradan oturup hiçbir şey bilmeden ahkam kesiyor. İyi ki taş atmışlar. Her şeye hakları var...

Yok sayılmak, dilin yasaklanması; bütün bu korkunç süreçlerden geçen çocukları şimdi de cezalandırıyoruz. Bu cezaevlerine gönderilen çocukların bir çoğu eğitilmiş ve en başarılı çocuklar. Çok kötü şeyler oluyor. ✨

ONLAR TERÖRLE MÜCADELE KANUNU MAĞDURLARI VE YARGISI BİTENLERİNİN ALDIĞI CEZA TAM DOKSAN YILI BULABİLİYOR. YÜZDE ELLİ YEDİSİ, SOMUT HİÇBİR DELİL OLMADAN YARGILANIYOR. YÜZDE KIRK ÜÇÜNÜ SUÇU SADECE KALBİNİN HIZLI ATMASI, ELİNDE TAŞ İZİ OLMASI YA DA TERLİ OLMASI.

YAKLAŞIK 4000 ÇOCUK SİZE BAKIYOR, AYNI GÖZLERLE

BU SEFER YAPABİLECEĞİNİZ ÇOK ŞEY VAR!

Afiş: Hakan Akçura

DERSİM 37-38

TEHCİR, TEMSİL, TEMDİN, TASFİYE..

MEHMET BAYRAK

Sunu

Halkın deneyimlerinden süzülüp gelmiş bir özsöz vardır, "bir musibet bin nasihatten iyidir" diye... Bu söz, CHP Genel Başkan Yardımcısı Onur Öymen'in, Kürt açılımına karşı grubu adına yaptığı bir Meclis konuşmasıyla bir kez daha çarpıcı biçimde doğrulandı. Ne diyordu Öymen: "Analar ağlamasın, deniliyor ama maalesef bu ülkede analar çok ağladı. Tarihimiz boyunca çok şehit verdik. Çanakkale Savaşı'nda 200 bin şehidimiz vardı, hepsinin anası ağladı. Kimse çıkıp, (bu savaşı bitirelim) demedi. Kurtuluş Savaşı'nda, Şeyh Said isyanında, Dersim isyanında, Kıbrıs'ta analar ağlamadı mı? Kimse (analara ağlamasın, mücadeleyi durduralım) dedi mi?.."

Öymen, kendisini eleştirenlere karşı mealen kendisini şu sözlerle savunuyordu: "Bu Atatürk'ün politikasıdır, ben bu politikayı savundum; bu sözlerle karşı çıkanlar Atatürk'ün politikasına karşı çıkmış olurlar!.."

Aslında Öymen bir yönüyle haklıydı. Çünkü bu, gerçekte Atatürk'ün politikasının ta kendisiydi... Çünkü, 1937'de başlayıp 1938'de tamamlanan Dersim katliamının bitiminde, dönemin Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, Atatürk'e gönderdiği müjdeleme ve bağlılık mesajında; 26 Ağustos 1938'de tamamlanan Dersim askerî harekâtını, tam 16 yıl önce Yunanlılara karşı 26 Ağustos 1922'de kazanılan Büyük Zafer'e benzetiyor ve Mustafa Kemal de, kendisine şu cevabı veriyordu:

"Ordumuzun yüksek ve her vakit olduğu gibi milletin emniyetine cidden lâyık kıymet ve kudretle dolu manevrasının çok istifadeli safhalar göstererek bittğini bildiren telgrafınızı aldım. Türk ordusunun yarattığı zaferin bu yıldönümü günlerinde kalbim orduya karşı takdir ve şükran hisleriyle doludur. Sizin ve tercümanı olduğunuz aziz silah arkadaşlarının hakkımda gösterdikleri samimi ve asil duygular, o günlerdeki hatıralarımı canlandırdı, heyecanlarımı arttırdı. Başta siz olduğunuz halde cümlenize candan sevgi ve saygılarımı sunar, şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da daima artan kutlu başarılar dilerim.

Kemal Atatürk"

(Elazığ Halkevi Dergisi, Altan, Haziran-Eylül/1938)

Aynı derginin aynı sayısında, dönemin Başbakanı Celal Bayar'ın da bir açıklaması yer alıyor. Bayar da, Dersim'deki askerî harekâta "modern teçhizatıyla üç Kolordu ve iki Süvari Tümeni'nin katıldığı ve harekâti başarıyla tamamladığını ve kendisini "müftehir eden" görüşlerini Şefi Atatürk'e de arzettiğini bildiriyordu...

1986 veya 87 yılıydı. Şimdiki CHP Grup Başkanvekili Kemal Kılıçdaroğlu, ortak bir arkadaşımız üzerinden benden Dersim'le ilgili kaynak istemiş ve ben de kitaplığımıdaki konuyla ilgili tüm yayınları kendisine yollamıştım. Sonradan öğreniyoruz ki, Kılıçdaroğlu, tam da o tarihlerde bir gazeteci arkadaşla birlikte Bursa'da, Seyid Rıza ve arkadaşlarının idamını organize eden dönemin Millî Emniyetçisi İhsan Sabri Çağlayangil'le bir röportaj gerçekleştirmiş ve iki yıl öncesine kadar bu ilginç röportajı saklamış... Çağlayangil, ne diyor bu röportajda:

"Mağaralara iltica etmişlerdi. Ordu zehirli gaz kullandı, mağaraların kapısının içinden. Bunları fare gibi zehirledi. Yediden yetmişe o Dersim Kürtlerini kestiler..."

İşte, 72 yıldır kapanmayan bu yarayı bu vesileyle yeniden irdeleme gereğini duyduk, bir daha aynı yaralar açılmasın diye!..

Dersim'in yakın dönem tarihini, tümü Arapça olan ve Dersim'le ilgili açık ya da gizli tüm belgelerde geçen Te'dip (Edeblendirme, hizaya getirme), Tenkil (Cezalandırma), Taqtıl (Katletme), Tehcir (Göçürtme), Temsil (Asimile etme), Temdin (Medenileştirme), Tasfiye (Ortadan kaldırma, etkisizleştirme) kavramlarıyla özetlemek mümkün. Bu nedenle, başlığımızı da böyle koyduk...

Giriş

Kürt halk hareketlerinin ulusal bir kimliğe büründüğü 19. yüzyıldan sonraki Kürt tarihini, hele hele 20. yüzyıldan itibaren İttihad-Terakki hareketiyle başlayıp Kemalist yönetimlerce yeni bir kılıfla devam ettirilen zoraki Türkleştirme sürecini bilmeyenler

için, genelde Kürdistan'da özelde Dersim'deki son gelişmeler yadırgatıcı, hatta şaşırtıcı olabilir. Oysa, bana göre yaşamakta olduklarımızın hiçbiri sürpriz değildir. Buna tarihin tekrerrüü denmese bile, Kürt sorununa ilişkin yarım kalmış gizli bir tasfiye planının, silahların gölgesinde yoğunlaştırılmış biçimde uygulanmaya konması denilebilir. Neden mi?

Dersim başta olmak üzere Alevi/Kürt topluluklarının baştan beri Osmanlı ve Safevilerle anlaşamadıkları biliniyor. Bu durum, Türk askerî çevrelerce bilindiği içindir ki, 1937'de Askerî Mecmua eki olarak Genelkurmayca yayımlanan bir kitap "Osmanlı Devrinde Dersim İsyanları" adını taşıyor ve burada üç büyük Dersim isyanı anlatılıyor.

2- 1919/21 yılları arasında, Kürdistan Teâlî Cemiyeti gibi dönemin demokratik Kürt örgütlerinde yer alan Vet. Dr. Colikzâde Mehmet Nuri, Koçgiri konfederasyonunun liderlerinden Alişan Bey, kardeşi Haydar Bey ve Alişer Bey gibi aydınların önderliğinde Koçgiri halk hareketi gerçekleştiriliyor.

"Güneybatı Dersim" olarak da adlandırılan Koçgiri bölgesi dışında; Sarıoğlu Hüseyin Hüsnü (eczacı), Dersimli Halil Bey (miralay), Dersimli Necip (doktor) ve Sarısaltıklı Dersimli Halil gibi birçok Dersimli Kürt aydını da o dönemde demokratik Kürt örgütlerinin aktif üyeleriydi.

3- Kemalist yönetim, Koçgiri'yi vurduktan sonra; Sünni Kürt aşiretlerin Koçgiri'ye destek vermemesini ve Şeyh Said hareketindeki dinsel parolaları iyi kullanarak, Dersimlileri 1925 hareketinden uzak tutmayı başardı. Dahası, hareket bastırıldıktan sonra ilk meclisin Dersim Mebusu Hasan Hayri Bey gibileri asılırken, yine aynı mecliste bulunan Dişap Ağa ve Mıço Ağa gibilerinden isyan aleyhtarları demeçler alınıyordu. Bununla da yetinilmiyor. 1926'da Elaziz Valisi Ali Cemal (Bardakçı) Bey ve Malatya Valisi Bozan Bey aracılığıyla 30'a yakın Dersim aşiret reisi Ankara'ya getiriliyor ve Mustafa Kemal'le görüşürülüyordu.

Bu tarih, Alevi/Kürt kimliğinden ve değişimlere açık olmasından dolayı Dersim'in asimilasyona tabi tutulacak, giderek tasfiye edilecek öncelikli yöre olarak seçildiği tarihtir. Dersim'i, diğer Kürt topluluklarından yahtma ve zamamı geldiğinde dersini vererek tasfiye etme, bu gizli politikamın temelini oluşturuyor. Nitekim, diğer hareketler bastırıldıktan kısa süre sonra sıra Dersim'e gelmiş ve 1926'da Ankara'ya çağrılan aşiret reislerinin hemen tamamı 937-38 olaylarında katledilmişlerdir.

4- Kürdistan'ın diğer bölgeleri gibi Dersim'de mezraları ve köyleri yok edip halkı belli merkezlerde toplama, 1925'te hazırlanan Şark Islahat Planı'nın bir

öngörüsüdür ve bu uygulama 1960 darbesinden sonra yeniden gündeme getirilmiştir.

1921'de Sakallı Nureddin Paşa'nın öncülüğünde, 140'ı aşkın köyün yok edilmesi ve çok sayıda insanın katledilmesinden sonra; damadı Dersim kasabası General Abdullah Alpdoğan tarafından da, çok daha kapsamlısı Dersim'de gerçekleştirilir.

1938 Dersim katliamı aşamasında, Tunceli Valiliği ve Kumandanlığı'nca Elazığ'da basılan bir kılavuzda köylerin ve ormanların nasıl yakılacağı bile belirlenmiştir. (Bu gizli kitapçığın künyesi şöyledir: Tunceli Bölgesinde Yapılan Eşkaya Takibi Hareketleri, Köy Arama ve Silah Toplama İşleri Hakkında Kılavuz, 1938.)

Dersim'deki 400'ü aşkın köy ve mezranın bugün 300'den fazlası ya yakılmış veya boşaltılarak tahrip edilmiştir. Yani devlet daha 1938'de bu uygulamanın yöntemine ilişkin kitapçık bile hazırlamıştı. Üstelik o zamanlar evlerin içine çalıcıyı toplanarak ateşe verilip yakılması öngörülmekteyken, günümüzde buna da ihtiyaç kalmamış ve lav silahlarıyla bu işlem alabildiğine kolaylaştırılmıştır.

5- Jandarma Umum Kumandanlığı'nın, 1938 Dersim katliamından birkaç yıl önce (tahminen 1934'te) yayımladığı, gözetim altında 100 adet basılmış "Dersim" adlı bir gizli rapor vardır. Bu raporda, Dersim'in Kürt kimliğinin yanısıra Alevi kimliğine de değinilmekte ve şöyle denilmektedir: "*Yavuz Sultan, Selim'in gazabı olmasaydı bugün güzel Türkiye'miz'de tek bir Sünni'ye tesadüf etmek imkânı belki de mümkün olmayacaktı. Eğer Yavuz'un garazı Dersim'in yalçın dağları içine girebilmiş olsaydı, herhalde Dersim'i de bugün maddi ve manevi başka bir yol üzerinde görürdük.*" (age. s. 37)

Söz konusu Rapor-Kitap'ta; 1860'lı yıllardan itibaren Dersim'e karşı düzenlenmiş askerî harekâtlar anlatılmakta ve bölgede yöneticilik yapmış çok sayıda asker ve sivil yöneticinin raporlarına yer verilmektedir. Kitabın cep bölümünde de, hem eski harekâtlara hem de yapılması planlanan harekâta ilişkin askerî planlar ve krokiler yer almaktadır. Rapor-Kitap'ta ayrıca, katliamdan sonra hangi aşiretlerin Batı bölgelerinde nerelere sürüleceğine ilişkin listeler de yer almaktadır.

Bilindiği gibi, 1925'ten sonra Kürt/Nakşibendi tekkelerinin yanısıra Alevi tekkeleri de kapatılmış; ancak 1927'de Bektaşî tekkeleri üzerindeki baskı göreceli olarak yumuşatılırken; Alevi/Kürt kimlikli Dersim ve çevresi dergâhları ve tekkeleri süresiz yasaklanmıştı. Bu yasaklanmanın yanısıra başta Dersim bölgesi olmak üzere çoğunlukla Alevi/Kürt yerleşimlerine cami yapılmaya çalışılması herhalde yukarıdaki

anlayışın bir ürünü olsa gerek.

Devletin Dersim İlgisi

Hakkı Naşid Uluğ gibi resmi ideoloji yanlısı muhbir yazar ve gazetecilerin "Derebeyi ve Dersim" ve "Tunceli Medeniyete Açılıyor" konulu resmi yayınları, çoğu Dersimlinin ve Türkiyeli aydınının belleğindedir. Bunlara, Niyazi Ahmed Banoğlu gibi Dersim katliamında bizzat bulunmuş muhbir-gazetecilerin "Dersim İsyanının İcyüzü", katliamı bizzat yöneten Jandarma Albay Nazmi Sevgen'in "Dersim ve Zazalar", Şark İlleri Asayiş Müşaviri ve Atatürk'ün danışmanlarından Hasan Reşit Tankut'un "Zazalar Hakkında Sosyolojik Tetkikler", halkbilimci Ferruh Arsuner'in "Tunceli-Dersim Halk Türküleri ve Pentatonik" gibi bilimdisi araştırmaları ile Barbaros Baykara'nın "Dersim" ve "Şirzi", Mustafa Yeşilova'nın "Kopo" gibi güdümlü roman çalışmalarını da eklemek gerekiyor. 1925 isyanından sonra Diyarbakır Valiliği, Dersim katliamı döneminde Elazığ Valiliği yapmış olan Ali Cemal'in (Bardakçı) "Dersim'de Üç Yıl" konulu yayımlanmamış anıları da bulunursa, sanırım bu zincire ilginç bir halka daha eklenmiş olur...

Yukarıda anılan ve 1998'de Kaynak Yayınları'na yayımlanan gizli Rapor- Kitap'takilerin yanısıra, elde edilebilen kimi açık ya da gizli resmî belgeler, Faik Bulut tarafından "Belgelerle Dersim Raporları" (İst. 1991) adıyla yayımlandı. Dersim'le ilgili hemen tamamı yayımlanmamış birçok gizli belgeye de bizzat "Kürdoloji Belgeleri"nde yer verdik (1994). Konuya ilişkin bir başka yayın ise M. Kalman'ın "Belge ve Tanıklıklarıyla Dersim Direnişleri" (İst. 1995).

Bu belgelerin ortaya koyduğu temel gerçekliklerden biri, Alevi-Kürt kimliğinden dolayı Dersim'i önce Kürdistan'ın diğer kesimlerinden yalıtma, sırası gelince de "hizaya getirme ve taşıyete etme"dir. M. Kemal'in daha Diyarbakır'daki kolordu komutanlığı aşamasında, tümüyle Kürtlerden oluşturduğu Muhafız Taburu'nun komutanlığına getirdiği, 1923'te Kürt ulusal giysileriyle Meclis'e çağırıp Lozan'a telgraflar çektiği Dersim Mebusu Hasan Hayri Bey'i 1925'te idam ettirmesi; yine 1926'da Ankara'ya davet ederek görüştüğü Dersim aşiret reisleri heyetinin hemen tümünü 1937-38'de katlettiği; 1925 hareketinden başlayarak diğer Kürt hareketlerinden uzak tutmayı başardığı Dersim'i son çıban olarak görüp 937/38'de vurması bunun birkaç örneğidir.

Yukarıda da vurguladığımız gibi; Kemalist yönetim, daha 1930'lu yılların başlarında hazırladığı gizli Dersim Raporu'nda; kimi Osmanlı yöneticilerinin de görüşlerini dayanak yaparak, Dersim katliamının

altyapısını hazırlarken, katliamdan sonra hangi aşiretlerin Batı illerinde hangi belde ve köylerde iskân edileceğine ilişkin bir listeye de yer veriyordu.

Bazı muhbir-gazeteciler, çoban kılığında Dersim yöresinde gizli araştırmalar yaparken; kimi Elazığ Halkevi temsilcileri de, halk arasına karışarak, sözde etnolojik ve folklorik derleme yapma adına halkın malvarlığı, insan gücü ve silah sayısı konusunda da tesbitler yapıyordu.

Mustafa Kemal'in, bu ön incelemelerin ardından 1936'da yaptığı şu açıklama, bir askerî manevra bahanesiyle 1937 yılı sonlarında başlayacak katliamın adeta habercisidir: "İç işlerimizde en önemli bir safha varsa, o da Dersim sorunudur. İçte bulunan iş bu yararı, bu korkunç çıbanı temizleyip koparmak ve kökünden kesmek işi her ne pahasına olursa olsun yapılmalı ve bu hususta en acil kararların alınması için, hükümete tam ve geniş yetkiler verilmelidir."

Dönemin Başbakanı Celal Bayar da, gerek o dönemde gerekse daha sonra yaptığı açıklamalarda bu katliamı açıkça itiraf eder: "Dersim'de birtakım hareketler olduğunu duyuyorduk. O sıralar askerî manevralar vardı. Mareşal Fevzi Çakmak, bu manevraları idare ediyordu. Bir haber geldi. Eşkîya bir karakolumuzu basmış; bazı askerlerimizin, jandarmanın tüfeklerini almış. Durumu Atatürk duymuş... Beni çağırdı. Durumu biliyorsun, gerekeni yap, dedi... Hemen işe başladım. O gün Dersim'i vurduk..." (Akis dergisi, sayı: 13/1987)

Burada, Dersim olayını bir "eşkîyalık" olarak sunmaya çalışan Celal Bayar, bundan bir yıl önceki bir açıklamasında ise şöyle demektedir: "Dersim isyanı tamamen Kürtlerin siyasi düşünceleridir. Bunlar ne anarşisttir, ne şudur budur. Bunlar doğrudan doğruya müstakil Kürt hükümetini kurmak istiyorlardı." (Tercüman gazetesi, 10.9.1986)

Bu katliam devam ederken, Kemalist kalemler şu iddiada bulunuyorlardı: "Şefkat ve merhamet gibi en yüksek insanlık duygusuyla hareket edilmemiş olsaydı, Dersim onbeş günde tamamen yok edilebilirdi. (...) Son Dersim hadisesi, ordumuz için bir manevra, kötü düşünenler için bir ibret sahnesi olmuştur." (Elazığ Halkevi/Altan dergisi, 28 Eylül 1937)

Üzerinde durulması gereken ilginç hususlardan biri, döneme ilişkin belgelere ve Atatürk'ün, Dersim'i bizzat bombalayan (Ermeni asıllı) manevi/pilot kızı Sabiha Gökçen'in açıklamalarına rağmen; bazı kesimlerin, hasta yatağında olduğu için Atatürk'ün bu katliamdan haberdar olmadığı yolundaki garip iddialarıdır.

Oysa, Atatürk, 1 Kasım 1938'de yani ölümünden yalnızca dokuz gün önce, Başbakanı Celal Bayar aracılı-

lığıyla Meclis'e gönderdiği mesajda, katliamın tamamlandığını şu sözlerle açıklamaktaydı: "Uzun yıllardan beri süregelen ve zaman zaman gergin bir şekil alan Tunceli'deki toplu haydutluk olayları belli bir program içindeki çalışmalar sonucu kısa bir sürede ortadan kaldırılmış, bölgede bu gibi olaylar bir daha tekrarlanmamak üzere tarihe aktarılmıştır." (Hıdır Göktaş; Kürtler/İsyan-Tenkil, 1991, s. 141)

Mustafa Kemal, 1926 yılında İsviçreli sanatçı ve gazeteci Emile Hüderbrand'a şu açıklamada bulunuyordu: "Geçmişte, birçok durumlarda Kürdistan'da ve Anadolu'nun diğer iç bölgelerinde, Cumhuriyet'in iradesine karşı çıkmak eğilimi gösterdikleri zaman, onları demirden bir elle ezdim. Örneğin bir defasında önderlerinin altmışını şafakla astırdım. O unsur (Kürtler) dersini almıştır ve bir daha benimle kılıç ölçüştürmeye kalkışmayacaktır."

Burada kastedilen hareket 1925'teki Kürt ulusal direniş hareketidir. Bu, 1923'te Kürtlerin reddi ve inkârı karşısında örgütlenmeye başlayan, 1924'te "Türk'ün süngüsünün görüldüğü yerde Kürtlük biter!" tehdidi karşısında kendini dışavuran ve 1925'te gerçekleşen bir hareketti. M. Kemal'in üstteki demeci verdiği tarihte, yalnız onlarca lideri asılmamış; yüzlerce köy yok edilmiş, binlerce ev yıkılmış ve 15 bini aşkın insan katledilmişti.

Mustafa Kemal'in "demirden eli", Dersim kasabı Abdullah Alpdoğan'da "Dersim'in tepesine inan tunç el"e dönüşmüştü. İşte, Dersim'in yerine "Tunceli" adı buradan geliyordu...

Şunu özellikle vurgulamamız gerekiyor ki, 1937/38 Dersim olayı, bir isyan değil; gerçek anlamda bir katliam ve tasfiye hareketidir... Yukarıdan beri anlatılan acılı gerçek karşısında, büyük Kürt yurtseveri Mehmed Nuri Dersimi'nin şu sözünü birkez daha hatırlatalım: "Yüzyıllardan beri hep yenildiğimiz, hep ezildiğimiz doğrudur. Ama en az bunun kadar doğru olan bir şey vardır ki, o da direnişten asla vazgeçmediğimizdir."

Şark Islahat Planı ve Dersim'in Asimilasyonu

1925'te uygulamaya konulan gizli Şark Islahat Planı'nda Dersim'in durumu şöyle değerlendirilmektedir: "Dersim'in diğer yörelerden farkı (...) anlaşmazlıkların kendi silahlarıyla halledilmesi, reislerine daha bağlı olmaları; Dersimlilerin hâlen Kürtçe konuşmalarına ve Alevilikten dolayı Kürtlük iddiasında bulunmalarına rağmen, çoğunluğunun Türkçeyi bilmesi ve konuşabilmesi önemli hususlardır. Dersimliler de diğer yerler halkı gibi çiftleri ateşli silaha sahiptir. Özellikle şimdiye kadar Dersim'de kesin bir cezalandırmanın yapılmamış olması,

1916 harekâtının cezasız kalması bunlara daima güç vermektedir." (M. Bayrak; Kürtler ve Ulusal Dem. Müc. 1993, s. 456)

Söz konusu plana ilişkin gizli raporlarda, "Alevilik sebebiyle Kürtlük iddiasında bulunan" ve kendilerinin Horasan'dan geldiklerine inanan Dersim aşiretlerini asimile etmenin, diğer Kürtleri asimile etmekten daha kolay olduğu savunuluyor ve "özellikle Dersim, öncelikle ve ivedilikle yatılı bölge okulları açılmak suretiyle Kürtlüğe karışmaktan bir an önce kurtarılmalıdır" deniliyor.

Planda ayrıca, "Dersimlilerin Dersim'den çıkmak isteyen kısımları Sivas'ın batısında gösterilecek yerlere nakledebilirler" görüşüne yer veriliyor.

1927 yılından başlayarak hükümetlere değişik periyodlarla Kürtler konusunda raporlar veren Prof. Hasan Reşit Tankut da, 1960 darbesi sonrasında hükümete verdiği bir raporda; Dersim'e Türk göçmenlerin yerleştirilmesinin uygun olmayacağını, en uygun çarenin "Dersim'de Dersimlileri yerleştirmek yani Dersimlileri dağlardan ve perakende köyçüklerden ovaya indirmek" olduğunu söylüyor. Dersim'de küçük sanayinin geliştirilmesini ve okullaşmanın yaygınlaştırılmasını öneren raportör, "Dersimli çabuk uyarlaşır, yapı olarak uygardır; çabuk Türkleşir çünkü dili Türk fonetiğine uyar" öne-risinde bulunmaktadır.

Sonuç

Özetle, Kürdistan'ın diğer bölümlerinden sonra sıra yine Dersim'e gelmiş ve bu zoraki plan yine uygulanmaya çalışılmaktadır. Senaryo aynı senaryo, film aynı film; yalnızca araçlar gelişmiş ve aktörler değişmiş. Peki nereye kadar devam edecek bu kirli ve talihsiz oyun? Nerde görülmüş "zorla güzellik" yaratıldığı? Ne diyor Kürt bilge ozan Cegerxwîn:

"Sedan sal, hezaran zimanê meye
Wekî me di bin destê dijmindeye

Çi gernas û mêre di meydanê ceng
Ne şûr ne mertal, ne top û tifeng."

Koçgiri'nin ve Dersim'in ünlü şairi Alişer ne diyor, daha katliamdan iki yıl önce:

Ol Yezid'in fikri Dersim'i vura
Silahlar toplanıp çöllere süre
Zâlimler, zannetme bu size kala
İnşallah bir eroğlu meydana gele
Hak yolunda intikam ala... ❀

MÎRNAME

LOKMAN POLAT

"Ez bûyerên dîrokî dikime roman. Bila bi roman dîrok were xwendin ku ji dîrokê ders were girtin."

Jan Dost

Jan Dost nivîskarekî kurd ê binxetê ye. Berê di hinek kovarên kurdî de û niha di malpera kurdî "Diyarname" yê de nivîs dinivîse. Heta niha bû sê romanên wî têne weşandin. (3gav û 3darek, Mijabad, Mîrname)

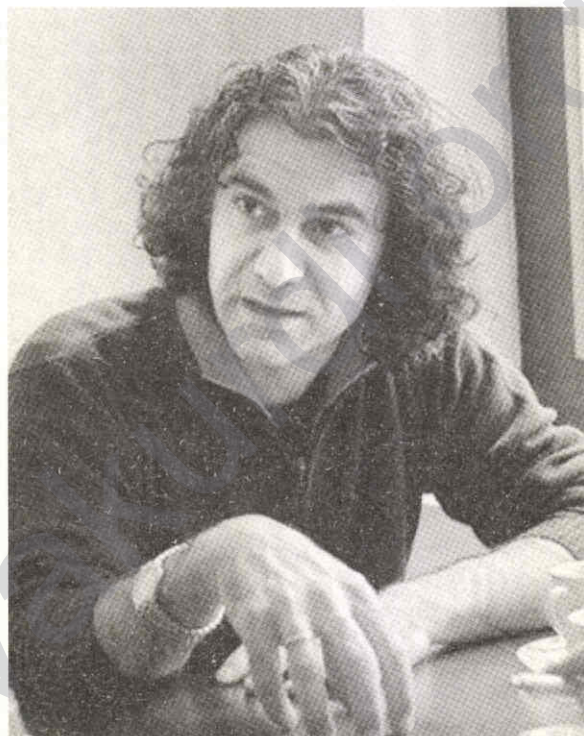
Niha ez ê di der barê romana Jan Dost ya bi navê "Mîrname" de kurteşiroveyeke xwe pêşkêşê xwendevanên kurd bikim.

Jan dost mijarên romanên xwe ji bûyerên dema nêzîk a dîroka Kurdistanê digre û naveroka romanên xwe li ser serok û sexsiyetên kurd û bûyerên dema wan dihene. Romana wî ya bi navê "Mijabad" li ser damezrandina komara kurd a Mehabatê û darvekirina Serokê Komara Kurd Qazî Mihemed e. Romana wî ya bi navê "3gav û 3darek" li ser serihildana Şêx Saîdê nemir û darvekirina wî ye. Romana wî ya bi navê "Mîrname" jî li ser westa, pêşeva û mîrê edebiyata kurdî Ehmedê Xanî û dema wî ye.

Romannivîser ne wekî nivîsîneke biyografîk, bi zimanekî edebî rastî û xeyalê têkilhev kiriye û roman afirandîye. Wî, di sexsiyeta Ehmedê Xanî ê rewşenbîr de têkoşîna rewşenbîrî ya li hember desthilatdariyê aniye zimên. Tevna romanê bi bûyerên dîrokî û fantazyê hatiye honandin. Di romanê de nakokiyên di navbera siyasatmedar û rewşenbîran de bi şêweyê edebî hatiye ravekirin ku ew nakokî hêj jî bi rengên cuda di navbera siyasatmedar û rewşenbîran de hene.

'Mîrname' dikare bibe fîlm

Roman bi definkirina –binaxkirina – laşê Ehmedê Xanî dest pê dike. Di destpêka romanê de definkirina Ehmedê Xanî û strana ku xwişka wî di der barê wî de gotiye gelek baş hatiye ravekirin. Ev destpêk dikare bibe destpêka sahneya fîlmek, anku fîlm bi vê sahneyê dest pê bike. Ji ber vê romanê fîlmeke baş a li ser Ehmedê Xanî dikare bê kişandin. Senarîstekî jir, zana û pispor jî ber vê romanê dikare

senaryoya fîlmeke li ser Ehmedê Xanî binivîse û bike fîlm.

Beşa ku sernavê wê "Xanî name dinivîsand" de, nivîskar bi devê Teymûrê Fasiq ê meyxwir têkiliyên Teymûr û Xanî rave dike. Di beşa pêşîn a destpêkê de vebêj nivîskar bi xwe bû, vê beşê de vebêj Teymûrê meyxwir e. Li gor vegotina vebêj Teymûr, Ehmedê Xanî jî Mîr re nameyêke dinivîse, lê belê naveroka nameyê nediyar e, bê ji bo çi ye? Li gor gotinên vebêj Teymûr, derdê Seyda – Xanî – heye û diyar e hinekan ew êşandiye û rihê wî azirandine.

Di romanê de gelek sernav û jêrenavên navbera bejan hene. Di hinek romanên klasîk de û di hinek romanên Orhan Pamuk de jî wiha gelek sernavên beşan û jêrenav hene. A girîng sernavê beşan nîn in, bi hev û du girêdana beşan in. Bi hev û du girêdana beşan bi rêk û pêk be û her wiha hemû beş li du hev herikandî bin, serketina berhemê dide nişandan.

Asta Jan Dost û Paulo Coeho

Mîrname her çiqas derbarê Ehmedê Xanî de be jî,

romaneke biyografik nîn e. Di vê romande evîn heye, piçek erotîzm heye, desthilatdariya xwînî heye, hevokên balkêş yên edebî hene. Ev roman romaneke nûjen a edebiyata kurdî ye. Mîrname di hêla teknîka nivîsînê, metoda ravekirina kesan û tevna vegotinê ve wekî romana Paulo Coelho ye. Di pirtûka Paulo Coelho de (ku navê wê "Cadûya Portobello – yan jî Pîreboka Portobello" ye) kesên cuda bi çavên cuda wekî vebêj behsa jinîka lehenga romanê –Athena – dikin. Di Mîrname de jî kesên cuda wekî vebêj behsa lehengê romanê, anku behsa Ehmedê Xanî dikin, lê hindik behsa wî û pir behsa xwe dikin. Xwezî wan vebêjan hindik behsa xwe û pir behsa Ahmedê Xanî bikirana.

Mîrname di warê mijara kesayetiya Ahmedê Xanî de û her wiha di hunandin û tevna romanê û ravekirina vebêjan, bi zimanekî edebî qala tiştên cur bi cur kirin, dîmenên civakî û tîkiliyên insanan û nakokiyên taybetmendî û balkişandina li ser hinek tiştan ku herdem civakê û rewşênbiran eleqeder dike de berhemeke serketî ye.

Roman beş bi beş bi devê vebêjên cuda tê ravekirin. Di beşa bi sernavê Emerê Xiznedar û Şengê de, Emer û Şeng herî zêde qala xwe dikin. Emer behsa korbûna xwe – ku çavên wî kor dibe – û behsa dengbêjiya xwe dike. Şeng jî behsa zewaca xwe dike. Şeng jî Ehmedê Xanî hez dike, lê bavê wê ew dide zilamekî şêst salî ku navê Xoce Ellahqûlî ye. Di nav civaka kurd de keçên hijdeh, bîst salî bi kesên navsal û kalepîr re zewicandin hêj jî heye. Bavê keçikê jî bo qalind bistîne keça xwe dide kesekî navsal yan jî bi umir, temen mezin û jê qalind digre. Dema Şeng bi Xoce Ellahqûlî re dizewice hivde salî ye û Ellahqûlî şêst salî ye. Jîniya Şengê ya li ba Ellahqûlî sêzde sal didome. Şeng dibe sî salî û Xoce Ellahqûlî dibe kalê heftê û sê salî.

Li ser kuştina şexsiyeteke dîrokî

Di her beşa romana Mîrname de vebêjeke heye. Vebêj pir in. Her wekî Hecî Zuhdîyê bazirgan, Buharî, Mele Ferîd, Mîrze Sebrî, dengbêj Dostoyê Ormewî, Recebê Terzî, Xalidê Çolaq, Sofî Heyderê Qersî, Şêx Seyfedînê Cubbeşîn, Hekîmê Fille, Mele Salihê Cizîrî, Selaheddînê Sehraf, Selimê nalbend, Bengîne dergevan, Şemsoyê qewwal, Mîr û Mele Îsmailê Bazîdî hene. Ez ê behsa vegotinên van hemû vebêjên ku qala çî dikin, nekim. Di nav van vebêjan de behsa çend mijarên balkêş ku jî alî vebêjan ve têne ravekirin bikim û şiroveya jehrdayîn û bi jehrê kuştina Eh-

medê Xanî bikim.

Ez jî jehrê dest pê bikim. Navdarekî ku bi jehrê nemire, neyê kuştin û jî alî romanivîser ve di romanê de bi jehrê bê kuştin, çawa dibe? Gelo heqê romanivîser heye ku şexsiyeteke kurd ku ne jî rêzê ye û ew navdarekî nemir, westayê edebiyata kurdî a klasîk e û di rastiya jiyana xwe de bi jehrê nehatiye kuştin. Lê di romanê de bi vê şeweya jehrdayînê tê kuştin. Gelo heqê romanivîser heye ku rastiye wiha berevajî bike û bi şeweyeke derewîn şexsiyeteke kurd bide kuştin? Roman romaneke fikcion bana, bi şeweyeke xeyalî bihatana afirandin, leheng, kes û figurên wê jî bi xeyalî bana û bi xeyalî bihatana qulqandin û romanivîser leheng bi jehrê bidana kuştin, gotineke jê re tune bû. Lê belê dema şexsiyeteke rasteqîn bi şeweyeke din û nerast bê kuştin, gelo ev dibe? Şêx Saidê nemir bi sêdarê hate eliqandin û xeniqandin. Gelo dibe ku romanivîsereke rabe wî li ciheke din bide kuştin? Yan jî wî di ala wî de di nav livinan de bimirîne? Rêberê

kurd Mistefa Barzanî jî ber nexweşiya qanserê çû ser heqîya xwe. Gelo dibe ku romanivîsereke di derbarê wî de roman binivîse û wî li çiya bide kuştin, yan jî wî bide girtin û jî alî Saddam ve wî bi sêdarê bide îdamkirin? Bi min nabe ku rastiye dîrokî bi şeweyeke nerast bêne ravekirin, bêne berevajî kirin, bêne guhertin. Nivîskar bila bi xeyalî jehrê bidana Ehmedê Xanî, wî nexweş bixistana, lê bila wî bi jehrê nekuştana.

Di vegotina Hecî Zuhdîyê bazirgan de diyar dibe ku wî keça xwe Şengê çima nedaye Ehmedê Xanî. Li gor gotina Hecî Zuhdî, Ehmedê Xanî jî hêla madî ve feqîr bû, tişteke wî tunebû, mal û milkên wî nebûn.

Dem a min pirtûkê dixwend û ez hatim beşa sernavê "Buharî" min got qey ez ê di vê beşê de ramanên felsefî û tesawufî bixwînim. Buharî olperestekî alim ê ola Îslamê ye û pirtûkên wî yên der barê ol û tasawufê de hene. Di vê beşê de romanivîser bi devê wî – anku vebêjê vê beşê Buharî ye – ew dike kurd û pê kurdî dide nivîsin. Û her wiha li gor nivîskarê romana Mîrnameyê her wekî ku Buharî li Bazîdê jiyaye, dide ravekirin. Ev tişt li rastiya Buharî naqûnce û xeyalî be jî nabe ku Buharî bike kurd û pê bi kurdî bide nivîsin. Buharî li bajarê Buharayê jî dayik bûye, li bajarê Semerqantê jiyaye û li wir miriye. Ew kurd nîn e û wî bi kurdî du rêz jî qet nenivîsiye. Wî li ser hedîs û oldariyê gelek nivîsiye û pirtûkên wî hene.

'Mem û Zîn' û ji dîn derketin

Di çend beşan de behsa dijayetiya kesana ku li dijê Ehmedê Xanî dijayetiya dikin, li hemberê wî derdikevin û paşgotiniya wî dikin tê qal kirin. Piştî ku Ehmedê Xanî berhema xwe ya nemir "Mem û Zîn"ê dinivîse, mîr, mele û kesên hesûd li hemberê wî derdikevin û wî bi "ji dîn derketiye" sûcdar dikin û her weha wî bi "fîkrên şeytanî diparêze" tawanbar dikin. Ji wê jî zilamekî bi navê Mîrza Sebrî pere dide yekî kîmyager û bi jehreke kîmyewî dixwaze wî bikuje. Ji xwe paşê jehrê kîmyewî didinê û ew pê dimire.

Vebêj dengbêj Dostoyê Ormenî di vegotina xwe de dibêje: "Ahmedê Xanî gotiye de li qedera me kurmancan binêre! Li wir ecem çî tîne serê me, li vir jî rom wisa dikin... dibêjim sultanekî me jî yan şahekî me jî hebe û me ji destê leîman derîne!... Dibêjin em û seltenet çiyê hev in! Kurmancan layiqê dewleteke nabînin."

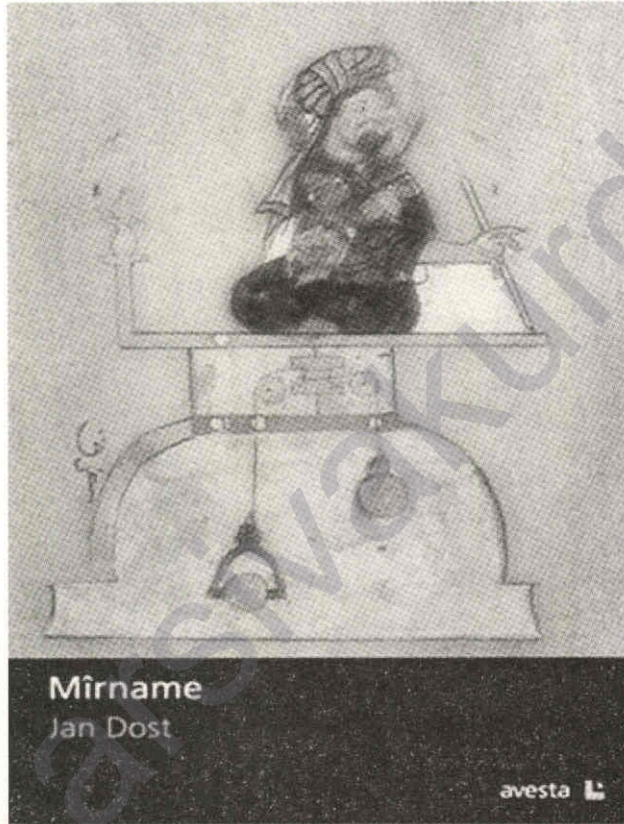
Dîtin, raman û felsefa Ehmedê Xanî li ser parastina dewleteke kurd hatiya afirandin. Wî ji bo kurdan damezrandina dewleteke kurd parastiye. Ew li pey lêgerîna yekîtiya kurdan û desthilatdariya kurdan bûye. Wî daxwaza damezrandina dewleteke kurd bi şeweyeke eqilane û bi gotinên vekirî aniyê zimên. Fîkr û ramanên wî bingeha welatparêzî û neteweperestîya kurd e. Ew hem westayê edebiyata kurdîye û hem havê welatparêzî û neteweperestîya – nasjonalîzma – kurdan e. Lewre jî berhema wî ya nemir "Mem û Zîn" jî bo kurdan zagon e.

Di romannivîseriyê de taswîra cih û waran girîng e. romannivîser heger bi xeyalî bajareke ava bike û taswîra bajêr li gor dilê xwe bike dibe û jê re gotin tune. Lê heger romannivîser behsa bajareke heyî bike û ew bajar li ber bahrê nebe û bajar wekî ku li ber deriyê ye bide nîşandan, nabe. Bajarekî Antakya li ber behrê nîn e, M. Uzun di romaneke xwe de her wekî ku bajar li ber bahrê ye dide nîşandan û taswîra bajêr di-

ke. Romannivîser Metîn Aktaş nizane ku Çiyayê Gebarê li ku ye, ew di romana xwe de her wekî ku çiyayê Gebarê di navbera Amed û Dara Hênê de ye, dide nîşandan. Bajarekî Rewanê – Eriwan- bajareke ermenîyan e û niha jî paytexta komara Ermenistanê ye. Romannivîser Jan Dost wê wekî bajareke qizilbaşan dide nîşandan. (di nav runîştvanên bajêr de belkî yek malbateke qizilbaş jî tune.) Di tu demê de dirokê de li bajarekî Rewanê di navbera artêşa Osmanîyan û artêşa eceman de şer çêbûye. Lê nivîskarê kurd Jan Dost

–belkî jî ber nezaniya erdnîgarî û dirokê – di navbera artêşa Osmanîyan û eceman de li Rewanê şer dide çêkirin. Dema vebêjê romana Mîrnameyê Xalidê Çolaq dibêje Ordîya Osmanîyan ber bi Rewanê ve diçe û diçe Rewanê, mirov dibêje qey dê ermenî derdikevin pêşberê wan û ew bi ermenîyan re pev biçin, şer bikin. Lê, ne ermenî, "qizilbaş û leşkerên eceman" derdikevin pêşberê wan û bi wan re şer dikin. Ev jî dide nîşandan ku zanîna romannivîser di hêla cografî û dirokî de tune û taswîrên nerast û nedîcîde kiriye. Ev jî

kêzanan û qelsiya nivîskar û romanê dide nîşandan. Destnîşankirina qelsiya romanê nayê wê maneyê ku serketina wê mirov bînpê dike. Digel hinek qelsiyên gelek hêlên wê yên serketî hene. Dema mirov romaneke binîrxîne, şiroveya wê ya pîralî bike, divê mirov kêmanî, qelsî û serketinên wê jî bîne zimên. Dema hinek rexnegir – ku di esase xwe de ew rexnekujin û nezanên edebiyatê ne – berhemeke edebî şirove dikin, wê bi tevahî nebaş, xirab didine nîşandan. Nîrxandina yekalî jî pîvanên rexnegiriyê re û jî şirovekirina zanîstî re ters in. Romana mîrê edebiyata kurdî "Mîrname" her çiqas di hinek waran de qels be û di hinek waran de kêmasiyên wê hebin jî, di esase xwe de romaneke serketî ye. ✽

Li ser wergera berhemên teatrî an lîstikên dramayê

BENGÎN AMEDÎ

Li ser wergera berhemên teatrî an lîstikên dramayê – Tiyatro çevire eserleri ya da draması üzerine

Di xuyanga sernameyê de jî tê ditin ku nivîsa me jî serî de dikeve niqaşekî. Helbet peyva 'şano' di derdora hunerê yê kurdan de peyvekî rûniştîye û em berevajî wê nafikirin lê jî bo pêşerojê em nikarin heman tiştî bibêjin. Ji ber ku xebat û hilberînên teatrî, (belê emê peyva teatrê bikar bînin) çiqas pêş de biçê wê termînolojî jî zêdetir biguhere. Werin bê ka cihêbûna van peyvan çî ye emê hinekî li ser rawestin.

Peyva şano di frensî de tê maneyên sehne (dik) û avahiyên ku lîstik tê lîstine. Tekstên ku jî bo lîstinê hatiye nivîsandin re jî 'dram' an drama tên gotin. Lê ev kar û xebatên lîstikvanî, tekst, rejî

(derhênerî), ronahî, dekor û hwd. re bi gelamperî 'teatrî' tên gotin. Di bin siya van agahiyan di der barê wergerê de em çend tiştan bibêjin.

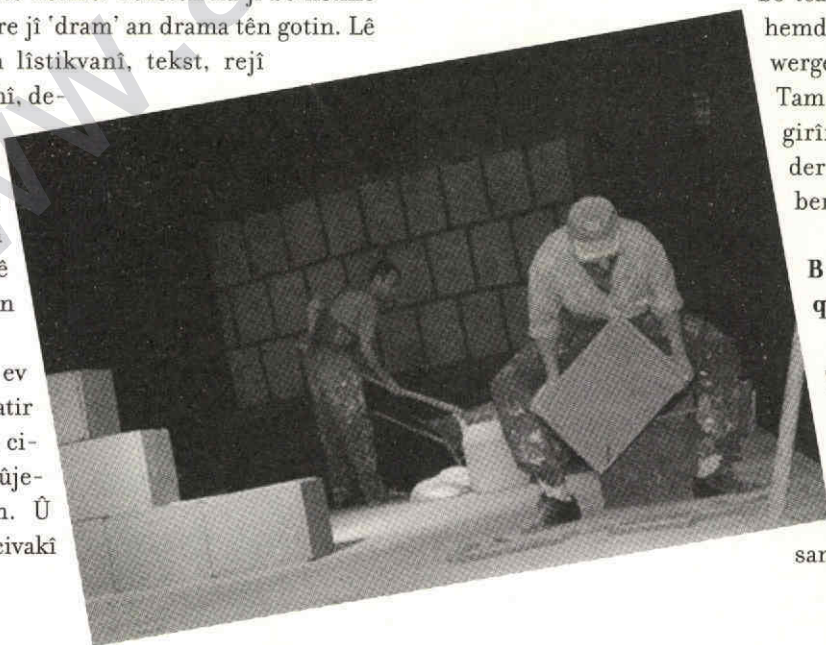
Berî her tiştî ev nayê înkarkirin teatrî an teatro di jiyana civakê de mercê nûjeniyê ye bêguman. Û helbet di jiyana civakî

de jî tevgera moderniyê de jî girîng e. Aliyek din (ji bo îro) teatro jî hevokan, ji peyvan, ji bûyeran, ji hestan, ji bireweriyên pêk tê ku di wê navê de girîngiya zimên derdikeve holê. Lê dibe ku hinek bi dudilî li wê binihêrin û bibêjin "Çima di wê hunera hemdemî de yê girîng awayê estetîka dîtbarî ye û êdî dema peyvan nîn e "ji ev tiştêki ne rast e. Wekî gotina Heidegger "Ziman mala hebûnê ye." Ji xwe mirov jî parçeyek hebûnê ye û teatro jî xwediyê peyv, deng û tevgerê ye. Ev yek 2500 sal in wisa ye. Her civak bi zimanê xwe yê dayikî tekstan binivîsin û wê bêne lîstin. Lê helbet ji

bo teatrekî gerdûnî û hemdemî re lîstikên wergerî jî pêwîst e. Tam di wê neqebê de girîngiya wergerê derdikeve li hemberî me.

Berhemên qedîm

Heta niha li Tirkîyê û Kurdistanê gelek lîstikên bi kurdî hatine lîstin û nivîsandin. Di nav van

listikan de yê balkêş an bi bingeha xwe ya dramatik bitendurist mixabin pîr kêm in. Dibe ku du sê mînak hebin lê bi gelemperî berhemên xurt nîn in. Lê di hin listikên wergerî ya rojavayî an bi tirkî de mixabin qelsiyên giran hene. Dibe ku ji bo hin şanogerên ku dixebitin û hewl

didin re nebe zaxê em mînak nedin lê em li ser rawestin. Me behsa wergera listikên rojavayî û tirkî kir lê rastiyeke heye divê em binin zimên ew jî çiqas listikên rojavayî ku hatine listin hene hemû jî tirkî hatine wergerandin. Cara pêşin mirov bifikire bê ka çi zerara wê digihije lê ev yek şaş e. Ji ber ku ew bûyer, bîrewerî û karakter (kesên listikê), rêbaza hunerî bi feraseta zimanekî hatiye vegotin. Ango mantiqa ziman li ser rûniştîye û ev berhemê di ji hêlîna xwe nayê derxistin. Bi gotinekê din wergera tekstê ku hatiye wergerandin nabe. Bi nihêrîna şanogerekî ez vê bibêjim tragedya û komedyayên Shakespeare û Yewnana Qedîm bes bi tenê bi zimanên îngilîzî (dema Elizabetê) û Yewnaniya qedîm tîne wergerandin. Her wiha Gogol û Çexov jî ji Rûsî. Li hêla din wergera listikên ku bi orjînalê xwe tirkî ye hatine çêkirin de jî heman şaşî tê xuyakirin ew jî xerabûna zimanê ye wateyî ye. Di vê navberê de tiştek jî bibêjim wê wergerên xerabe ku me behsa wan kir niha di piyaseyê de bi awayê çapkîrî tîne firotin ku ev jî tiştekê balkêş e. Di bira dawîn de ez dixwazim wergerên teatriyê ku rêk û pêk nehatiye kirin dikare çî bîke û çî zerara wê digihêje de çend tiştan rêz bikim.

Lîstikan bi zimanê diyakê nizanibe nabe

Wergerekî nebaş berî her tiştî di dramaturgiyê de pîrsgirêkan derdixe. Bê ka çawa derdixe? Di destpêka xebata listikekê de xwendin (reading) rejî û hunerên din yê teatîrî jî dixê bin bandora xwe. Ev xwendin wêneya listikê pêk tîne. Di çêkirina xuyanga listikê de

ji hem hêma, hem metafor û hem jî felsefeya dramê jî peyv û hevokan pêk tî. Lewra şewaza listikê jî şanikeran çêdibe. Şaniker jî alavê rejîsorekê ye. Ger ziman an peyvan van tiştan dernexe holê serkeftina listikê jî asteng dibe.

Xala duyem jî di warê listikvaniyê de ye. Ger listikvanek bi zimanê xwe yê dayikî nîkaribe têbigihije wateyên peyvan jêderxistina karakteran de jî gelek zehmetiyê dikişîne. Her wiha ev yek dibe sedema tekçuyîna listikvaniyê jî. Ev rewş di warê mijarê de jî temaşevanê dixê dualitiyê.

Zimanê şanogerên kurdê duyem

Va ye em lê dinihêrîn wergerên xirab di hunera teatîrê de çiqas tiştên neyînî derdixin holê. De îcar di wî warî de pêşniyazên me çî ne dixwazim wan binim zimên. Kesên ku bi kurdî karê teatîrê dikin berî her tiştî bi zimanê xwe yê dayikî tekstan binivîsinin baştir e. Eger ku dixwazim listikên biyanî bilizin mixabin rêyekê zor û zehmet jî wan re pêşniyaz dikim ku ew jî hînbûna zimanên ewrûpî ye. Çi îngilîzî, çî frenewî, çî yewnanî û çî almanî kîjan dibê bila bibê divê jî orjînalê wê bê wergerandin. Lê di wî warî de dibe ku em dikarin destûr bidin ew jî wergera listikên ku bi orjînalê xwe tirkî ye.

Çima, ji ber ku kesên bi teatîrê mijûl dibin zimanê wan ên duwem an biyanî tirkî ye. Lê ev yek jî dîsa ne tiştekî hêsan û rehet e. Her çend di piyaseyê de çend listikên ku ji tirkî hatine wergerandin jî mixabin ne bi

kurdî ye.

Di dawîya nivîsê de em dikarin vê bibêjin: Di jiyanê civakî de werger di her warî de (sînema, teatîr, felsefe, zanistî, edebî û hwd.) mercê xwe ragihandina kulturên cihanî ye, nûjenî û şarezayiyê ye. Divê kurdê baş bizanibin û him zimanê xwe, him jî zimanên biyanî baş fêr bibin. Ji bo jiyanê hunerî û kulturî em bêjin ji hemû kurdan re qewet be. ✨

Kızıl Afiş'in ardındaki şair:

MANUŞYAN*

RAGİP ZARAKOLU

'Kızıl Afiş', Nazi işgaline karşı yürütülen direniş hareketinin en büyük efsanelerinden biridir. Tıpkı 'Kızıl Orkestra' gibi. Fransa'da uzun yıllar boyunca sadece sosyalist Ermeniler Manuşyan'ın anısına anma toplantısı düzenlerken bugün her siyasal eğilimden olanlar onu birlikte anıyorlar. Ne güzel...

İşgal altındaki Fransa'da Naziler ve işbirlikçi Fransızlar, işgale karşı direnenleri 'terörist' olarak niteliyorlardı. Bir de afiş asmışlardı duvarlara. Faşist işgale karşı özgür Fransa uğruna canlarını verenlerin etnik kökenleri yer alıyordu bu afişte: ERMENİ... YAHUDİ... POLONYALI... İSPANYOL! İkinci sınıf yurttaşların, Fransa'yı kurtarmak ne haddine idi, Fransızların önemli bir bölümü havlu atıp teslim olmuş, hatta işbirliğine girmişken. Bunun nasıl bir kompleks yarattığını anlamak mümkün.

Ama çeşitli zulüm ve kıyımlardan kurtulmuş halkların bu sağ kalmış çocukları faşizmin ne demek olduğunu çok iyi biliyorlardı. Ve harekete ilk onlar geçtiler, komünist Fransızlarla birlikte. Fransız komünistleri de çok gayretli idi. Onlar da, partinin Sovyet-Nazi paktı sırasında izledikleri utanç verici politikanın izlerini silmek istiyorlardı.

Türkiyeli sosyalistlerin hence Ermeni sosyalistlerine bir vefa ve teşekkür borcu var. Bu coğrafyaya sosyalist idealleri oldukça erken bir dönemde taşıdıkları için. Araştırmacı dostum Sait Çetinoğlu'nun belirttiği gibi: "Ermeni Devrimci hareketlerinin tarihine baktığımız zaman Ermeni toplumunun sosyalizmle çok erken tanışıp ilgi duyduğunu görüyoruz. Engels'in, Komünist Manifesto'nun 1888 tarihli İngilizce baskısına yazdığı 20 Ocak 1888 tarihli önsözündeki: 'Bundan birkaç ay önce İstanbul'da yayınlanması beklenen [Komünist Manifesto'nun] Ermenice çevirisi, bana söylendiğine göre, yayıncı Marx'ın adını taşıyan bir kitap yayınlamaktan korktuğu, çevirmen de kitabı kendi eseri gibi göstermeye yanaşmadığı için gün yüzüne çıkamamıştır' sözlerinden Manifesto'nun 1887 tarihinde Ermeniceye çevrildiğini anlıyoruz. Ermeniler çok erken sayılabilecek bir dönemde Marksizme ilgi duymuşlardır. Engels'ten yapılan alıntı Ermenilerin İngilizce konuşan halklarla aynı zamanda Komünist Manifestoyu dillerine kazandırdıklarını anlıyoruz.

Ermeni devrimciler çok erken bir tarihte bu coğrafyada

devrimci partilerini de kurarlar. Ancak bu partiler ve militanları bilinmez ya da bilinmek istenmez ve Türkiye sos-

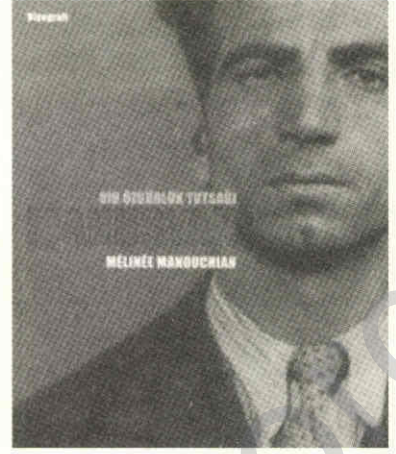
yalist hareketi Türklerle birlikte başlatılır. Türkiye sosyalist hareketinin miladı olarak TKP gösterilir.

Oysa 1915'te Beyazıt Meydanı'nda idam edilen Ermeni sosyalistler, son nefeslerini 'Yaşasın sosyalizm!' sözüyle birlikte vermişleridir.

Ermeni devrimcileri, 1915 soykırım sürecinde bir askeri operasyon çerçevesinde toplanıp katledilerek kadim topraklarından kazındılar. Bu operasyonun bir parçası olarak Sosyal Demokrat Hınçak partisi militanları ve yöneticilerinden 20'si de evlerinden toplandılar ve Askeri Mahkeme'de yargılanıp, başta gerici Rus Çarlığının Kafkasya Genel Valisine yönelik eylemi ile nam salan PARAMAZ (Madteos Sarkisyan) olmak üzere içlerinden 20 yönetici 2 Haziran 1915 tarihinde Beyazıt Meydanı'nda idam edildiler..."

Soykırımdan Nazi infazına...

Direnişçi Manuşyan'ın köklerinde Ermeni devrimci sosyalist hareketinin mirasının yer aldığına işaret eden Çetinoğlu şöyle devam eder: "Daha önceki Birinci Büyük Savaş, bütün Avrupa halkları için yıkım olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu halkları için de bir felaket olmuştu. Ve bu felaket sırasında İmparatorluk unsurlarından Ermeni halkı 20. yüzyılın ilk soykırım uygulaması ile yüz yüze gelmişti. Ermeni halkı ile birlikte Ermeni devrimcileri de bu coğrafyadan kazmışlardı. 1915 yılında yapılan tehcir ve soykırımdan sonra, sağ kalan militanlar ise, göçürülenlerin ve sığınmacıların toplandığı Yakındoğu ülkelerinde yeniden örgütlenen Ermeni Sosyal Demokrat Partisi Hınçag ve Ermeni Devrimci Federasyonu Taşnag Partisi çatısı altında toplandılar. Taşnaglar Sosyalist Enternasyonalle ilişkilerini yeniledi ve Sovyet rejimini eleştirdi, Hınçaglar ise onu destekledi. İlk Ermeni komünistler de Hınçaglardan çıktı. Ve bunlar, İran, Suriye-Lübnan ve Mısır'da komünist partilerin kuruluşunda tarihsel roller oynadılar. Bunların bir kısmı Batı Avrupa ülkelerine göç ettiklerinde de, buradaki sosyalist hareketlere katılarak sınıf mücadelesini bu örgütlerde sürdürmeye devam ettiler. Bunlardan biri de bu mücadele

strasında hayatı bir Nazi infaz mangası önünde son bulan, 1 Eylül 1906 Adıyaman doğumlu, Cünye'deki mülteci kam-pundan on bir-on iki yaşlarında sağ kalarak çıkıp, Fran-sa'ya gitmeyi başararak, orada tutku ile kendi kendini eği-ten, şiir yazar, edebiyat dergileri yayınlayan Misak Manuş-yan'dı."

Misak Manuşyan kimdi? Eşi ve mücadele arkadaşı Mélinée şu sözlerle Manuşyan'ı özetler:

"O doğuştan kahraman değildi. Bunun yaşayan bir ör-neği idi. Öyle ki, kahramanlığı, gündelik hayatın her anın-da gözlerinizi kamaştırabilirdi. İçindeki güç, sıra dışı bir kaderin habercisiydi. Ölümü korkunç bir talihsizlik oldu. Kurşuna dizildiğinde otuz yedi yaşındaydı. Bu otuz yedi yı-lün dökümünü yapacak olursak, yirmi yaşına kadar yetim-hanede kaldığını, son beş yılın ya Direniş'te ya hapiste, on-dan önceki beş yılın da neredeyse bütünüyle militanlıkla geçmiş olduğunu görürüz. Kendini kültürel, ideolojik ve pra-tik bakımdan yetiştirerek geçirdiği yılları da hesaba katar-sak, biriktirdiklerinin meyvelerini verebileceği bir anda öl-müş olduğunu saptayabiliriz."

Manuşyan gibi duygulu bir şairin doğrudan suikast eylemine karışmasını Mélinée anlamakta güçlük çeker: "Bana bütün bunları anlattığında, ilk önce anlam vereme-dim. Hareketini kinadığımdan değil, aksine! Gerçi, onun örgütleyici olarak da çok becerikli olduğunu biliyordum ama benim tanıdığım Manuş'un, yani onca yumuşak, onca sa-kin, bir anlamda onca şair olan Manuş'un bir suikasta doğ-rudan katılmayı neden kabul ettiğini anlamıyordum."

16 Kasım 1943'te tutuklanır. Manuşyan, mahke-medeki son sözlerinde, hem Nazilere hem de işbirlikçi Fransızlara seslenir; önce Almanlara dönerek: "Size söyleyecek hiçbir şeyim yok. Ben size karşı koyup savaşarak görevimi yaptım. Yaptığım hiçbir şeyden pişman değilim. Şimdi rolünü oynama sırası sizde; elinizdeyim." Sonra Fransızlara dönerek, "Fakat size gelince, sizler Fransızsı-nuz. Biz Fransa için, bu ülkenin kurtuluşu için savaşık. Siz-se vicdanınızı ve ruhunuzu düşmana sattınız. Siz Fransız uyruğunu miras aldınız, bizse bu uyruğu hak ettik."

Kurşuna dizilmeden önce 21 Şubat 1944 tarihinde-ki Mélinée'ye yazdığı son mektubunda ise insanlığa seslenir:

Zafere ve hedefe iki adım kala ölüyorum.

Bizden sonra yaşayacaklara ve yarınnın

Özgürlüğün ve Barışın güzelliğini tadacaklara ne mutlu!

Ne işi varmış Misak'ın Fransa'da!?

Fransa'da Misak Manuşyan anmasını genellikle sosyalist Ermeniler yapardı. 10 yıl kadar önce Paris'te farklı siyasal eğilimlerden Ermenilerin ilk kez birlikte Misak Maruşyan'ı andıkları bir toplantıya katıldığımı hatırlıyorum. Orada onun yoldaşlarından biri olan Ar-

sen Çakaryan ile tanışmış ve kitabını edinmiştim.

Bu yıl ise Manuşyan, Aras Yayıncılık'ın harika prog-ramı sayesinde İstanbul'da anıldı. Ve şimdi, Adıyaman-lılar, hemşerilerinin Alman Nazilerine karşı direnişte yer almasıyla övünmeye başladılar. Engin Ardiç ise bu bağlamda şu soruyu yöneltti:

"Belki o zaman, kendi kendinize 'Adıyamanlı Misak'ın taa Fransa'da ne işi varmış?' diye sorarsınız..."

Acaba orada turist olarak mı bulunuyordu?

O zaman, belki Misak'ın Adıyaman'dan kalkıp önce Suriye'ye, oradan Fransa'ya nasıl gittiğini, nasıl gönderil-diğini de oturup düşüneceksiniz.

Kaç kişinin gidemediğini, burada öldürüldüğünü de...

Gazeteci arkadaşlar, Misak'ı Naziler öldürdü diye övünmüşler.

Bir Alman çıkar da "Misak'ın akrabalarını da Türkler öldürdü" derse ne yaparsız acaba?..."

Fransız şairi Aragon ise, Misak Manuşyan'ı şöyle kayda geçirir insanlık tarihinde:

"Ne şan istediniz anınıza, ne de gözyaşı;/Ne matem marşı çaldınız size, ne de son nefes duası tütsülendi./Ve on-bir sene, işte kocca bir onbir sene geçti./Oysa silahlarınızı kullanmıştınız sadece./Ölüm partizana göz kamaştırılmaz, zaten de karşılığı yok payece.

Suretleriniz asılmıştı şehirlerimizin duvarlarına./Saç sakal bir karış ve kapkara dehşet suratlarınız./Bir kan leke-sine benziyordu o afix/Çünkü öyle dil döndürülmez lisan-lardandı ki adlarınız/Okuyan korkudan titresin arzulu-yor-du cellâtlarınız.

...

Elveda ezâ ve elveda zevk-ü sefa. Elveda güller./Sizlere de elveda hayat, ışık ve rüzgâr./Ve de sen, evlen benim can-ı canânım. Mutlu ol ve sıkça düşün beni/Sen ki şeylerin gü-zelliğinde kalmayı sürdüreceksin./Bunlar bittiğinde Eri-van'da güleceksin.

Tepeyi kocaman bir kış güneşi yıkıyor./Meğer ne güzel-miş tabiat, ne yufkaymış yüreğim./Ama hak yerini bulacak muzaffer adımlarımızın ardından/Oy Meline'm, oy yavuk-lum, oy öksüzüm;/Derim ki sana yaşa; yaşa ve bir çocuk do-ğur kasıklarından.

Yirmüçtüler. Yirmüç kişiydiler tüfekler çiçek açtığın-da./Yirmüçler kalplerini vakti gelmeden verdiler./Onlar yirmüç yabancıydılar, oysa kardeşimizdiler./Yirmüç ha-yat âşığı, deli divane âşığı, ölesiye âşığı./Fransa'ya haykır-dılar öperken kara toprağı." (Türkçesi: Hadi Uluengin)

Sonuç olarak, Hrant Dink gibi, Misak Manuşyan'ın da bugün farklı siyasal eğilimler içinde bulunan insan-ları duygu ortaklığına sokması hoş bir şey. ✨

* Mélinée Manouchian, *Bir Özgürlük Tutsağı MANUŞ-YAN*, Çev., Sosi Dolanoğlu, Aras Yayıncılık, 2009.

Kawa Nemir, Fotograf: Cihat Hidir

HA JI WE RE WERGER!

DAWUD RÊBIWAR

Di vê dema ku mijara wergerê û bi taybetî jî girîngiya wê di nava nivîskarên kurd de bi berfirehî tê nîqaşkirin*, Kawa Nemir bi berhemeke wisa derket pêşberî xwendevanên kurdî, wekî ku bibêje, "ha ji we re werger û girîngiya wê". Bi rastî jî ew wergera ku em ê niha hewil bidin kurtedanasîneke wê bikin, wergereke wisa ye ku bi gelek aliyên xwe ve jî bo pirs an jî şiroveyên têkildarî mijara girîngiya wergerê, dibe nîmûne û bersiveke berbiçav; zêde hewcehî bi gotinê jî nahêle. Yanî, dema ku mirov wê berhemê hildide destê xwe û noqî nava rûpelên wê dibe, gelek tiştên ku der barê girîngiya wergerê de bi awayekî teorîk têne gotin mirov bi çavên xwe dibîne û bi dilê xwe hest dike. Piştî vê kurtebalkişandinê, îcar eger em li mijara eslî ya nivîsa xwe vegerin: belê, *Hemû Soneyên William Shakespeare* jî hêla helbestvan û wergêr Kawa Nemir ve li kurdî hatin wergerandin û bi heman navî, wekî pirtûk jî hêla Weşanxaneya Lisê ve hatin çapkirin. Di pirtûka navborî ya ku jî 362 rûpelan pêk tê de, 154 soneyên Shakespeare, li gel orjînalên xwe yê îngilîzî, bi pêşgotîneke ku der barê Shakespeare û helbesta soneyî de bi têra xwe agahîyan di hundirê xwe de dihewîne, hatine weşandin.

Şahesereke wêjeya cihanê:

Soneyên Shakespeare

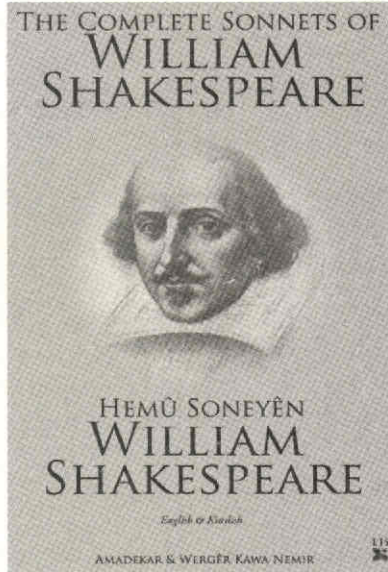
Helbet hemû wergerên berhemên curbicur ên jî

wêjeya cihanê ku bo kurdî hatine wergerandin, hêja ne (ku ew jî serî binî wisa ne bi hejmareke zêde ne), lê ev wergera Kawa Nemir bi çend aliyên xwe ve xwedî taybetiyên xweser e û jî yê din cihêtir e. Beriya her tiştî, kesê ku berhema wî li kurdî hatiye wergerandin, yek jî mezintirîn hemû wêjeyanên cihanê yê hemû dem û serdeman e, ango wergera *Hemû Soneyên William Shakespeare* e. Shakespeareê ku bi berhemên xwe mohra xwe li dîroka wêjeya cihanê daye, bi taybetî jî rola wî ya di pêşketin û dewlemendbûna zimanê îngilîzî de, girîngiya li kurdî wergerandina berhemên wî zêdetir dike. Aliyekî din ê ku wergera Shakespeare muhîm dike jî ew kes e yê ku ev berhem jî orjînalê wê wergerandiye kurdî. Çawa ku di hemû nirxandinên têkildarî wergerê de jî bi girîngî tê diyar kirin, rola wergêr a di wergerê de, herî kêr bi qasî berhema ku tê wergerandin muhîm e. Lewre, wergereke xerab dikare bibe sedem ku şahesereke wêjeya cihanê li ber çavên xwendevanan reş jî bibe. Bi taybetî jî wergerandina berhema kesekî wekî Shakespeare ne hedê her kesî ye. Kawa Nemirê ku em wî bêtir bi nasnameya wî ya şairiyê nas dikin, di nava wergêrên kurd de jî kêr kesa e ku em dikarin bibêjin bi rihetî pênasa wergêr heq dike û di vî warî de jî êdî xwedî tecrube û serpêhatîyeke hêjayî nirxandinê ye. Lewma jî, beriya ku em der barê wergera navborî de çend tiştan bibêjin, divê em pêşî Kawa Nemir nas bikin.

Helbestvan, wergêr, edîtor û tecrubeya salan

Nemir di sala 1975'an de, li Îdirê ji dayik bûye. Li Zanîngeha Hacettepeyê ya Enqereyê û Zanîngeha Stenbolê, di beşa Ziman û Wêjeya Îngilîzî de heta pola sisiyan û di Ziman û Wêjeya Yewnaniya Kevin û Latinî de ji du salan xwend, lê ji wan yek jî kuta nekir. Nemir, piştî ku dev ji xwendina li zanîngehê berda, dest bi edîtorîya kovara *Jiyana Rewşen* û *Rewşen-Nameyê* kir.

Kawa Nemir bi edîtorîya xwe ya kovara *Jiyana Rewşen* û *Rewşen-Nameyê* bala xwendevanên kurdî kişand. Hêjayî gotinê ye ku *Jiyana Rewşenê* mohra xwe li wêjeya kurdan a piştî salên 1990'î xist û nîfşekî nû, ku niha bi navê *Nîfşê Rewşenê* tê binavkirin, li dû xwe hişt. Nemir, piştî girtina van her du kovaran jî, xebatên xwe yên wêjeyî meşand û li gel pirtûkên xwe yên helbestan, bi wergerên xwe û weşangeriya** xwe ji bo ziman û wêjeya kurdî xebateke gelekî hêja kir û hûn dikarin ji bo listeya werger û pirtûkên Kawa Nemir li listeya di dawîya nivîsê de binihêrin, ji bilî wan berhemên ku hatine çapkirin. Nemir bi tenê ji Îngilîzî ji 5000'î zêdetir helbest wergerandiye kurmancî. Piştî vê danasînê, em dikarin bi

Hemû Soneyên William Shakespeare
William Shakespeare
Wergêr: Kawa Nemir
Weşanên Lis, 2010
362 rûpel

rihetî bibêjin wergera *Hemû Soneyên William Shakespeare* encama vê serpêhatî û tecrubeyê ye. Tişteki din ji heye, ku divê ez bi taybetî diyar bikim, ew jî Kawa Nemir şair e. Ne şairek bûya, gelo wê bikaribûya wiha bi rihetî ji heqê wê wergera navborî bihata der? Bersiva min bi xwe 'na' ye.

Awêneya derfetên vegotin û dewlemendiya kurdî

Wekî ku gelek pisporên wêjeyê ji dibêjin, tiştê ku Shakespeare kiriyê Shakespeare, bi qasî navero-ka/mijara helbest û deqên wî yên şanoyî, belkî ji beriya her tiştî zimanê wî yê wêjeyî yê 'giran' e. Jixwe di wergera Kawa Nemir de ji tiştê ku beriya her tiştî balê dikişîne ev e. Deqên giran ên Shakespeare kirine ku Kawa Nemir gelek zor bide der-

fet û sinorên vegotinê yên kurdî û bi zehmetî be jî kariye ji bini rabe. Ev werger ji aliyekî ve jî xwe wekî awêneyeke dewlemendi û xweşikiya zimanê kurdî raberî mirov dike.

Wekî ku di pêşeka pirtûkê de ji hatiye gotin, Kawa Nemir ev werger di encama xebata 16 salan de derxistiyê holê. Jixwe kesên ku hinek kovarên kurdî şopan-

Wergêrên Kawa Nemir

- Gilgamêş û Çend Mythosên Din, mîtoloji, 2000, Weşanên Jiyana Rewşenê, Stenbol
- Mirin Niquî Dîlê Firokevaneki Îrlandî, William Butler Yeats, helbest, 2003, Weşanên Sî, Stenbol
- Pêşengno! Lo Pêşengno!, Walt Whitman, helbest, 2004, Weşanên Bajar, Stenbol
- Welatê Bejî û Deh Koroyên 'The Rock'ê, T. S. Eliot, helbest, 2004, Weşanên Bajar, Stenbol
- Ji Çîn û Maçînê + Hemû Berhemên Helbestî yên T. E. Hulme, Ezra Pound & T. E. Hulme, helbest, 2004, Weşanên Bajar, Stenbol
- Sisli Şehir, Jan Dost (wergera romana bi navê Mijabad ji kurmancî bo tirkî), roman, 2005, Weşanên Beybûn, Enqere
- Pûşpera Gêlazan / Kirazların Haziranı, Mehmet Çetin, helbest, werger, 2008 (Li gel Lal Laleş), Weşanên Lis, Amed
- The Complete Sonnets of William Shakespeare / Hemû Soneyên Sheakespeare, 2010, Weşanên Lis, Amed

Pirtûkên Wî yên Helbestan

- Selpakfiroş, helbest, 2003, Weşanên Rewşen-Nameyê, Stenbol
- Bişenga Deştê Dûr, helbest, 2006, Weşanên Lis, Amed
- Salname, helbest, 2009, Weşanên Lis, Amed

dibin bi awayekî şahidên vê yekê ne. Çimkî, gelek so-
neyên ku di vê pirtûkê de cî digirin, beriya niha bi sa-
lan di hin kovaran de jî hatibûn çapkirin. Nemir ko-
varan ji xwe re wekî cîyê ezmûnekê, an jî laboratuwa-
rekê bi kar tîne, bi vê yekê jî serî li xwendevanên kur-
dî dide, pişt re cardin li wergeran vedigere û di ber ça-
van re derbas dike. Soneyan, di wergera Nemir de, ji
rîtm û muzîka xwe, ji taybetiyên xwe tu tehm û çêj
winda nekirine, û bi awayekî delal cardin di zimanê
kurdî de bi ruh û giyan bûne. Wekî ku bi kurdî hatibin
afirandin, wekî malê kurdî yê helal çêjxweş in.

Heke em Shakespeare nas nekin, em ê bi qîmeta Xanî nizanibin

Belê, me bi nîqaşa nivîskarên kurd a li ser girîn-
giya wergerê dest bi nivîsa xwe kir, em bi heman mi-
jarê jî dawiyê lê binin. Di nîqaşê de, yek ji xalên sere-
ke yên ku nivîskar zêde li ser sekinîne ew e, ku tê go-
tin, werger, li gel bipêşketina zimên, dê bibe sedema
bipêşketina raman û wêjeya kurdî jî. Wergera Kawa
Nemir wekî îspateke wê ya berbiçav li meydana dise-
kine. Lê ne bi tenê dewlemendî û geşedana edebiya-
ta kurdî, wekî ku Kawa Nemir jî di gelek hevpeyvînen
xwe yên tîkildarî mijarê de gotiye, ev werger dike ku
mirov baştir bi qîmeta klasîkên kurdî jî dihise. Bêyî
ku haya mirov ji Shakespeare hebe, gelo mirov ê ça-
wa hay ji bilindî û meziniya *Mem û Zîna* Ehmedê Xanî
çêbe” Me li jorê got, ev werger awêneya dewlemendi-
ya zimanê kurdî ye, wekî gotina dawîn, em dikarin bi
rihetî wê jî lê zêde bikin; wergera *Hemû Soneyên Wil-
liam Shakespeare* ji bo nîşandana hêjabûna *Mem û Zi-
na Xanî* jî awêneyeke bêhampa ye. ❁

rebiwar@gmail.com

JËRENOT:

* Di malpera www.diyarname.com de, li ser mijara wergerê ew ji
mehekê zêdetir e nîqaşek tê meşandin, dema ku ev nivîs diha-
te amadekirin, tîkildarî mijarê di malperê de 23 gotarên ku ji
hêla nivîskarên cihê cihê ve hatibûne nivîsandin cî digirtin.
Bnr. <http://www.diyarname.com/news.asp?Idx=3079> Her wi-
sa, kovara *Nûbûnê* ya ku li Başûr tê çapkirin jî di hejmara xwe ya
dawîn de (Hejmar 111) cîyekî fireh ji mijara wergerê re veqe-
tandibû. Bnr. <http://www.eduhok.net/nubun/index.htm> Li gel
Diyarname û Nûbûnê, divê em bi bîr bixin, ku mijara dosyaya
hejmara 40'î ya kovara *Tirojê* jî werger bû.

**Di sala 2003'yan de, weşanxaneyêke bi navê *Bajar* ava kir, di vê
weşanxaneyê de, bi giştî 14 pirtûk çap kir. Nemir, piştî ku ji
neçarî weşanxaneya xwe girt, ev demeke di Weşanxaneya Lisê
de editoriya rêza *Romana Kurdî û Wêjeya Cihanê* dike.

Sone 2

Roj hat, çil zivistanan dora eniya te girtin,
Kendên kûr kolan li wargehê bedewiya te,
Bejna te ya'l ser zar û zimanan, ew wergirtin
Dê tiştîşî be, pênc panot neke rindiya te:
Ku pirsîn, 'ev hemû bedewiya te li kû ye, ka,
Ka ew hemû gencîneya te ya rojên te yên şeng û geş,'
Ku bibêjî, di van çavên bi kor de çûne, ha,
Şerma çavçiliyê ye, pesnê rojen destbelaş.
Hê hêjayî pesnan be rindiya te ya çûyî,
Tu dikarî bibêjî, 'ev zarê min ê ciwan
Hesabê min wer nahêle, rast dike ya bûyî.'
Bi paşewatiya wî vê yekê bidî nîşan.

Ku roj hat tu pîr bûyî, ew ê were ser kar e,
Bihisî bi xwîna germ, gava bihisî sar e.

Sone 74

Dilxweş bî, gava ku wê bendixaneya zordest,
Wê mirina bêdesteberî, ez girtim birim:
Jîna min qe nebe ev kar bi dest xist, ev helbest,
Wê bo te tim bibe bîrdarî, gava ez mirim.
Gava vê ji nû ve bixwîni, tu yê bibîni,
Min ew tîk de bo yadgara te nivîsandiyê.
Kara xweliyê hew xwelî ye, qey tu nabîni?
Lê gewherê hebûna min, canê min ê te ye.
Nexwe, tê durrdî bişemirîni, vexwî safî,
Ev laşê mirî dê bibe xurê kurm û kêzan.
Tirsokê li ber kêra yê wehş e bi bêmafî,
Wisa sernewq e, neyne bîra xwe, wisa bizan.
Nirxê laş bes ji ber naveroka ku tê de ye,
Ew jî ev riste, dijîn bi te re jê pê de ye.

İktidarla sanatçının karşılıklı imtihanı

BARIŞ AVŞAR

Türkiye, devletin belli başlı bütün kurumlarının dahil olduğu büyük bir çatışma ve değişim yaşıyor. Hemen her haftaya çok önemli bir olayla başlıyoruz. Yorumcular tam o olayı değerlendirip daha epeyce tartışılacağını söylüyorlar, neredeyse sözleri bitmeden, öyle başka bir şey oluyor ki önceki 'büyük' olay kıyıda köşede kalıyor.

Gerçi biz "istikrarsızlıktan mütevellit aşırı hareketli gündem" illetiyle yaşamaya alışkın bir toplumuz ama belli ki bu kez Cumhuriyet'in kuruluş sürecinden beri yaşanan "en hızlı ve farklı" bir dönemi geçirmekteyiz. Bunda medyadaki haber akış hızının yer yer "en çabuk haber eskitme fetişizmine" dönüşmesinin de rolü var belki. Yine de sonuçta bu sunumla ilgili bir durum. Abartılar ya da küçümsemeler olayların gerçekliğini etkilemiyor. Toplamı, yeni bir düzene ya da başka bir ifadeyle "düzenin işleyişinde büyük bir yenilenmeye" işaret ediyor tüm olup bitenlerin. Aradan geçen yıllar boyunca elbette değişerek ama önemini koruyarak bugüne gelen "kurucu ve yönetici askeri-sivil bürokrasi"yi hedef alan köklü bir "temizleme/değiştirme/yenileme" operasyonu olduğunu söyleyebiliriz herhalde artık. Bunun memleket için hayır mı şer mi olduğunu bir yana bırakalım şimdilik. Zaten şerleri hayır gösterebilme becerisi de önemli bir parçası bu olup bitenlerin. 2002'den 2010'a yaşadıklarımızı tek tek sıralamaya gerek yok ama e-muhıtırayı, askeri darbe planlarını, parti kapatma davalarını ve sonuçlarını, iktidarın açılımlarını, siyasi cinayetleri ve katliamları düşünelim sadece:

Bir tanesi bir yıl tartışılacak yüzlerce olay sindirmeye çalışıyoruz sekiz yıldır. AKP iktidarında geçen bu sürede ülkenin sıradan vatandaşları olarak ne kadar hırpalandığımızı görmek için "civanım Tayyip Bey'in göz altları"na bakmamıza da gerek yok, ha-

fızamızı birazcık yoklamak yetiyor.

Sanat için de yeni bir kimlik

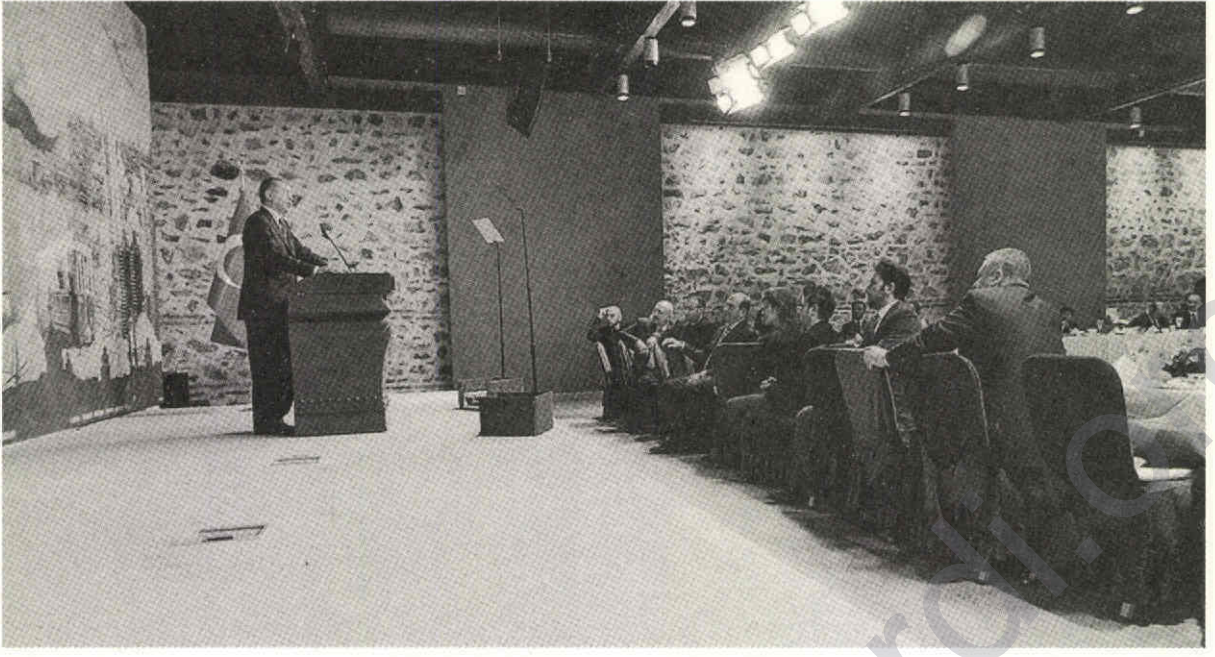
Tüm bunlar çoğunlukla keskin çatışmaların öne çıktığı bir politik arenada yaşanıyor olsa da, sanat da zaman zaman gayet etkili bir sahneye dönüşebiliyor. Çünkü politik iktidarlar için tarihin her döneminde sanatın alanı her zaman etkili bir silah olarak görülmüştür. Sanatın bu gücünü bilenler bugün Türkiye'de de böyle bir olanaktan olabildiğince yararlanmak istiyor elbette. Kast edilen genellikle ve asıl olarak "popüler" olarak adlandırılan sanat elbette. Res-

Otto Dix

min, heykelin, tiyatronun yapıları ve durumları itibarıyla pek önemli görülmedikleri belli. Hatta tiyatro rahatlıkla itilip kakılıyor. Çünkü kitlesel bir ilgiyle muhatap değiller. Sınıfın köşeye sıkıştırılmış cılız çocukları durumundalar. Asıl istenen kitleler üzerinde etki gücü yüksek, en azından öyle oldukları kabul edilenler, müzik, sinema, edebiyat. İktidar ideolojisini ve o ideolojinin üretimlerini sanatın diliyle kitlelere aktarabilmek asıl amaç çünkü. Zaten "kamuoyu" denen ve "sınıfsız, ayrımsız, imtiyazsız" beş benzemezi kendi yanına çekebilmek için her alanda popüler olanla buluşmak şart.

Burada popülizmi "halk yığınlarının isteklerine kulak veriyor gibi görünebilmek" diye tanımlayacak olursak, şu anki çatışmanın en güçlü tarafı AKP ve Başbakan Erdoğan. Onlar bugüne kadar popülizm konusunda açık ara önde olmayı becerdi. Bunun yeni bir örneğini de geçen Şubat ayından itibaren izlemeye başladık. Başbakan ülkenin en popüler sanatçılarını, "Milli birlik ve kardeşlik projesi"ni konuşmak için Dolmabahçe'de bölük bölük ağırlamaya başladı. Hani şu, "Demokratik Açılım" olarak tanıttığımız ancak sahte kimlik kullandığını kısa sürede anladığımız proje... Haber Bülent Er-

soy'un Hermes çantasından Murat Kekilli'nin davetiyesiz olduğu için geri çevrilmesine kadar en ince ayrıntılara dek işlendi, yeniden aktarmaya gerek yok. Toplantıların amacını da ilk grubu oluşturan müzisyenlere Başbakan'ın yaptığı konuşmadan kısa bir alıntıyla verelim:

"Ben birbirlerini tanumasalar, belki hiç karşılaşmamış olsalar da Neşet Ertaş'ın Şivan Perver'i, Şivan Perver'in de Neşet Ertaş'ı çok iyi anladığına inanıyorum. Çünkü her ikisi de yürekleriyle, gönülleriyle konuşuyorlar. Her ikisi de ezgilerine bu toplumun kokusunu katıyorlar." ... "Türkiye'nin demokratik standartlarını daha da yükseğe çekmek istiyoruz. Gelişmiş ülkelerde var olan standartları aynı şekilde, hatta daha da üstün şekilde ülkemizde hâkim kılmak istiyoruz. 72,5 milyon vatandaşın her birinin kendisini birinci sınıf vatandaş hissetmesini, devlet karşısında, devletin kurumları karşısında kendisini eksiksiz ve güvende hissetmesini arzuluyoruz. Hedefimiz, ülkemizin doğu ve güneydoğusunda devam eden terör eylemlerini minimize etmek, ülkemizi ve milletimizi bu terör belasından kurtarmak, her türlü etnik grubun, her türlü inanç grubunun, sıkıntısı olan her bir vatan evladının sorunlarını cesaretle ele almak ve bunları çözme kararını göstermek, ülkemizdeki sosyal sorunların temelinde bulunan ekonomik sorunların başta işsizlik olmak üzere, üzerine gitmek ve bu sorunları çözerek yoluna koymak. 7,5 yıl boyunca bütün bu sorunlar üzerinde kafa yorduk, çözümleri için istişarelerde bulunduk."

Evet belki bu sözler üstüne, "Devlet katındaki 7,5 yıllık istişarelerden sonra gele gele sanatçılarla kahvaltılı istişarelere mi gelinmiş" demek eğlenceli gö-

rünüyor. Ama Başbakanın davetlilerinden beklentisi böyle bir değerlendirmenin hafif kalacağına göstergesi: Onlardan taşın altına ellerini koymalarını istiyor. Çünkü karşısında oturanların her birinin toplum içinde belki birebir insan ilişkileri ile değil ama röportajlarıyla, konserleriyle ve belki de en son olarak da üretimleriyle birer kanaat önderi olma misyonunu taşıdıklarını düşünüyor. Ya da taşımaları için teşvik ediyor. Sanatın devletin bir ideolojik aygıtı olarak kullanımında daha açık, daha hızlı çalışan ve daha etkili bir araç haline dönüşmesini talep ediyor aslında. Bu gerçekten önemli ve küçümsenmemesi gereken bir hamle. Ve toplumsal hâkimiyet için önemli bir cephenin tahkim edilmesi olarak görülmeli. Elbette bunun kolaylıkla ve eksiksiz yapılamayacağı da bellidir. İlk sıradışı işaret de hemen o ilk toplantının sonunda ortaya çıktı zaten.

Hakan Peker'in sorusu

20 Şubat Cumartesi günü gerçekleştirilen toplantının ardından 21 Şubat Pazar günü Habertürk gazetesinde katılan sanatçıların görüşleri alınmış. "Başbakanın Kevin Costner'dan daha fazla karizması var" diyen de, "Konuşmasının altına imzama atarım" diyen de var. Bir de Hakan Peker'in demeci var, "Umutla ayrıldım ama sorunun çözüleceğine inanmıyorum." Umutlu ve fakat inançsız? Niye ve nasıl? Aynı gün Taraf'ta da konuşmuş Peker, "Hem açılım diyorsunuz hem de Kürt siyasetçiler, belediye başkanları tutuklanıyor. Bu nasıl iş?"

Hakan Peker için "Hakan Peker'in ilk ve tek fan si-

tesi” olarak tanıtılan ww.hakanpeker.tk adresinde yayınlanan biyografide şöyle deniyor: “*Dans onun için, çocukluğundan beri bir tutkuydu. Gene Kelly, Fred Astaire, John Travolta ve Michael Jackson’un dansları onu çok etkiliyordu. Sürekli onların danslarını taklit eden çalışmalar yapıyordu. İlk gençliği discolarda geçti.*” Onu biz de zaten böyle biliyoruz. Hakkında öngörülerimiz/önkabullerimiz de var. Fakat şimdi o içinde yer aldığı popüler alemin çok ötesinde bir “*umutlu ama inançsız*” olarak çıkıyor karşımıza. Peker’i yücelten açıklamalar değil bunlar. Onu övmemize falan gerek yok. O kendisinin de dahil olduğu sanatçı topluluğuna biçilen yeni elbisenin patlak dikişlerine işaret ediyor sadece ve doğallıkla: Bu meselenin çözümü isteniyorsa ilk konuşulacak insanlar niye hapse tıklıyor? Basit, ancak işte insanı hemencecik “*elini taşın altına koymuş*” hale getiren bir soru! Bu toplantıya katılan sanatçıların büyük çoğunluğu hep memleketin en apolitik simaları, apolitik olmayı doğallaştıran insanlar olarak görüldü. “*Gemisini kurtaran kaptan*” ideolojisinin neferleri. Bunu sadece kişisel tercihlerle izah etmek kolay olmandır. Peker’in “*kişisel*” yorumu ve sorusu ile durumu böyle apaçık ve dramatik bir şekilde ortaya koyuvermesi de bunu gösteriyor. Cerçekten açılım yapacağı kesimler üzerinde çocuklardan başlayarak azgın bir operasyonu tüm kurumlarıyla –evet evet hani o yazının başında çatışma içinde olduklarını söylediğimiz kurumlarıyla– yek vücut sürdüren iktidar gücü bu makul soruyu nasıl cevaplayabilir ki? ❀

LEHENG

Tu Zap ü Munzur ı
Di çavê min de diheriki
Ber bi çiva û newalên
Welatê min u xwe de
Dibi lehengeki nemir!

Tu Zina zerin û Memê Alan ı
Di zindana dilê min de
Hem dirizî û hem jî vedijî
Di nava diroka gelê min de
Mina volkanekî diteqî!

Tu rubarekî dîn ı
Di nava dilê welatê min de
Şin te mîna sitilên biharê
Mîna tirhikên daren nîsanê
Dibi bihûştê ser ruyê
Welatê min e çar parçê kirî!

Reyhân Sarhan

oYun a t 1

Cuma Boynukara

cboynukara@mynet.com

(Ahmo'nun Evi'nde geçer. Ahmo sevinçlidir, karısı da. Ahmo videoyla uğraşmaktadır. Karısının cep telefonu çalar.)

Karısı: Alo... Kim... Haaa ula Silo sen misin? Ben sahan demedim mi bi daha beni arama... İnsana evinde bile rahat yok... (Telefonu kapatır.) Ne zaman yemek yiyeceğiz. Hı?

Ahmo: Bu işi bitireyim. Sen hazırla.

Karısı: Hiç canım istemiyor.

Ahmo: Niye kız?

Karısı: Öyle keyifsizim.

Ahmo: Niye? Bak sana video aldım, bu köyde kimin videosu var? Sana televizyon aldım, kimin var? Söyle kız, canın niye sıkılıyor? Biliyorsun senin canın sıkıldı mı, benim dünyam kararıyor, elim ayağım iş tutmuyor. Söyle kız?

Karısı: Bilmiyorum ki ne söyleyeyim?

Ahmo: Şimdi sana bir film oynatayım, gör bakalım o zaman canın sıkılıyor mu?

Karısı: Yine sıkılır.

Ahmo: Hele söyle canını sıkan nedir?

Karısı: Bilmiyorum ki, diyorum ki hani beni şehre çarşıya götürecektin.

Ahmo: Götürdüm ya!

Karısı: Hani bana bir şey almadın.

Ahmo: Ne istediysen aldım ya! Kontör de aldım.

Karısı: O geçen defaydı, ya şimdi ne aldın?

Ahmo: Sana video aldım ya, daha canın sıkılmaz.

Canın sıkıldı mı film seyredersin. Hem de istediğin filmi. Sana Cüneyt Arkin'ın filmi almışam. Bir de İbrahim Dathises'in filmi. Hele bunları seyret, bakalım canın sıkılıyor mu?

Karısı: Bana hani şey alacaktın... (Söylemek istemez.)

Ahmo: Ne alacaktım söyle..

Karısı: Sanki bilmisen..

Ahmo: Valla unuttum. Hele söyle. Biliyorsun ben seni çok seviyorum. Hele söyle kız...

Karısı: Sen beni sevseydin unutmazdın.

Ahmo: Söyle gönlümün kekligi, hele söyle ne istemiştin? İşte, senin için ne dersen onu yapayım. Hele söyle...

Karısı: Ne istersem yaparsın!

Ahmo: He yaparım.

Karısı: Ne istesem!

Ahmo: Söyle benim ceylanım.

Karısı: Hani bana tırnağa sürülenden aldın mı?

Ahmo: (Cebinden oje çıkartıp karısına verir.) Bak, işte...

Karısı: (Sevinir) Benim en çok sevdiğim renk.

Ahmo: Bir de sana dudaklık aldım. (Cebinden ruj da çıkartıp verir) Anladın mı seni ne kadar sevdiğimi.

Karısı: Ya şey? (Bir yandan da makyaj

Karikatür: Halil İncesu

yapmaktadır.)

Ahmo: (Elini karısının boynuna atmıştır) Ne, söyle ceylanım. Sana bir de donlu çorap almışım. (Elindeki paketi verir) Şimdi söyle bakayım canın sıkılıyor mu?

Karısı: Sıkılmasına sıkılmıyor ama...

Ahmo: Biliyorsun ben seni almak için nelere katlanmışım. Sen ne istersen onu alacam sana. Zaten paramız da var.

Karısı: (Elindeki pakete bakarak) Ne renktir?

Ahmo: Bir tane kırmızı, bir tane kara.

Karısı: Sen de biliyorsun benim seni çok sevdiğimi. O kadar adam peşimde koştu, kime he dedim, senden başka?

Ahmo: (Dokunmuştur) Söyle kız kim koştu arkandan, kim sana yan gözle baktı. Söyle, hemen öldüreyim.

Karısı: Elini kana bulama ben seninim. Boş ver Allah belasını versin kötü adamın. Allah belasını versin kötü adamın.

Ahmo: (Tam sıkkın) Sana diyorum söyle. Sen benimsin, kim sana yan gözle bakabilir kim?

Söyle...

Karısı: O zaman daha ben sana varmamıştım ki.

Ahmo: Olsun ne fark eder. Şimdi fırsatını bulsa yine sana karışır.

Karısı: Karışmaz daha, şimdi o da evlendi.

Ahmo: Sana diyorum, kim? Söyle karı... Yoksa?

Karısı: Tamam, tamam kızma söyleyeceğim.

Bizim Silo.

Ahmo: (Şaşkın) Muhtar o'nun oğlu?

Karısı: He...

Ahmo: Ne dedi sana?

Karısı: Dedi ki "çok hoşsun". Bir de dedi ki "senin belin incedir, bacakların hoştur". Namussuz oğlu namussuz, sanki bacağına görmüş.

Ahmo: Vay ırz düşmanı vay, bir de diyor "Usuf ırz düşmanıdır". Asil ırz düşmanı Silo'dur. Ula Silo, ben seni...

Karısı: Ahmo kızma Allah belanı versin. Buzdolabını sordun?

Ahmo: Hepsini sordum, sana hepsini alacağım. (Çıkar, karısı başındaki tülbenti çözüp saçını tarayıp, makyaj yapmaya başlar.)

Tütüncü Zehra'nın mektubundan bugüne...

'Her işçi gibi sömürülen Kürt işçi kadınları...'

HEVAL EVİNDAR

10 Ağustos 1932 tarihli Bolşevik gazetesinde İzmir'den Tütüncü Zehra'nın tütün depolarında yaşanan bir olayı anlatan satırlarına gazetenin verdiği yanıt şu cümle ile başlar:

"Her amele gibi istismar edilen Kürt amele kadınları ikinci defa da milli ekalliyet olmaları dolayısıyla büsbütün eziliyorlar". Bu cümleyi bugünkü dille tekrarlar sak: "Her işçi gibi sömürülen Kürt işçi kadınları ikinci defa da ulusal azınlık olarak büsbütün eziliyorlar".

TKP'nin yayın organı Bolşevik gazetesinin Tütüncü Zehra'ya (büyük olasılıkla Zehra Kosova'ya) verdiği bu yanıt yalnızca bir saptamadır. İkinci cümle, işçinin ulusu olmayacağı ve yaşanan olayda asıl kötü olanın sınıfsal dayanışmanın eksik oluşuyla ilgilidir. Oldukça sert bir ifade taşıyan ve olayı yaşayan öteki uluslardan işçi kadınları suçlayan bu yanıt (bir bakıma bildiriye) neden olan olayı Tütüncü Zehra mektubunda şöyle anlatır:

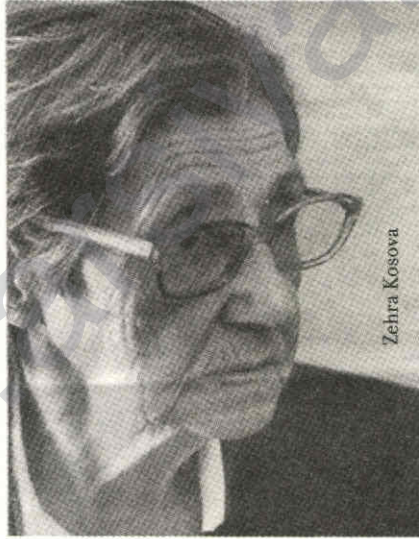
"Açlık ve sefalet içinde çarpınan amele sınıfının gündün güne artan sefaletini gözle görüyoruz. Kadın işçinin vaziyeti de bilhassa göze çarpıyor. Hele son buhran neticesinde kadın, genç kız, çoluk çocuk sokaklara iş aramaya dökülüyorlar. Yeni bir iş bulur da sokakta aç kalan yavrularına akşamleyin bir parça ekmeğe götürür kaygısıyla sabahları daha gün doğmadan depoların, reji kapılarının önünde toplanıyorlar. Patronlar bu fırsattan istifade ederek erkek yerine kadın işçisini depolara dolduruyorlar ve onları istedikleri gibi istismar ediyorlar. Pis havasız depolarda 40-50 kuruş yevmiye ile 10-11 saat işletiyorlar. Bu on bir saat içinde burjuva memleketlerinde âdet olan bir saat istirahatı bile çok görerek yarım saate indiriyorlar. (...) Muhtelif depolarda

çalışan kadın işçilerin anlattıklarına göre patronlar, tütünleri ıslanıp da çürümesin diye ameleyi susuz bırakıyormuş. Bir kadın arkadaşımız şu vakayı anlattı. İzmir'de Bordalı Ahmet Bey'in deposunda yedi sekiz yüze yakın amele susuz bırakılıyormuş. Amele içinde bir Kürt kadın, hamile olduğu için susuzluğa dayanamayarak saklı olarak bir şişe ile su getirmiş. İş arasında görmesinler diye eğilerek suyu içmekte iken ustabaşı görüyor ve bir canavar gibi kadına hücum ederek bir tekme vuruyor. Bu tekme neticesinde kadın bayılıyor. Bunu gören diğer Kürt

kadın işçiler yerlerinden fırlayarak ustabaşına hücum ediyorlar. Usta korkarak yazıhaneye kaçıyor. Bütün amele ayaklanıyor. Beş on dakika sonra üç patron birden ve iki de kapıcı olarak geliyorlar ve ameleye hitaben 'susun bakalım serseriler! Oturun yerinize! Burası han mıdır yoksa babanızın evi mi aptallar! (...) İş istiyoruz! İşleyin (çalışın) yoksa hepinizi tekme ile sokağa fırlatırız!' diye bağırıyorlar. Çok cahil olan kadın işçilerin hepsi titreye titreye yerlerine oturuyorlar ve yeniden o tozlu yaprağı ayıklamaya başlıyorlar. Diğer taraftan bütün Kürt kadın işçiler sokağa atılıyor."

Mektubu yazan Tütüncü Zehra, mektubunu kadın işçilerin sınıf bilincinin eksik olduğunu, onları bilinçlendirmek gerektiğini söyleyerek noktalar. Bolşevik, verdiği yanıtta eğer oradaki tüm kadın işçiler birlikte direnseler hiçbirinin işten atılmayacaklarını, Kürtler azınlıkta olduğu için onlara yapılan haksız hareketlere çoğunlukta olanların karşı çıkılmaları "lüzumunu" vurgular.

Bu mektupta direniş ve grevlerde işçi sınıfını bölmek için kullanılan dil, din, mezhep gibi öğelerin işçiler tarafından önemsenmemesi gereğinin altının

Zehra Kosova

çizilmesi, günümüzde de önemini korumuyor mu?

'Erkeğe on, kadına iki buçuk kuruş'

Şimdi bu mektubu yazdığına inandığımız Zehra Kosova'nın kim olduğunu anımsayalım.

Kosova altı kişilik tütüncü bir ailenin üçüncü çocuğu olarak 1910 yılında, bugün Yunanistan sınırları içinde kalan Kavala'da doğdu. Lozan Antlaşması'nın ardından (1923), Türkiye'deki Rumlarla Yunanistan'daki Türkler arasında uygulanan karşılıklı göç/mübadele sonunda ailesi Tokat'a yerleştirildi. Küçük yaşta işçi sınıfının yaşam biçimini tanıdı: "Bizim evde bir tek babam çalışıyor dükkânda. Annem ev kadını, ağabeyim, halamın oğlu, ablam tütün işçileri. (...) Ancak o zaman Tokat'ta tütün işi yoktu. Mübadele ile gelenler birleşerek dilekçe verip, tütün işinin açılmasını istediler. Nihayet Tokat'ta bir tütün mağazası açıldı. Erkekler on, kadınlar ise iki buçuk kuruş yevmiye alıyorlardı. Ancak bu para ile geçinmek zordu. Bir süre sonra tütün işçileri zam isteği ile işi bıraktılar. Bu grevdi ama yasal değildi. Grevde çatışma meydana geldi. (...) İşyeri bir iki gün için kapandı. Fakat üçüncü günü ustabaşı Fehim mübadele muhacirlerinin gittiği kahveye gelerek, işçilere on beş kuruş gündelik teklif etti. İşçiler bu teklifi kabul ettiler."

Zehra üçüncü sınıfta okulu bırakarak işçiliğe başladı: "Çok sevinmişim, soğuğu falan hissetmiyordum. Eve uçarak gitmek istiyordum. (...) Oysa benim yaşıtla-rım okul okuyorlardı. Ama kimin çocukları? Varlıklı kimselerin, toprak sahiplerinin, yüksek memurların, subayların çocukları okuyordu. (...) Kafama bir şeyler ta-kılmaya başlamıştı. Ben niye okula gidemiyordum, niye hep çalışmak zorundaydım? Bu memlekette yanlış giden bir şeyler vardı, ama ne olduğunu pek bilmiyordum."

1930'da İstanbul'a ağabeyinin yanına gelen Kosova, tütün depolarında çalışmayı sürdürdü. Kısa bir süre sonra ailesi İstanbul'a taşındı, 1932 yılında babası öldü: "Doktor bana üzülmememi, bundan sonra ailemin yükünü benim taşıyacağımı, aslında üzülmeğe de pek fırsatım olmayacağını söyledi. Doğruydı söyledikleri, benim için hayat yeni başlıyordu. (...) Haftalığımı aldığım gibi bir kuruşunu bile harcamadan anneme verirdim."

Bu yıllarda Türkiye'deki yaklaşık 30 bin tütün işçisinin büyük çoğunluğu kadın ve çocuktü. Daha çok İstanbul, Bursa, Samsun, İzmit ve Düzce'de yaşayan bu işçiler, kış aylarında aileleriyle köylerde tarım işçiliği yapıyorlardı. Mübadeleyle gelen işçiler örgütlü mücadeleleri biliyorlardı. Sendikal haklar, 8 saatlik işgünü benzeri hak mücadelesinde başı çekiyorlardı. Çevrelerini de eğitiyorlardı.

Zehra eline geçen her şeyi okumaya çalışır ve bu yıllarda tütün işçileri arasında örgütlenen Türkiye Komünist Partisi'ne (TKP) girer. Grevlere katılır: "(...) Bir gün iş arkadaşlarımdan Ramazan bir şey söylemek ister gibi oldu ama tam olarak ne olduğu konusunda bir türlü açılmıyordu. Konuştum kendisiyle. Konu grevdi. 'Abi çekinecek ne var ki. (...) Hepimiz biriz, aç kalırsak tümümüz aç kalırız. Sonra ben alıştım açlığa' (dedim). Ertesi gün işçiler salona girdiler, ben de beraber yerlerimize oturduk, hiç kimsede çıt yok. Ben şaşırđım, hepimiz oturuyorduk. Ustabaşı salona girdi, baktı ki hiçbir işçi çalışmıyor. Hemen dışarı çıktı, patronun yazıhanesine gitti. Ne anlatmışsa anlatmış. Topal Bekir, ekspers (uzman) ve müdür, iki de katip salona girdiler, hiçbir şey söylemeden müdür arkasından da ötekiler çıkıp gittiler. Topal Bekir 'aranızdan üç kişi seçin, benimle gelsin' dedi. Hemen işçiler arasından üç kişi seçildi. Bunlar yazıhaneye gittiler. Yarım saat kadar sonra geldiler. 10 kuruş zam almışlar, bunu bütün işçilere anlattılar."

Öncü bir kadın sendikacı

Zehra Kosova, 1934'te partisi tarafından Moskova'daki Doğu Halkları Emekçi Üniversitesi'ne (KUTV) gönderildi. Moskova'da yaşadığı sırada tanıştığı Mustafa İskender ile 1935 yılının Dünya Emekçi Kadınlar Günü'nde evlendi. İki yıl eğitim gördüğü Rusya'dan 1937 yılında geri döndükten sonra da önce Samsun'da sonra İstanbul'da sendikal çalışma yaptı. O yıl Ortaköy'deki tütüncüler de İstanbul Tütüncüler Sendikası'nı kurdular. Kosova, sendikanın üstündeki baskıları özetlerken mücadeledeki tek kadının kendi olmadığını da vurgular: "Hiç unutmuyorum, sendikayı kuran arkadaşları Ortaköy'den Sirkeci Emniyet Müdürlüğü'ne kadar urganla bağlayıp, yürüterek götürdüler. Aralarında Seher Kerpiç adlı bir de kadın işçi vardı."

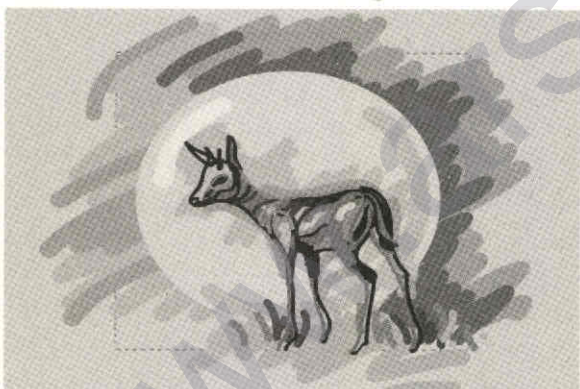
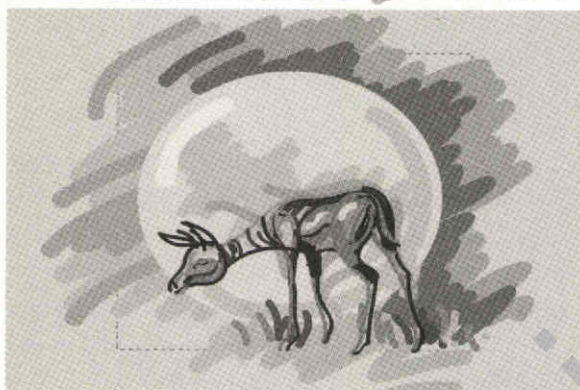
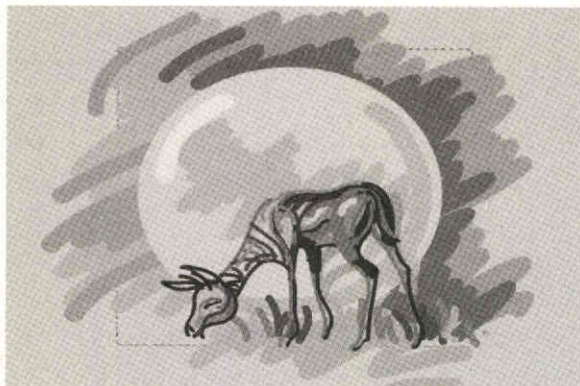
Zehra Kosova 1951 TKP tutuklamalarında 14 ay, Vatan Partisi üyeliğinden 16 ay hapiste kaldı ve beraat etti. Tütüncülüğün giderek azalması üzerine tekstildokuma sektörüne geçti. Tekstil işçilerinin sigortalı ve sendikal çalışmak için örgütlenmesinde öncülük etti. 1970 yılında SSK'dan emekli oldu. 8 Mart 1995'te DİSK'in Kadın Emek Ödülü'ne değer görülen ilk ve tek işçi oldu. Anılarını arkadaşı Zihni Anadol'un da yardımıyla 1996 yılında kitaplaştırdı: *Ben İşçiyim*.

Tarlabası'ndaki daracık Kurdela sokaktaki yaşamını 90 yaşında, 18 Ağustos 2001 tarihinde noktalarlarken, bize miras olarak "İnsanların ezilmeyeceği, sömürülmeyeceği bir dünyanın özlemi"ni bıraktı.

8 Martlarda anısı mücadelemize yol göstereyin. ✨

Li dû xezalekê

RECEB DÎLDAR

Ertan Aydın

Ta û derzî qet bi destê te nakevin. Ez li bendê bûm ku tu birîna min bi kêlên hûr bidî ser hev û êşa dilê min bikewînî. Wî, dilê ku di quncikên xwe de ji te re bihuştan ava dikir. Wî dilê ku di quncikên xwe de ji bo te deryayên bextewariyê vedişart. Wî, dilê ku ji bo çîrûskeke çavên te birqên stêrkan qebûl nedikir, ji bo keneke li ser lêvên te şahiyên xemrevîn betal dikir. Ma wê parçeyên dilê birîndar bi wan kêlên te yên gir, çawa bi hev ve bikelin?

Min dizanibû di deryaya evîne de pêşbazî ne hêsan bû. Ma di pêşbaziyeke bi av û agir re, heta îro kî biserketiye? Lê tu zû çuyî... Te deriyê ku ji bo te serpiştê hatibû vekirin, hedîka girt û bédeng çuyî... ji bo carek din bi xeletî venegerî ji te dest bi kêlan kir. Ma bi van kêlan, bi van kêlên gir wê ev birîna çawa bikeliya? Wê êş û jana vî dilê bêçare çawa bikewiya?

Terzîtiya te û bedewiya te qet li hev nakin. Te derfeta gotinê bida min, min ê ji te re bigota tu ne terziyeke baş î. Wê ev kêl şopeke kûr li ser vî dilê ku te bi evîneke mezin hembêz kiribû bihêlin.

Birîna dil bi hev ve bikele jî, çi wext bayekî hênik lê bixe, wê dîsa jan bide. Çi wext li rûyê ezman stêrkeke birqoq bibîne wê ji nû ve dax bibe û çi wext rastî çavekî şehla were, wê ji nû ve xwîn bibe.

Rojekê, te xwe kiribû ba, nermbayeke ku hênika-yiya zozanan li xwe bar kiribû û pêl bi pêl dilê min miz dida. Heta wê rojê bayekî wisa hênik qet bi ser min ve nehatibû. Wekî ku ji nav deryayeke bêbinî dihat, wekî ku ji kûrayiya daristanên kesketarî dihat, wekî ku ji zozanên serhedê misqalên bêrfê li xwe bar kiribû û bi ser min ve dihat.

Bi peyva te ya "rojbaş" bi wî zimanê şêrîn re hemû hênikbayên welatê min bi ser dilê min ve difûriyan û bi hemû awazên dengzîz dora dilê min dialastin. Te wê rojê bi peyvên xwe yên şêrîn ez mest kiribûm. Wekî ku te kûzeke şeraba sor dabe min, ez serxweş kiribûm.

Aha ji ber wê ye, her ku bayekî hênik bi ser min ve bifûre, sînga xwe heta dawiyê li ber vedikim û ji bo xatirê wê rojê jana dilê xwe reng bi reng boyax dikim, li bafirokan bar dikim, li ber bayê dixim û silavekê dişînim ji te re.

Wê şeva em li qata jorê, li bin ezmanê bilind, bi kêf û henek rûniştin, ji çavên te yên reş stêrk li ser min dibariyan. Ne yeko yeko bi hezaran bi hev dikedin û bi ser min ve dibariyan. Ji ber çirûskên çavên te bahoz radibûn, min hildigirtin bi ser ewran dixistin.

Wê rojê, di bin birûyên reş ên xwezayî de, di bibikên çavên şehla de, te stêrk bi ci kiribûn, ne li rûyê ezman lê ew stêrk di nav dilê min de dibiriqîn û her diçûn mezin dibûn. Her ku evîn bi çavên te diket, her ku ken bi rûyê te diketin ez di nav stêrkan de dixeriqim. Te hemû stêrkên galaksiya kadizê bi ser min ve bi rê dikirin.

Wê rojê her du çavên te bûbûn du durr, du kaniyên ku çirûskên evîne jê dipekiyan, çirûskên ku di gavê de dibûn stêrk û bi ser min ve dibariyan. Wê şevê min ji kenên rûyê te, ji birqên çavên te tas bi tas çirûskên evîne vexwarin.

Ji ber wê ye, ez êdî bi şev nikarim li ciyên sergirtî rûnim, li jorên banan rûdinim û xwe davêjim bextên stêrkan. Stêrkên ku çavên te yên şehla tinin bira min û çizîni bi dilê min dixin. Ji bo xatirê wê rojê janên dilê xwe bi çirûskên stêrkan dinexşinim, çend rêzikên ji nav dilê xwe dikim silav û ji te re dişînim.

Her serê sibê te xwe dikir xwedawenda kulilkan û te hemû kûlilkên li ser dinyayê bi xwe re dianîn odeya min. Hemû rengên ku çavan hildidan li ser te bûn, hemû bêhnên ku dilan hildidan ji te difûriyan, beybûnan cot bi cot xwe li ser dêmên te danibûn, ji nav her du birûyên reş laleyek dirêjî nav eniya te dibû, guleke sora nûbişkuvî xwe li ser lêvên te danibû û hemû bilbizêkên welatê min xwe li dora gewriya te lefandibûn.

Bi her gava te ya ku tu bi ber min ve dihatî, Xecê xwe diavêt dû Siyamend û ber bi Sîpanê Xelatê ve dibezîyan. Bi her liva te ya ber bi min ve, Zîne di nav baxçeyê xas de ramûsanekê dişand ji Mem re. Û gava bi ken û awirên ji dil, te destê xwe dirêjî min dikir, Edûlê li ser tebsiya zêrîn di fincana ferfûrî de qehweyê dirêjî Dewrêşê Evdî dikir.

Û di gava herî nêz de, gava xwedawenda kulilkan, bi ramûsanekê nazenîn hemû kulilkan ji min re diyarî dikir, demsal dibû bihar û di kulilkeziyên nav dilê min de, reqsa kulilkan dest pê dikir. Hemû rengên xwezayê xwe li hev dipêçandin û radibûn semayê. Heta min xwe ji wê dinyaya bi bêhn û rengên te tije bûbû xelas dikir, roj li min dibû êvar.

Ji ber wê ye, her ku ez çav li kulilkekê bikevim ji kulilkeziyên dilê xwe, qevd bi qevd kulilkan berhev

dikim, cotek ramûsan ji li ser dikim û ji te re dişînim.

Di wê şeva baranê de, wê şeva ku agir bi dilê min ketibû û hemû laş dabû ber şewatê, te ji xwe kiribû baran û li deriyê min xistibû. Pêşiyê hûrik hûrik reşîşkên baranê dest pê kiribûn, û paşê wê barana li ser agirê dilê min dibariya hêdî hêdî gurr bûbû. Her ku şewata canê min sivik dibû, ew dilê bi zarezar di nav agir de dinaliya, dest bi nihirandineke nermik kiribû, her ku baranê kela dilê min sivik dikir, nalînek ji kakilê dilê min bi rê diket û bi nav hemû nalînen evîndaran diket. Û gava baranê ji agir zêdetir kir û êdî wekî ji devê kûz dihat xwarê, dilê bi dû evîneke agirî ketibû, tevli hemû tendûrên di quncikên veşartî de pêdiketin ji, xwe spart wê barana bêhna sêvan jê dihat. Dilê min nerm kir bi xwe re kir av, her du av tevlihev bûn û di demeke nediyar de, di demeke bêşahid de, wekî razeke ji paş çiyayê qafê, di nav her du baskên teyrê sîmir de, bi hev re herikîn nav çamê evîne.

Ji ber wê ye, gava li ciyekî reşîşkên baranê dest pê bikin, ji kanikên çavên min ji çend dilop hêsir bi rê dikevin. Ji bo bîranîna wê şevê, wan tevli gurîna ewran dikim û ji te re dişînim.

Piştî demekê te xwe kir çivikeke xapînok, her ku ber bi te ve dihatim te firrek din dida xwe. Her ku min bi gavek nêzikî li te dikir, tu bi gavek din wê de diçûyî. Wekî mecnûn bi dû te ketibûm.

Bi roj li dû te dibetilim, bi şev di nav bîranînan de digevizim. Kursiya te ya zêrîn di nav qesra dilê min de bêxwedî ma bû. Her tim li ber çavên min, tu bi gavek ji min dûr bûyî. Dengê te dihat min lê wekî ku çol û çiya di nav me de bin, bi salan ji min dûr bûyî. Ji dengê te yê xweş mest dibûm, ji zimanê te yê şêrîn lal dibûm. Di dil de kaniya xeman der bûbû. Pêlên janê mejiyê min ditevizandin. Taqet di lingên min de nemabûn.

Gava cara dawîn te firr da xwe û te xwe kir xezaleke ji xezalên beriyê, ez bêhêz û hêvi li ciyê xwe ketibûm. Ma ka min ê bi vî halê xwe yê brîndar, li vê beriya bê ser û ber çawa te xezalê zevt bikira? Lê bipêketina te, betleke şêrîn, îbadetêke pîroz bû, ez hîn ji di nav deryaya wê eşqê de serxweş im.

Ji ber wê ye, her ku ez çivikekê bibînim, bîranînen evîna xwe, ji nû ve bi rih û can dikim, li ser baskên wê bar dikim û ji te re dişînim.

Ji ber wê ye, ji bo dengê dilê xwe bigihînim te, her serê sibê di hilhatina rojê de, stranekê li tîrêjen rojê bar dikim û bi dû te xezalê dixînim. ❀

Bir iş ki adına 'Peygamber mesleği' derlerdi...

ŞIVANLIK!

ENVER ÖZKAHRAMAN

Geçen yıl değerli kardeşim İrfan Sarı bir yazısında 'Naxirci' kelimesini kullanmıştı. Hakkâri yerlilerinden bir genç çok merak etmiş olacak ki "Naxirci nedir" diye sormuştu. Uzaklaştık galiba geçmişimizden. Köyden, hayvandan, tarladan, bostandan, örf, âdet, gelenek ve göreneklerden... Ama şehirli de olmadık ki, bir ayağımız içeride diğeri dışarıda; yani ne içerideyiz ne de dışarıda!

Naxir, Naxirci, Garan, Gavan, Baqûr, Golikvan, Şivan, Bêrivan, Bir ve Kerî... Kürtler arasında, yavaş yavaş unutulmaya yüz tutan sözcükler... Bölgede hayvancılıkta yüzyıllardır Kürtler söz sahibi idi. Hayvancılık geçim kaynağı olur da o hayvanları yetiştiren, semirten, güdenler önemli olmaz mı? Yani Şivanlar, Gavanlar, Naxirçiler...

Naxir Serhat boylarında, Baqur ise Güneydoğuda büyükbaş hayvanlara denir. Naxirci de onları güdenlere... Sadece öküzlerden oluşan sürü 'garan', onları

güdenler ise 'gavan'dır... Elbette naxirci ve gavanların da hakkı inkâr edilemez ama "Peygamber mesleği" bile denilen çobanlığın (ŞIVAN) çok ayrı bir yeri vardır, dünün toplumsal yaşamında.

Şivan dediğin...

Kürtler bal arısını ve koyunu mübarek, mukaddes sayar ve çok severler. (Hemen birileri çıkıp, 'Bakın bakın Kürtlerin atesperest oldukları yetmiyor, bir de koyuna tapıyorlarmış...' demesin!) Hasta koyununa veya yaralı koçuna ağlayan nice insanlar gördüm. Mübarek sayıldığı için de, kayıp koyunu, kuzusunun kuzusu ile hatta süt hakkı ve helâllük ile asıl sahibine iade edenine de Şemdinli'de rastladım.

Koyun ve çoban deyip geçmeyin. Bugün 500 koyunluk bir sürünün kaç lira ettiğini biliyor musunuz? Ben söyleyeyim en az 250 bin lira. Hakkâri'nin hiçbir köyünde yedi sekiz binden aşağı koyun yoktu. 20 bin

koyun beslemeye müsait köylerin sayısı az değildi. Hakkâri-Van karayolu üzerindeki Güzeldere'de bir köyde birkaç yıl öncesine kadar otuz-otuz beş bin koyunun beslendiğini biliyorum. Zaten 1970-1980 ve öncesi il yıllıklarına bakılırsa, Türkiye'de en çok küçükbaş hayvanın beslendiği illerdendir Hakkâri ve Van.

Bölge et deposu olur da, 'ŞIVAN' değerli olmaz mı? Hani okurlardan bazıları, "ne var ki bunda, sabah al koyunları, çimenlerde otlat, akşam da getir, kat içeri..." diyebilir şimdi. Hayır, hiç öyle görüldüğü gibi kolay bir iş değil çobanlık. Her şeyden önce "mangal gibi bir yürek" gerekir, gözüpeklik ve cesaret... Altı yedi ay platodan platoya, otlaktan otlağa, gece gündüz demeden, sorumlu olduğun sürüleri (ve de kendini tabii) ayı, kurt, sırtlan, çakal vb. yırtıcılardan koruyacaksın. Talancısı var, hırsız var bu işin. Yağmuru, karı var. Şivan dediğin meteoroloji memuru gibi hava durumunu bilmeli; bir veteriner hekim kadar hayvan hastalıklarından, bir ortopedist kadar kırıktan çıkıktan anlamalı...

Zap'ın doğu yakasında iken batı yakasındaki bir çobanın çok cılız sesini anlayıp ona cevap için hassas kulaklara sahip olmalı, dağın yamacında iken, vadinin kuytusundan gelenlerin de kimler olduğunu (Meriv in an Romî ne) anlayabilecek kadar keskin gözlere sahip olmalı. Yoksa "hem kendi hem de köylü-

nün sermayesini kediye yükleyen çoban" diye adı çıkar ve bir daha hiçbir yerde iş bulamaz. Şivan dediğin, diyelim ki, kurt kuzunun buduna yapıştığında, kuzu-yu kurdun pençesinden kurtarabilmelidir. O, hangi yamaçtaki otun süt, hangisinin et yapacağını iyi bilmelidir. Ve hatta, çoğu köyde çoban olabilmek için kaval ustası olunmalıydı.

Yine çoban bulunduğu yerin çayır ve meralarını iyi bilmeli, ki, çoğu zaman aşiretler arasında çıkan büyük kavgalara sebep olan şey çobanın sürüyü yanlış merada otlatması olmuştur. Dahası köylülerin, koyunlarını ayırt etmek için kulaklarına kondurdukları farklı işaretleri, izleri çoban çok iyi bilmeli ve 'ber' yerinde ona göre koyunları tutmalı. Sonbaharda köylüler kuzularının o yumuşak yünlerinden (keçeden) çobana özel olan elbisesini (kepenek) yapardı. Hatta çoğu genç kız evleneceği ve yazın çobanlık yapan erkek için Xwêdang (hayvan tuzluğu) örerdi.

Toplumsal yapının temel unsurlarından olan bu meslek Kürtlerin yaşamının önemli bir parçasıdır. Onun içindir ki, bu durum Kürt sözlü edebiyatına da fazlasıyla yansımıştır. Zira, Kürtlerin yaşadığı bu coğrafyada fabrikalar yoktu, otlak ve meralar vardı...

Sürgünden öncesi... sonrası...

Evlilik çağına gelen köylü bir Kürt genci utancından annesine babasına, 'Beni evlendirin' diyemiyor-

du. Ailesinin maddi durumu iyi bile olsa, hem rüştünü ispatlamak, hem cesaretini göstermek, hem de utancından söyleyemediği evlilik isteğini, تنها bir yerde annesine söylediği, "Anne köyün içinde aylak aylak gezmek istemiyorum, babama söyle, ben gidip çobanlık yapmak istiyorum" sözleriyle ima ederdi.

Bir yaz döneminde gençlerin, deneyimli bir yaşlı çobanla birlikte çalışmasının bedeli 30-35 koyun demekti (Kürtler ve Kürt çobanlar hâlâ çobanlık ücreti olarak para yerine koyun sayısı ile anlaşıyorlar). Bir gencin ilk yılda getireceği koyunlar evleneceği kızın başlığına yetiyor ve artıyordu bile (hâlâ Kürtlerin yaşadığı Serhat boylarında gelinlere biçilen başlık bedelleri belli sayıdaki koyun veya o sayıya karşılık gelen paradır). İkinci yıl getirdiği koyunlar geçimi için yeterliydi ve üçüncü yılın sonunda o artık yeteri kadar koyuna sahiptir ve birlikte yaşadığı ailesinden ayrılarak eşi ile ayrı bir evde hayatını devam ettirebilir duruma gelmiştir.

Bu bereketli köyler boşaltılmadan, yaylalar insansızlaştırılmadan önce durum böyleydi. Köyden şehre zoraki sürüm arifesinde, resmî makamlarla arası iyi olan birkaç şehirli uyanık, köylülerin binlerce koyununu nakit para yerine ellerine tutuşturdukları karşılıksız çeklerle satın almış ve sattıkları koyunların parasını da Beyoğlu'nda yemiş içmişlerdi. Sürgünün üzerine bir de dolandımlan dostlarını Ferxi'nin, Sait'in,

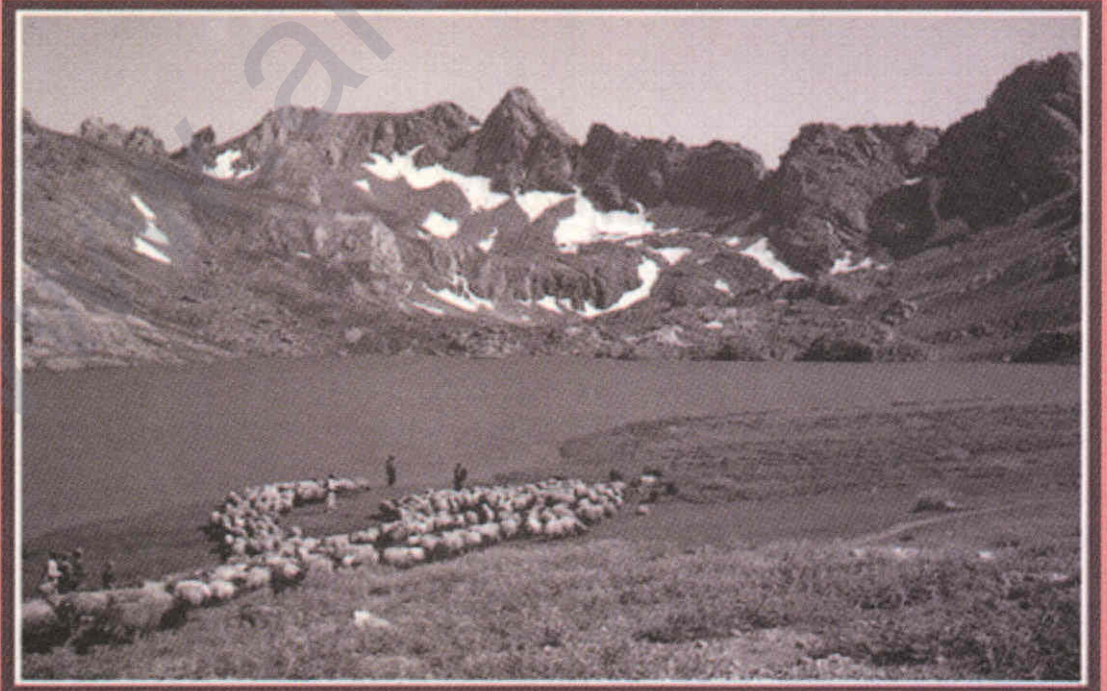
Cevahir ve Xunav'ın yaşadıkları travmayı tahmin edemezsiniz.

'Kürtçe dil midir' diyenlere!

Kürtçenin müstakil bir dil olmadığını, Osmanlıca ve Farsçadan türeme bir dil olduğunu iddia edenlere soruyorum: "karik, gîsk, tiştûr, kûr, hevûrî, bizin, seyis, nêri, berx, kavir, berindir, behîndit, şek, mih, hogîç, maz , beran Hemdani, xilk, riser, beş, qemerkel..." Kürtlerin çok sevdikleri, etinden, sütünden yararlandıkları hayvanları için kullandıkları bu sözcüklerin Türkçe karşılığını yazabilen olur mu veya bunların Osmanlıca, Farsçada veya Arapçadaki karşılıkları aynı mıdır?

Bir diğer şeyi daha eklemeyim; bugün bilen veya biliyorum iddiasında olan bazı kardeşlerimizin Mir, Kawa, Zerdest, Botan, Qasimlo, Barzan, Dilbirîn, Cigerxwîn ve Siyabend, hatta Bişarê Çeto gibi değerlerimizi ikinci isim yani müstear (kod isim) olarak kullandığını görüyoruz. Şivanlığı ise şiar edininip yıllar önce hem de daha hayatının baharında iken kullanan Şivan Perwer de bu isimle daha da büyüdü halkının gözünde, gönlünde...

Evet, Kürtlerin toplumsal yaşamında çok önemli olan ve yok olmaya yüz tutmuş mesleğin bu gün yaşadığımız kentlerin (Hakkâri ve Van gibi) park ve caddelerine heykellerinin yapılması umuduyla... ❁

Ferhenga Çapemeniya Kurdî

Osman Aslanoglu

Weşanên Nûbihar

Pirtûka bi navê Ferhenga Çapemeniya Kurdî ku ji hêla Osman Aslanoglu ve hatiye amadekirin ji *Weşanên Nûbiharê* derket.

Pirtûka bi navê "Ferhenga Çapemeniya Kurdî" bi armanca têgihîştina peyv, têgih, şewaz û qalibên zimanê rojnamegeriya kurdî hatiye amadekirin. Pirtûk, bi nîşandana hevokên mînak ên ku di nûçeyên kurdî de tên bikaranîn, hewl dide ku nûçeyên kurdî ji hêla xwendevanan ve bi hêsanî bêne fêmkirin. Di pirtûkê de gelek hevokên li ser aborî, wêje, huner, çand, veguhestin, sosyolojî, psikolojî, siyaset, dîplomasiyê û rojeva dinyayê wekî mînak hatine dayîn. Di ferhengê de 836 bêjeyên bingehîn hatine dayîn. Ferhenga Çapemeniya Kurdî, bi taybetî ji ji bo kesên ku şewaza nûçeyên kurdî meraq dikin û dixwazin ku fêhm bikin, berhemeke gelekî fêdedar e.

Selahadaddin

Namik Kemal

Weşanên Avesta

Pirtûka nivîskarê tirk Namik Kemalê dema Tanzîmatê ku yek ji nivîskarên herî naskirî ê Tirkiye ye bi navê "Selahadaddin" di nav *Weşanên Avesta* de derket.

Wek ji navê wê jî tê famkirin, pirtûk li ser şexsiyete kurdê mezî Selaheddînê Eyyûbî ye. Namik Kemal, ev kitêba xwe wek bersivê li ser nivîskarê ewrûpî ê bi navê Michaud ku Tarîxa Xaçparêzan nivîsandiye û di wê kitêbê de êrişî îslamiyê û misilmanan kiriye, nivîsandiye. Namik Kemal hê wê demê tevî ku ev pirtûk heqaretê li misilmanan dike, dîsa jî ligel wê yekê ye ku kitêbê bê sansûr, wekxwe bê çapkirin. Lê piştî wî bi dehan salan, li hember kitêba wî ev tolerans nehat nîşandan. Di çapên wergerên tirkiya latînî û nû a kitêba Namik Kemal "Evrak-ı Perişan" ku ev kitêba di destê we de beşek jê ye, hin beşên wê hatine sansûrkirin. Di pirtûkê de sê caran peyva Kurdistan der-

bas dibe. Ciyê ku dibê "...li bajarê Kurdistanê Tikrit" bûye "bajarê Güneydoğu Anadolu Tikrit", li du ciyên din jî ji bedêla Kurdistan "Kuzey Irak" (Irâqa Bakur) û "Yukarı Irak" (Irâqa Jorîn) hatiye bikaranîn.

"Selahaddin" ku bê sansûr û bi tirkiyeke sade hatiye çapkirin, dikare wek romaneke şer û diroki were xwendin.

Evîntirş

Bajar Mîrzeman

Weşanên Belki

Ji *Weşanên Belkiyê* pirtûkek nû ya çirokan derket. Pirtûka bi navê 'Evîntirş' yekem pirtûka Bajar Mîrzeman e. Der heqê pirtûkê de li ser berga wê ev danasîn hatiye kirin: "Nivîskarê 'Evîntirş'ê Bajar Mîrzeman bîyî ku xwe sist bike heta ku jê hatiye guh û zor daye 'ziman'ê xwe û di encamê de bi 'Kurmancî'yeke xweşik çirokeke 'helbestî' afirandiye. Ev çirok bi zimanê xwe 'deq'êke 'konsantre' ye. Her xeta wê bi 'gîsn'ê helbestê hatiye ajotin û bi Kurdî hatiye çûtin."

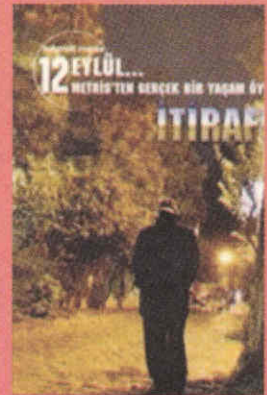
Îtirafçî

Memik Horuz

Belge Yayınları

Uzun yıllar cezaevinde yatmış, itirafçuların gadrine uğramış, Metris Cezaevi'nin en karanlık günlerine tanıklık etmiş; itirafçuların tiksindirici davranış ve çabalarını yakından izlemiş bir yazarın kitabı. Yazar belgelerden yola çıkarak objektif bir anlatım çabasına girmiş. Sözlük anlamında "İtirafçılık; herkesin bilmesinde sakınca görülen bir gerçeği gizlemekten vazgeçip, açıklama, bildirme, söyleme"dir.

Ne var ki, pratikte, sözlüklerde tanımlanamayacak kadar algılarımızı zorlayan bir farklılıktadır. Okur bu belgesel romanda, itirafçının itirafçılığında "samimi" olduğunu kanıtlamak zorunda olduğunu okuyacak ve kendini "kurtarma" ile başlayan adımların (kitapta itirafçı Satılmış Arslan üzerinden) varacağı noktayı görecektir.

		Hunermenda di wênayê de		Pirtûkek Berken Bereh		Beşek malê	
		Rêberê Muridan		Yezdanek Misrî		Rêxistina Rizgariya Îrlandayê	
			2				4
		Notayek			Notayek Bingeh, temel		
Cemiyet Rengek (berepaşkî)	1	Peza bi berx Qiteya êrişê ya Naziyan.		Kurteya Hahnyûmê Rastkêşek			Nîşan, şop, rêç
			Navekî jînan Xak		5	Veger	
Di mit.a Mi- sirê de Xwe- dawenda dadê Kelb, kuçik				Ap Qahîm, muhkem			
		Albûmek Kamkaran Agir			Tevgera hewayê Heywanek gir		
Beyreq (berepaşkî) Bilind, bala			Wêne, resim Tîpa dawîn				3
				Karkerê çotkariyê			

Amadekar: Dawud Rêbiwar
E-mail: rebiwar@gmail.com

ŞÎFREYA
VEŞARÎ

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

DAR ÜÇGENDE ÜÇ İSYAN

Faik Bulut

Kürt Tarihi ve Kültürü Dizisi 13

Faik Bulut

Dar
Üçgende
Üç İsyân

Kürt Tarihi ve Kültürü Dizisi: 13
2. Basım

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

Faik Bulut bu kitabında bugün de kanamaya devam eden sorunların tarih içinde nasıl şekillendiğini göstermekle kalmıyor, halklar arası kardeşliğe dair güncel mesajlar da veriyor.

528 Sf. 17 TL

EVRENSEL BASIM YAYIN

TARLABAŞI BULVARI KAMERHATUN MAH. ALHATIN SK. NO: 25 BEYOĞLU/ İSTANBUL

T: (+90) 212 255 25 46 (PBX) F: (+90) 212 255 25 87 W: www.evrenselbasim.com E: bilgi@evrenselbasim.com

Halil İncesu

hincesu@hotmail.com

ISSN 1305-4775-16

9 771305 477514